

MLADI U VREMENU KRIZE

Prvo istraživanje IDIZ-a i Zaklade Friedrich Ebert o mladima

Vlasta Ilišin / Dejana Bouillet / Anja Gvozdanović / Dunja Potočnik

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Institute for Social Research in Zagreb

Zagreb, 2013.

Mnoge (...) zemlje Južne Europe trenutno prolaze kroz znatna politička i sociokulturna previranja. Istraživanja mladih mogu dati detaljne informacije o situaciji u tim zemljama na njihovu putu do modernih demokratskih društava. Upravo je ta ideja polazište ove studije o mladima u Hrvatskoj. (...) Sedam odabranih tematskih težišta pokrivaju cijelo područje svakodnevice mlade generacije u Hrvatskoj. (...) Pri vrednovanju rezultata studija uzima u obzir ne samo sociodemografsku diferencijaciju prema dobi, socijalnom podrijetlu, stupnju obrazovanja, migracijskom statusu, regiji i spolu, već i prema stilovima života, društvenom okruženju i vrijednosnim stavovima. (...) Ovo istraživanje mladih provedeno je prema svim pravilima teoretskog i metodološkog rada u ovom području.

Klaus Hurrelmann

Profesor javnog zdravlja i obrazovanja, Upravna škola
Hertie, Berlin, Njemačka

Voditelj 14., 15. i 16. Shellovog istraživanja mladih u
Njemačkoj

Istraživačka studija **Mladi u vremenu krize** je originalno znanstveno djelo koje obogaćuje korpus znanstveno utemeljenih spoznaja o mladoj generaciji u Hrvatskoj, kao i o suvremenom hrvatskom društvu kojega su mladi integralni dio. Knjigu odlikuje teorijska utemeljenost, metodološka korektnost, tematska širina, bogatstvo empirijskih podataka, argumentirana interpretacija i plauzibilnost u zaključivanju. Osim toga, vidljivo je nastojanje autorica da dobivene nalaze prezentiraju na što pregledniji i razumljiviji način. Dodatna vrijednost prezentiranih istraživačkih rezultata proizlazi iz činjenice da oni pridonose kontinuitetu znanstvenog proučavanja mladih kao najdinamičnijeg populacijskog segmenta koji zahtijeva permanentno znanstveno praćenje, osobito u vremenima obilježenim brojnim društvenim previranjima i promjenama.

Dr. sc. Furio Radin

Zbog bogatstva empirijskih podataka, pregnantne i pedantne analize i interpretacije, izvrsne sistematizacije sadržaja i dobro usklađenog znanstvenog i popularnog diskursa, ova će studija biti od iznimne koristi širokom krugu stručnjaka koji djeluju na promicanju interesa mladih, od istraživača i sveučilišnih nastavnika, preko aktera civilnog društva, do nositelja politike za mlade. U svezi s potonjim, poslužit će i kao dobra podloga za izradu novoga nacionalnog programa za mlade, koji bi trebao biti učinkovit okvir i strategija za rješavanje problema mladih u našem društvu, od kojih su mnogi identificirani ovim istraživanjem.

Prof. dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš

Vlasta Ilišin
Dejana Bouillet
Anja Gvozdanović
Dunja Potočnik

MLADI U VREMENU KRIZE

Prvo istraživanje IDIZ-a i Zaklade Friedrich Ebert o mladima

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb

Zagreb, 2013.

Nakladnici: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Friedrich Ebert Stiftung – Zagreb

Za nakladnike: Branislava Baranović
Dietmar Dirmoser

Recenzenti: Klaus Hurrelmann
Furio Radin
Vedrana Spajić Vrkaš

Lektura: Meri Šimara

Naslovnica: Vladimir Sukser

Prijelom i tisak: Smjerokaz 2000 d.o.o.

© Friedrich Ebert Stiftung
© Institut za društvena istraživanja

ISBN 978-953-6218-51-6 (IDIZ)
ISBN 978-953-7043-44-5 (FES)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 841985

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
UVOD	9
1. Mladi u suvremenom društvu	9
2. Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2012.	13
REZULTATI I INTERPRETACIJA	15
1. Socioekonomski položaj mladih	15
2. Obitelj i socijalne mreže	29
3. Obrazovanje, zapošljavanje i mobilnost	45
4. Slobodno vrijeme i rizična ponašanja	69
5. Socijalno povjerenje i vrijednosti	90
6. Politika, razvoj i demokracija	107
7. Hrvatska i Europska unija	126
ZAKLJUČCI	135
LITERATURA	145
PRILOG – Upitnik s postocima	151
BILJEŠKE O AUTORICAMA	175

PREDGOVOR

Sedam država koje su nastale uslijed raspada jugoslavenske federacije mlade su države. Dva desetljeća nakon stjecanja nezavisnosti još uvijek se nalaze u stanju prijelaza: niti su se nekadašnje sastavnice federacije u potpunosti preobrazile u nacionalne države, niti je transformacija socijalističkog sustava u kapitalističku tržišnu demokraciju sasvim dovršena. Ipak, u cijeloj regiji postoji u najmanju ruku jedan zajednički cilj: sve države jugoistočne Europe vide svoju budućnost u Europskoj Uniji. Od država bivše Jugoslavije Slovenija je već 2004. postala članica Europske Unije, a Hrvatska će joj pristupiti 1. srpnja 2013.; Makedonija, Crna Gora i Srbija trenutno imaju status kandidata za članstvo.

Kako će se proces transformacije dalje odvijati i što Europa treba očekivati od novih članica i aspiranata na članstvo uvelike će odrediti dolazeće generacije. Kako bi više saznala o razvojnim trendovima i perspektivama u pojedinim društvima, Zaklada Friedrich Ebert (FES) inicirala je provedbu reprezentativnih empirijskih studija o mladima u zemljama regije. Ta istraživanja trebaju pružiti aktualne informacije o željama, očekivanjima, interesima, stavovima i društvenom ponašanju mladih, kako bi se odatle izveli zaključci o razvojnim trendovima u tim društvima. Predložak za ta istraživanja bile su velike empirijske Shellove studije mladih, koje se u Njemačkoj redovito provode od 1953. godine u razmacima od tri do četiri godine, i koje su se pokazale pouzdanim seizmografom za srednjoročne razvojne perspektive. Sretna je okolnost da smo za savjetnika FES-ovih studija mladih u jugoistočnoj Europi uspjeli pridobiti prof. dr. Klausu Hurrelmannu, voditelja 14., 15. i 16. Shellove studije mladih u Njemačkoj. U Albaniji i na Kosovu FES-ove su studije mladih već dovršene, u ostalim zemljama regije priprema se njihova provedba. Sva istraživanja tako su koncipirana da se njihovi rezultati mogu uspoređivati.

U Hrvatskoj postoji tradicija empirijskog istraživanja mladih koja seže u pedesete godine 20. stoljeća. Od početka 1970-ih godina osobito je Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) kontinuirano provodio takva istraživanja te je taj istraživački pravac nastavio i nakon osamostaljenja Hrvatske. Za inicijatore je

veliko zadovoljstvo da smo za realizaciju ove studije mogli pridobiti istraživačku skupinu IDIZ-a pod vodstvom Vlaste Ilišin, koja je u studenom prošle godine obradila i analizirala prikupljene anketne podatke.

U Hrvatskoj je trećina stanovništva mlađa od trideset godina i ne poznaje ništa drugo nego postsocijalističku prijelaznu fazu, koju je 1990-ih godina obilježavala velika nestabilnost i nesigurnost. Ne samo što je od neovisnosti do 1995. vladao rat, nego je promjena sustava dovela do povećanja društvenih razlika, nove nejednakosti šansi i osobito velike ekonomske nesigurnosti. Restrukturiranje privrede i obuhvatnu privatizaciju pratila je tvrdokorna nezaposlenost i sve veća socijalna marginalizacija. Tek je u godinama relativno visokih stopa rasta između 2000. i 2008. tendencijski došlo do normalizacije stanja. No za stvarno prevladavanje kolektivnih trauma i nesigurnosti iz 1990-ih godina razdoblje prosperiteta od početka novog tisućljeća bilo je prekratko. Od 2008. godine Hrvatska je dospjela u vrtlog međunarodne financijske krize. S obzirom na nezaposlenost koja je prošlih godina brzo rasla, u međuvremenu su ne samo mladi zabrinuti za svoju budućnost te su sve više suočeni s nedostatkom perspektive.

Ova studija tendencijski potvrđuje nalaze niza empirijskih istraživanja iz protekla dva desetljeća. Pokazuje se da dolazeće generacije na sve veću nesigurnost u svome društveno-ekonomskom okruženju reagiraju povlačenjem u privatnost, snažnijom orijentacijom na obitelj, kao i suzdržanošću prema društvenom i političkom angažmanu.

Današnji mladi žive u pravilu zajedno sa svojim roditeljima u malim obiteljima. Po vlastitu iskazu to čine manje iz ekonomskih razloga, već nadasve jer cijene pozitivnu atmosferu u obitelji. Manji dio ih namjerava uskoro napustiti unutarobiteljske udobnosti (u koje pripadaju i relativno dobra opskrbljenost dobrima poput automobila, osobnog računala itd.). Većina izražava želju da s trideset godina (žene s dvadesetisedam) uđu u brak i da imaju dvoje djece. Mnogima je važno da im roditelji prihvate partnera i da je on ili ona iste vjeroispovijesti.

Velika većina mladih ljudi nadaju se i očekuju da svoje materijalne i nematerijalne želje ostvare pomoću sigurnog radnog mjesta i zadovoljavajućeg dohotka, najradije zapošljavanjem na položaju u javnoj službi. Još je uvijek vrlo raširena predodžba da je stjecanjem odgovarajućih obrazovnih svjedodžbi moguće

društveni uspon, iako je prilagođena stopa nezaposlenosti mladih 46% (v. podatke Eurostata), što je nakon Grčke i Španjolske treća najviša stopa u Europi.

Strategijom koja obećaje uspjeh u osobnom napredovanju smatra se pragmatična prilagodba zahtjevima okoline, pouzdanje u vlastite snage i oslanjanje na podršku obitelji. Vrlo malo mladih vidi neku vezu između društvenog i političkog angažmana i vlastite perspektive; izrazito je slabo prisutna spremnost na društvenu i političku participaciju. To je u skladu s nalazom da političke stranke, parlament i vlada među mladima uživaju vrlo malo povjerenja.

Stoga starije generacije imaju malo razloga da budu sumnjičave prema mladoj generaciji. Uočljiva je spremnost da se postane onakvima kakve su starije generacije, da se tako živi i reproducira njihov svijet. Ne mogu se uočiti tendencije k izgradnji oblika života ili potkultura koje se jasno razlikuju od svijeta odraslih. Budući da su nove generacije toliko orijentirane prema prosjeku i mainstreamu, nisu podobne kao skupina na koju se mogu projicirati predrasude i strahovi; ne može se uočiti alternativna orijentacija koja bi dovela u pitanje postojeće. No ta generacija ne utjelovljuje ni nadu u promjenu, ona nije podobna da bude protagonist preobrazbe. Filozof Ernst Bloch smatrao je mlade „biološkim mjestom novoga“, no ne postoji automatizam koji bi iz tog biološkog stanja stvorio avangardu promjene.

Pa ipak, hrvatski mladi unatoč dugotrajnoj krizi zadržavaju optimistična očekivanja. Ne žele napustiti zemlju, većina njih ne želi čak ni otići iz mjesta stanovanja, žele posao, očekuju da će se njihovi naponi u obrazovanju isplatiti i spremni su prilagoditi se i integrirati kako bi to postigli. U takvom stavu prisutna je pozitivna socijalna energija. No ako se zemlja ne bude razvijala na način da se ostvare te legitimne i elementarne želje, mnogo toga se može dogoditi. Oni koji imaju političku odgovornost trebali bi učiniti sve da spriječe da iz generacije krize koja je spremna na integraciju nastane razočarana generacija.

Dr. sc Dietmar Dirmoser

voditelj regionalnog ureda

Zaklade Friedrich Ebert u Zagrebu

UVOD

1. Mladi u suvremenom društvu

Društveni i znanstveni interes za mlade kao specifičnu društvenu grupu zasniva se na više komplementarnih razloga. Temeljni interes suvremenih društava jest adekvatna društvena integracija mladih, za što treba osigurati odgovarajuće društvene uvjete (Furlong, Guidikova, 2001; Youniss i drugi, 2002). Pritom se mogu prepoznati dva kontradiktorna očekivanja od mladih: s jedne strane da budu jedan od jamaca društvene stabilnosti usvajanjem dominantnih vrijednosti i obrazaca ponašanja u danom društvu, a s druge strane su očekivanja da mladi – zahvaljujući njihovim pretpostavljenim inovativnim i kreativnim potencijalima – budu nositelji sve bržih i otuda sve nužnijih društvenih promjena. Takva očekivanja u osnovi su pristupa mladima i kao društvenom resursu i kao društvenom problemu, odnosno društvenoj skupini u problemima i/ili izvoru problema (Schizzerotto, Gasperoni, 2001). U razvijenim dijelovima svijeta sama činjenica višedesetljetnog demografskog trenda starenja stanovništva promovira mlade u sve važniji društveni resurs. Postojeće globalne i lokalne tendencije i procesi stimuliraju društvene znanosti da izučavaju niz fenomena i procesa povezanih s mladima koji pridonose razumijevanju sadašnjeg i projekcijama budućeg društvenog razvoja. Ujedno su mladi, zbog svojih specifičnih značajki, onaj segment populacije koji predstavlja jedan od najosjetljivijih seizmografa društvenih promjena.

Mlade se promatra i izučava kao zasebnu, dobno određenu društvenu grupu koju definiraju neke zajedničke socijalne značajke. Prije svega riječ je o ukupno nepovoljnijem društvenom statusu u odnosu na starije, što se manifestira njihovom slabijom integracijom u ukupni društveni život, uz razvijanje specifičnih generacijski oblikovanih subkulturnih obrazaca ponašanja. Istodobno, mladi su društvena grupa koju obilježava unutarnja socijalna raslojenost sukladna raslojenosti društva u kojem žive. Takvo intrageneracijsko diferenciranje posljedica je različitih

situacijskih, socijalnih i kulturnih okolnosti u kojima se mladi socijaliziraju i preuzimaju trajne društvene uloge.

Mladost je tranzicijsko razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi, pa je univerzalno obilježje mladih razmjerno niska životna dob. Statistički je kao donja granica mladosti najčešće određena 15. godina života, dok gornja granica varira zaustavljajući se najčešće na 24., a ponekad na 29. ili 34. godini života. U istraživanjima je prisutna tendencija proširenja granica mladosti prema ranijoj životnoj dobi zbog ranijeg ulaska u pubertet, a prema kasnijoj dobi zbog sve kasnijeg stupanja u tzv. svijet odraslih. Potonja tendencija prepoznata je kao "produžena mladost" (Ule, 1988), koju karakterizira sve duže institucionalizirano obrazovanje, otežano i neadekvatno zapošljavanje, usporeno socio-ekonomsko osamostaljivanje, odlaganje zasnivanja vlastite obitelji i slabo uključivanje u javne poslove, odnosno društveno odlučivanje. U današnjem svijetu, koji se sve brže mijenja, prelazak mladih u svijet odraslih postaje još dugotrajniji i neizvjesniji proces (Fahmy, 2006; France, 2007). Osposobljavanje za preuzimanje trajnih društvenih uloga traje relativno dugo, a toliko traje i osobita društvena ranjivost mladih. Tako promjene koje se zbivaju u suvremenom svijetu ponajprije i ponajviše pogađaju upravo mlade. Suvremene generacije mladih sazrijevaju u znatno rizičnijim uvjetima obilježenim procesima i posljedicama globalizacije, rastom zahtjeva za profesionalnom mobilnošću i fleksibilnošću i razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije (Beck, 1992; Roche, Tucker, 1997; Miles, 2000; Mortimer, Larson, 2002; Fahmy, 2006). (Post)modernizacijski procesi – koji uključuju slabljenje tradicionalnih obiteljskih i drugih osobnih veza/odnosa, kao i uvriježenih načina međugeneracijskog prenošenja vrijednosti i obrazaca ponašanja – transformiraju i razgrađuju poznate oblike socijalne reprodukcije, što prisiljava mlade na nesigurnije i tegobnije traganje za identitetom i individualnim strategijama društvene integracije (Furlong, Cartmel, 1997; Wyn, White, 1997; Larson, 2002, Ruddick, 2003; France, 2007).

Rizici koji otežavaju adekvatnu društvenu integraciju mladih još su brojniji i izraženiji u tranzicijskim društvima – i u usporedbi s ranijim socijalističkim razdobljem, i u odnosu na razvijenija i stabilnija demokratska društva. Odrastanje u post-socijalističkim društvima opterećeno je, naime, dvostrukom tranzicijom, jer mladi

prolaze kroz univerzalno životno razdoblje prelaska iz djetinjstva u odraslost u društvima koja se istodobno temeljito transformiraju. Socijalizacija tih mladih odvija se faktički u nestabilnim uvjetima, jer se institucije, procesi i društvene norme koje su usmjeravale prelazak u svijet odraslih i same manje ili više radikalno mijenjaju. Dosadašnje analize pokazale su kako su mladi u tranzicijskim zemljama suočeni s nizom procesa koji otežavaju njihovu adekvatnu integraciju u svijet odraslih, kao što su: porast socijalnih razlika i nejednakosti obrazovnih šansi, zaoštavanje kompeticije na tržištu rada uz rast nezaposlenosti i prekarnog rada, porast kriminala i rizičnih oblika ponašanja, pad kvalitete zdravstvene zaštite, urušavanje nekadašnjih te sporo instaliranje drukčijih društvenih vrijednosti. Pri tome međugeneracijska transmisija vrijednosti slabi, a socioekonomska važnost obiteljskih resursa jača (Wallace, Kovatcheva, 1998; Ule i dr., 2000; Roberts, 2003).

Problemi s kojima su suočeni mladi i u razvijenim i u bivšim socijalističkim zemljama podjednako pogađaju mlade u Hrvatskoj. No, tome treba dodati i hrvatske specifičnosti. Prvo, početkom 1990-ih u Hrvatskoj je bio rat, čije su ekonomske i političke posljedice dugoročno utjecale na smjer i tempo društvenog razvoja. Drugo, društvena transformacija rezultirala je razmjerno lošijim rezultatima nego u većini postsocijalističkih zemalja. Nezadovoljavajući rezultati ogledali su se u deficitarnoj demokratizaciji hrvatskog društva, a još više u devastaciji gospodarskih resursa. Potonje je proizašlo ponajprije iz loše provedene privatizacije i restrukturiranja privrednih subjekata, čija je izravna posljedica bilo masovno propadanje gospodarskih subjekata i radnih mjesta s pratećim opadanjem životnog standarda i opće kvalitete života većine građana. Ulazak u razdoblje demokratske konsolidacije i dugogodišnji proces pripreme Hrvatske za ulazak u Europsku uniju pridonijeli su smanjivanju demokratskih deficita iz prve dekade tranzicije, ali gospodarske se prilike uglavnom nisu poboljšale. Štoviše, od 2008. godine i u Hrvatsku se iz razvijenog dijela svijeta prelijeva financijska kriza, koja, udružena sa zatečenim strukturnim manjkavostima, pridonosi stalnom pogoršavanju gospodarske situacije. Stoga se može reći da je današnja generacija mladih odrastala u društvu obilježenom ratnim traumama i skromnim gospodarskim razvojem, a da sazrijeva u okolnostima gospodarskog nazadovanja i velike osobne neizvjesnosti i nesigurnosti. Aktualna nepovoljna razvojna kretanja predstavljaju iskustvo koje hrvatska omladina dijeli sa

svojim vršnjacima iz niza europskih zemalja, što zacijelo pridonosi širenju osjećaja tjeskobe i besperspektivnosti. U tom kontekstu, treba istaći da su u Hrvatskoj, kao i u većini europskih društava, prisutna nepovoljna demografska kretanja jer je od 1953. do 2001. godine udio mladih (od 15 do 29 godina) u ukupnom stanovništvu opao s 27,7% na 20,6%. To je jedan od razloga da mladi, kao što je već spomenuto, postaju sve važniji društveni resurs. Stoga dodatno usporavanje procesa društvene integracije i aktiviranja potencijala mladih može povratno djelovati na produljenje i produbljivanje aktualne gospodarske i društvene krize.

Tematski široko postavljena istraživanja mladih u Hrvatskoj provođena od 1980-ih do sredine 2000-ih (Radin, 1988; Ilišin, Radin, 2002, 2007; Ilišin, 2005) na uzorcima mladih iz cijele zemlje, pokazala su da je razdoblje tranzicije mladima donijelo više novih rizika i nesigurnosti nego što je otvorilo nove i šire perspektive. Mladi su na takvu situaciju odgovorili dodatnim povlačenjem u privatnost i distanciranjem od društvenih i političkih poslova. Pokazali su se kao pragmatična generacija koja se u realizaciji svojih životnih ciljeva primarno oslanja na osobne i obiteljske resurse. Među mladima su jasno prepoznate modernistički i tradicionalistički orijentirane skupine pri čemu većina teži mirnom obiteljskom životu, visokom životnom standardu, stabilnoj profesionalnoj karijeri i hedonističkim oblicima opuštanja. Unatoč korjenitoj promjeni društvenog i političkog poretka, mladi su se, uz rijetke iznimke, pokazali uvelike slični starijim generacijama, sugerirajući da se međugeneracijska transmisija vrijednosti u Hrvatskoj odvija bez značajnijih prekida. Također se potvrdilo da mladi nisu homogena društvena grupa, jer se međusobno primjetno diferenciraju s obzirom na socijalni status i porijeklo, stupanj zrelosti te različita socijalizacijska iskustva i obrazovna postignuća.

2. Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2012.

U ovoj istraživačkoj studiji prezentirani su nalazi empirijskog istraživanja *Perceptions and attitudes of young people in Croatia toward changing reality* (Percepcije i stavovi mladih Hrvatske prema stvarnosti koja se mijenja) kao zajedničkog projekta Instituta za društvena istraživanja i Zaklade Friedrich Ebert u Zagrebu. Istraživanje je koncipirano i provedeno prema modelu Shellovih istraživanja mladih (Shell Youth Survey) započetih 1953. godine u Njemačkoj, a čije se provođenje u proteklih šest desetljeća proširilo na više zemalja u Europi i izvan nje.

Opći cilj ovog istraživanja je ustanoviti i analizirati neke stavove i obrasce ponašanja mladih u suvremenom hrvatskom društvu. S tim u skladu postavljene su dvije temeljne hipoteze: 1) da su mladi po svom načinu života, stavovima, vrijednostima i obrascima ponašanja prepoznatljiva društvena skupina; 2) da se u tom pogledu različiti segmenti mladih međusobno razlikuju s obzirom na njihova sociodemografska obilježja. Kao instrument za prikupljanje podataka korišten je modificirani upitnik originalno konstruiran 2006. godine za ispitivanje mladih u Njemačkoj. Terensko prikupljanje podataka je u srpnju 2012. provela agencija Hendl iz Zagreba.

Uzorak hrvatske mladeži stratificiran je po veličini županije i mjesta stanovanja te na osnovi dobi i spola. Takav reprezentativan uzorak obuhvatio je 1500 ispitanika u dobi od 14 do 27 godina (rođenih između 1985. i 1998. godine) iz cijele zemlje. U anketiranju je korištena CAPI metoda, a individualni intervjui trajali su prosječno 45 minuta. Dobiveni podaci uneseni su u SPSS bazu podataka te sistematizirani i podvrgnuti statističkim obradama. One su uključile univarijatnu (distribucija odgovora), bivarijatne (hi-kvadrat test, t-test i analiza varijance) i multivarijatnu analizu (faktorska analiza), ovisno o karakteru određenih setova varijabli, odnosno potrebama analize.

Za analizu eventualnog unutargeneracijskog diferenciranja u analizama koje slijede koristi se šest sociodemografskih obilježja: spol, dobna kohorta, rezidencijalni status (mjesto stanovanja), socioprofesionalni status, stupanj obrazovanja ispitanika i stupanj obrazovanja ispitanikova oca. Tumače se samo one razlike koje su statistički značajne na razini .000.

Odabranih šest sociodemografskih obilježja ispitanika prikazano je u tablici 1 jer pružaju osnovne informacije o strukturi uzorka mladih. Podaci nam pokazuju da većinu anketiranih čine punoljetni ispitanici (prosječna dob je 20,9 godina), čije se djetinjstvo, odnosno rana socijalizacija zbivala u turbulentnim 1990-im godinama. Preko polovice mladih okončalo je svoje obrazovanje, dok ostali pohađaju neku srednju školu ili studiraju. Pritom se pokazuje i da tri četvrtine mladih potječe iz obitelji s ocem koji je svoje obrazovanje okončao završetkom neke srednje škole. Na koncu, većina (tj. tri petine) mladih živi u manjim i velikim gradovima (regionalnim centrima i Zagrebu), što upućuje na pretežnu socijalizaciju u urbanim sredinama.

Tablica 1: Struktura uzorka mladih (%)

Spol	
muški	50,8
ženski	49,2
Dobna kohorta	
14-17 godina	28,5
18-22 godine	35,7
23 godine i više	35,8
Rezidencijalni status	
selo	40,4
grad	28,9
regionalni centar/veliki grad	12,8
Zagreb	17,9
Socioprofesionalni status	
zaposleni	30,7
nezaposleni	24,4
učenici	23,3
studenti	21,5
Stupanj obrazovanja oca	
(ne)završena osnovna škola	4,7
trogodišnja srednja škola	20,8
četverogodišnja srednja škola	55,7
VŠS i više	18,8
Stupanj obrazovanja ispitanika	
(ne)završena osnovna škola	24,8
trogodišnja srednja škola	16,2
četverogodišnja srednja škola	45,3
preddiplomski studij i više	13,7

Navedeni podaci važni su za razumijevanje rezultata analiza koje slijede u narednom poglavlju.

REZULTATI I INTERPRETACIJA

1. Socioekonomski položaj mladih

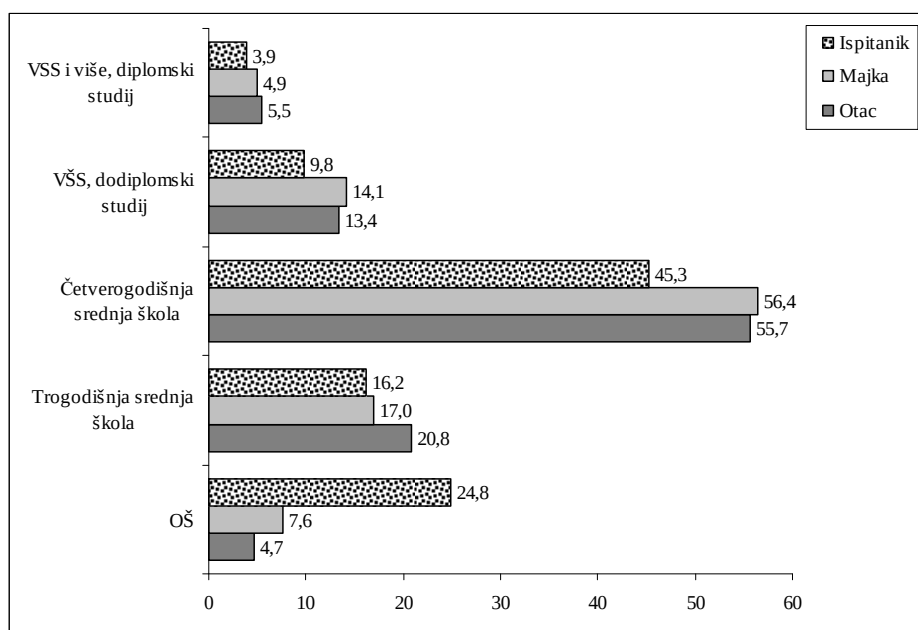
Socioekonomski položaj, odnosno status mladih, predstavlja pozadinu za razvojne ishode pojedinaca i oblikovanje njihove vrijednosno-stavovske strukture, pri čemu je roditeljsko ulaganje vremena, financijskih resursa i ljudskog kapitala u obliku vlastitog znanja i poznanstava značajna komponenta aktualnog i budućeg društvenog položaja mladih. U modernim društvima životne šanse i socioekonomski položaj pojedinca u velikoj mjeri ovise o njegovim obrazovnim postignućima zbog čega se na obrazovni sustav gleda kao na alokacijski mehanizam za različite socioekonomske položaje (de Graaf i Kalmijn, 2001; D'Addio, 2007). Obiteljska jedinica kao ishodište utječe na obrazovne i profesionalne rezultate pojedinaca putem financijskog i socijalnog kapitala koji im je na raspolaganju. Neposredan utjecaj financijskog kapitala na početne izbore i sadržaje dostupne u obrazovanju nadopunjen je djelovanjem socijalnog kapitala obitelji, koji se manifestira kroz iskustva roditelja i njihove društvene veze. Djeca koja su u roditeljskom domu izložena visokom socijalnom kapitalu, bolje su pripremljena na svladavanje akademske građe, razvijaju sposobnost usvajanja građe i intelektualnih koncepata, te mogu biti direktno favorizirani od strane učitelja u odnosu na djecu s manje socijalnog kapitala (Bourdieu, 1973).

Također, obrazovanje roditelja može utjecati i na veličinu kućanstva i distribuciju obrazovnih šansi između braće i sestara, te na okolinu u kojoj djeca provode svoje djetinjstvo i adolescenciju, oblikujući njihove ukuse i preferencije (Feinstein i dr., 2004). Utjecaj socioekonomskog statusa obitelji proteže se i izvan ovih okvira, na što upozorava M. Marmot (2005: 1), govoreći kako zdravlje slijedi socijalni gradijent, što naziva «statusnim sindromom», a njegovi nalazi potvrđuju da što je stupanj obrazovanja viši, vjerojatnije je da će ljudi duže živjeti i biti zdraviji.

Za stjecanje slike o društvenom profilu mladih izuzetno je važno imati uvid u njihov socioekonomski položaj, čiju prvu komponentu, stupanj obrazovanja ispita-

nika i njihovih roditelja, donosimo u grafikonu 1.1. S obzirom na specifičnost našeg uzorka – tj. da je riječ o mladima – razumljivo je da najveći dio njih još uvijek ima stupanj obrazovanja niži od akademskog, te da se značajan dio ispitanika još uvijek nalazi u obrazovnom sustavu. Tako skoro četvrtinu uzorka čine mladi s tek završenom osnovnom školom, nešto više od šestine ih ima završenu trogodišnju srednju školu, a preko dvije petine četverogodišnju, dok neku razinu akademskog obrazovanja ima nešto manje od 14% mladih.

Grafikon 1.1: Stupanj obrazovanja mladih i njihovih roditelja (%)

Pri promatranju statusa obitelji u prvom smo koraku uzeli u obzir obrazovni status oba roditelja, jer istraživanja pokazuju da stupanj obrazovanja i oca i majke ima značajanu ulogu u obrazovnom i profesionalnom uspjehu mladih (Hayes i Miller, 1991; Kalmijn, 1994; Korupp, Ganzeboom i Van der Lippe, 2002; Johnston, Ganzeboom, Treiman, 2005). U ovom istraživanju više majki od očeva ima završenu osnovnu školu, a majki je nešto više i u kategoriji završene četverogodišnje srednje škole i više obrazovanih, dok očeви prevladavaju među onima sa završenom trogodišnjom srednjom školom te s dosegnutim akademskim stupnjem. Provjerom

povezanosti stupnja obrazovanja majke i oca, ustanovili smo da je ona visoka ($\rho=.682$, $p<.01$), a ukrštanjem stupnja obrazovanja oca i majke sa zavisnim varijablama, ustanovljeno je kako ti stupnjevi utječu podjednako snažno u istom smjeru. Stoga se u daljnjoj analizi kao indikator socijalnog statusa obitelji, a time i socijalnog porijekla mladih, koristi samo obrazovanje oca.

Činjenica da se preko dvije petine mladih još obrazuje, ujedno je i objašnjenje za nalaz da su ukupno gledajući obrazovna postignuća očeva nešto veća od trenutnih obrazovnih postignuća mladih. Međutim, kako je udio ispitanika koji su uključeni u proces tercijarnog obrazovanja znatan, može se očekivati porast visokoobrazovanih mladih, tim prije što ta kategorija ima najviše prostora za širenje.

U tablici 1.1 prikazan je međudnos sociodemografskih obilježja mladih i stupnja njihova obrazovanja, pri čemu je zanimljivo istaknuti da rezidencijalni status i spolna pripadnost ne proizvode statistički značajne razlike.

Tablica 1.1: Stupanj obrazovanja mladih s obzirom na njihova sociodemografska obilježja (%)

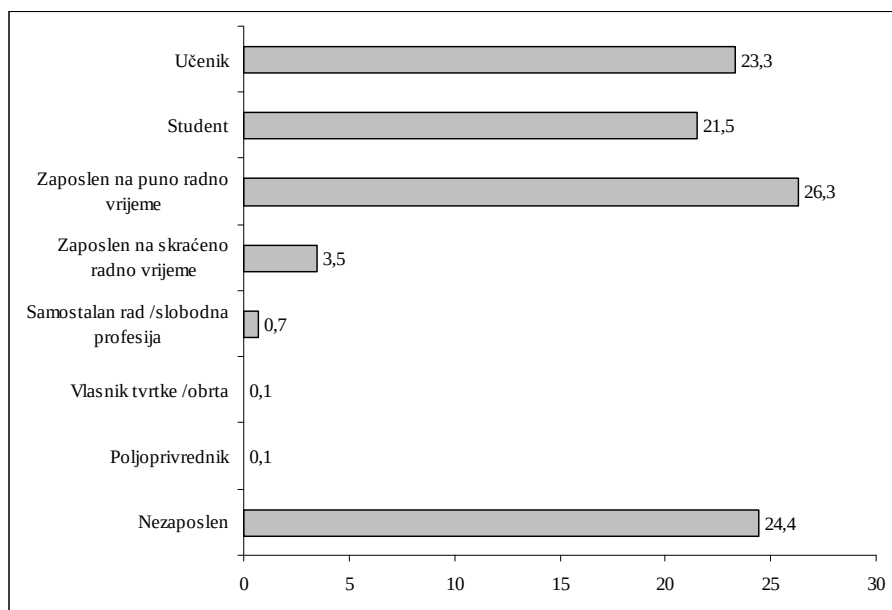
Obilježja mladih	OŠ	Trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Dodiplomski studij ili više
<i>Dob</i>	$\chi^2=1320,15$; $df=6$; $p=.000$			
14-17	82,4	17,6	-	-
18-22	2,2	16,0	75,7	6,0
23-27	1,7	15,3	50,8	32,2
<i>Obrazovanje oca</i>	$\chi^2=121,59$; $df=9$; $p=.000$			
OŠ	41,4	37,1	20,0	1,4
Trogodišnja srednja škola	28,0	28,0	34,7	9,3
Četverogodišnja srednja škola	22,3	10,3	52,7	14,7
VŠS i više	24,7	15,5	41,0	18,7
UKUPNO	24,9	16,2	45,3	13,7

Sociodemografsko obilježje čiji je utjecaj u potpunosti očekivan – dob – razlikuje mlade u smjeru porasta stupnja obrazovanja usporedo s porastom dobi. Na početku smo spomenuli važnost utjecaja obrazovnog statusa roditelja, odnosno oca, za razvoj i budući društveni status mladih, a prikazani rezultati govore da u prosjeku najviše mladih s (trenutno) završenom osnovnom školom ima očeve nižeg obrazovanja. Mladi sa završenom trogodišnjom srednjom školom češće potječu od

očeva nižeg obrazovanja, dok ispitanici sa četverogodišnjom srednjom školom imaju očeve istog obrazovnog stupnja, kao što i visokoobrazovani mladi natprosječno potječu od visokoobrazovanih očeva. Potonji podaci potvrđuju trend samoregrutacije što znači da su najviša obrazovna postignuća mladih u današnjoj Hrvatskoj u velikoj mjeri uvjetovana sličnim obrazovnim postignućima njihovih očeva. No, sudeći po broju studenata, kao što je već rečeno, realno je pretpostaviti da će današnja generacija mladih u konačnici biti obrazovanija od svojih roditelja što znači da će dio njih u tom pogledu napredovati na socijalnoj ljestvici.

Socioprofesionalni status analiziran je na istovjetan način kao i stupanj obrazovanja mladih, a detaljni prikaz zastupljenosti ispitanika po pojedinim socio-profesionalnim kategorijama nalazi se u grafikonu 1.2.

Grafikon 1.2: Socioprofesionalni status mladih (%)

S obzirom da su ovim istraživanjem obuhvaćeni mladi do 27 godina života, očekivano je da je u uzorku, pojedinačno gledano, najviše (preko četvrtine) onih koji su zaposleni na puno radno vrijeme, i da ih uvelike slijede nezaposleni. Učenika ima nešto manje od četvrtine, a studenata nešto više od petine. Ostale kategorije ispitanika koje su u daljnjim obradama uključene u „zaposlene“ – zaposleni na skra-

ćeno radno vrijeme, pripadnici slobodnih profesija, poduzetnici i poljoprivrednici – čine nešto više 4% uzorka. Najkraće rečeno, manje od trećine mladih je započelo proces socioekonomskog osamostaljivanja, dok ostali ili čekaju posao ili se pripremaju za buduće profesionalne uloge. Drukčije rečeno, nešto više od dvije trećine mladih iz našeg uzorka ubraja se u kategoriju uzdržavanih članova obitelji u kojima žive. No, kako mladi zaposleni u ovom istraživanju nisu pitani o tome rade li na određeno ili neodređeno vrijeme i s obzirom da je trend zapošljavanja mladih na određeno vrijeme posljednjih godina u velikom porastu, može se tek pretpostaviti da nezanemariv broj dio mladih zaposlenih živi u velikoj nesigurnosti što vjerojatno usporava njihovo socioekonomsko osamostaljivanje.

U tablici 1.2 prezentirani su sociodemografski profili promatranih socio-profesionalnih skupina mladih.

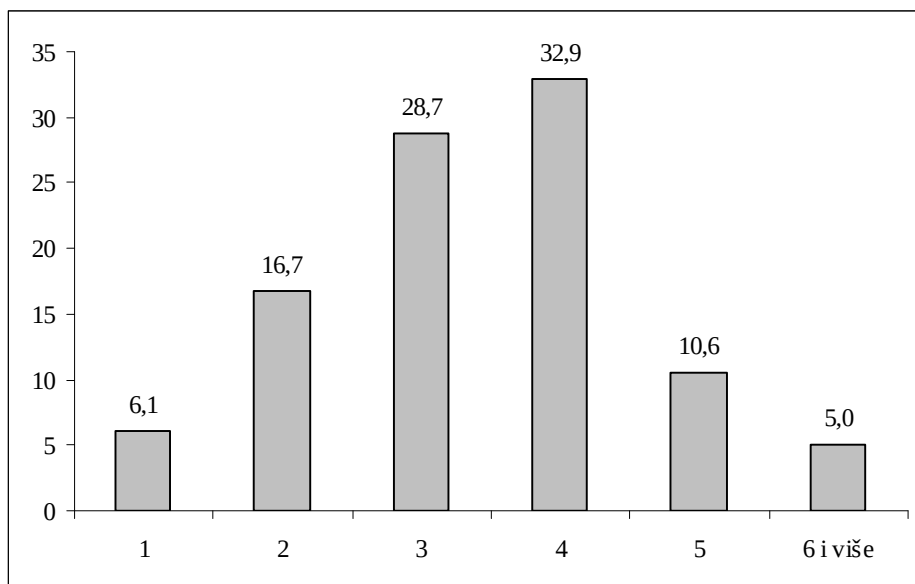
Tablica 1.2: Socioprofesionalni status mladih s obzirom na njihova sociodemografska obilježja (%)

Obilježja mladih	Zaposleni	Nezaposleni	Učenici	Studenti
<i>Dob</i>	$\chi^2=1137,56; df=6; p=.000$			
14-17	8,2	11,5	76,3	4,0
18-22	22,8	30,7	4,5	42,1
23-27	56,5	28,5	-	14,9
<i>Obrazovanje ispitanika</i>	$\chi^2=848,13; df=9; p=.000$			
OŠ	8,3	16,1	75,6	-
Trogodišnja srednja škola	39,3	30,3	25,0	5,3
Četverogodišnja srednja škola	34,2	27,2	2,4	36,2
Preddiplomski studij i više	49,8	22,9	-	27,3
<i>Obrazovanje oca</i>	$\chi^2=132,55; df=9; p=.000$			
OŠ	38,6	44,3	12,9	4,3
Trogodišnja srednja škola	32,1	34,9	23,4	9,6
Četverogodišnja srednja škola	33,1	23,3	20,9	22,6
VSS i više	20,6	11,0	32,6	35,8
UKUPNO	30,8	24,4	23,3	21,5

Kada je riječ o zaposlenima, govorimo o mladima koji se većinom nalaze u najstarijoj dobnoj kohorti te natprosječno posjeduju trogodišnje srednjoškolsko ili visoko obrazovanje, dok su njihovi očevi natprosječno bez kvalifikacija i ispodprosječno akademski obrazovani. Ovi podaci sugeriraju da je značajan dio mladih iz obitelji nižeg socijalnog statusa bio prisiljen odabrati ona zanimanja koja

zahtijevaju najniže kvalifikacije i omogućuju što ranije zapošljavanje, te da se visokoobrazovani mladi lakše zapošljavaju od onih koji su završili strukovne škole. Nezaposleni se znatno razlikuju od zaposlenih, jer obuhvaćaju obje starije dobne kohorte mladih trogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja, pri čemu njihovi očevi imaju tek (ne)završenu osnovnu školu. Ovi podaci upućuju na teškoće u zapošljavanju mladih koji su osposobljeni za neka radnička zanimanja (što je očekivano u situaciji propadanja industrijske proizvodnje u Hrvatskoj) i koji nemaju obiteljske resurse koje mogu iskoristiti u potrazi za poslom. Učenici se pak od prve dvije podskupine znatno razlikuju jer su, dakako, najmlađi, pri čemu su njihovi očevi natprosječno visokoobrazovani. To je vrlo slično profilu studenata, čiji očevi također češće imaju visoko obrazovanje. No, studenata je najviše u srednjoj dobnoj kohorti, a obrazovanje s kojim ulaze na visokoškolske ustanove je u pravilu četverogodišnje srednjoškolsko. Pritom je važan podatak da je cca 36% od svih studenata završilo predodiplomski studij i da svoje obrazovanje nastavljaju na diplomskom studiju.

Grafikon 1.3: Broj članova kućanstava mladih

U grafikonu 1.3 prikazana je jedna od temeljnih varijabli u analizi socio-ekonomskog položaja – veličina kućanstava – čemu treba dodati da kućanstva s mla-

dima u prosjeku čine 3.43 osobe. Drugim riječima, preko tri petine mladih živi u “tipičnim” kućanstvima s tri do četiri člana, dok je najmanje onih koji žive sami, slično kao i onih koji žive u kućanstvima sa šest ili više članova.

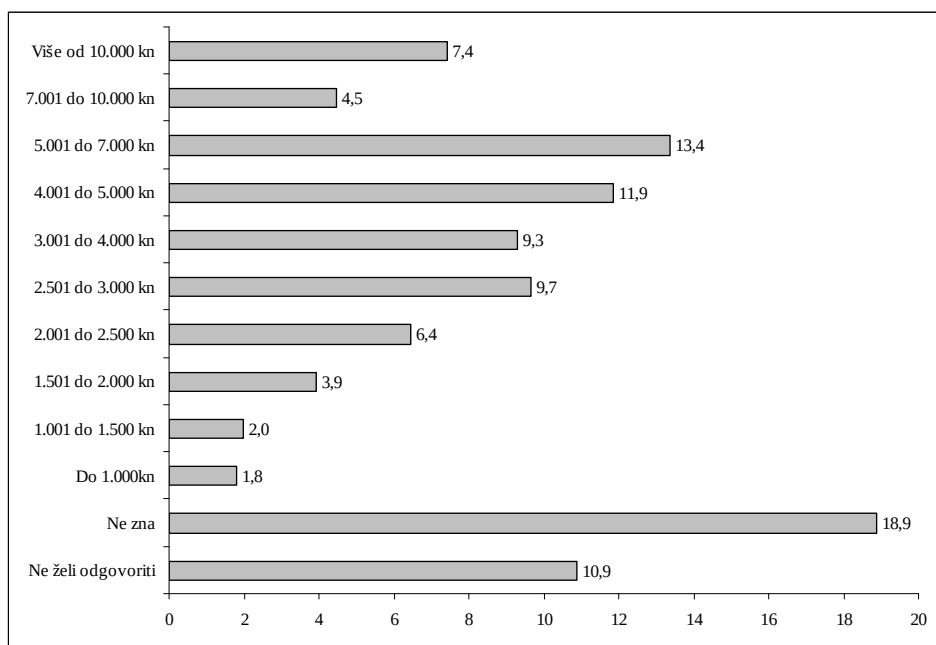
Analiza međuodnosa sociodemografskih obilježja mladih i broja članova kućanstava pokazala je da među samcima ima natprosječan udio mladih u najstarijoj dobnoj kohorti ($\chi^2=131,79$), s prebivalištem u Zagrebu ($\chi^2=51,64$), zaposlenih ($\chi^2=120,32$) i akademskog obrazovanja ($\chi^2=45,84$), dok su njihovi očevi niže obrazovani ($\chi^2=39,65$). Mladi u dvočlanim obiteljima također su češće zaposleni visokoobrazovani stanovnici velikih gradova u najstarijoj skupini, a njihovi očevi su trogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja. Za razliku od prethodno navedenih netipičnih obiteljskih jedinica, mladi u kućanstvima s 3-4 člana najčešće su u dobi od 18-22 godine i posjeduju četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje kao i njihovi očevi. Naposljetku, mladi u brojčano najvećim obiteljima češće pripadaju najmlađoj dobnoj kohorti, nižeg su obrazovanja (kao i njihovi očevi), te su u statusu učenika.

Kao indikator kvalitete života mladih i njihovih obitelji, osobito su važni podaci o visini mjesečnih izdataka kućanstava u kojima žive (grafikon 1.4). Ovdje treba imati na umu da je visina mjesečnih izdataka ujedno indikator primanja kućanstava, pri čemu se može pretpostaviti da oni koji žive “na kredit” imaju primanja manja od troškova, a da oni koji imaju visoke prihode, dio ostavljaju za štednju od čega upravo mladi mogu imati najviše koristi.

Najistaknutiji podatak u grafikonu 1.4 jest da gotovo trećina mladih nije navela iznos troškova – što zato jer ne znaju, što zato jer nisu željeli reći. No, broj dobivenih odgovora – pod pretpostavkom da je većina onih koji su naveli troškove kućanstava u kojima žive s njima doista upoznata – dovoljno je velik da se stekne osnovna predodžba o financijskoj situaciji obitelji u kojima mladi žive. Agregirani podaci o troškovima kućanstva u kojima mladi žive, daju sliku teškoća preživljavanja velikog broja hrvatskih građana u aktualnoj situaciji. Konkretno se može reći da, uz 30% ispitanika za koje nemamo informacije, 14% mladih živi u kućanstvima čiji mjesečni troškovi iznose do 2.500 kuna, što otprilike odgovara visini zajamčenog minimalnog dohotka (cca 2.800 kuna), 36% u kućanstvima čiji se troškovi kreću oko

visine prosječne mjesečne plaće (koja iznosi cca 5.400 kuna), a cca 20% u kućanstvima koja troše iznad tog mjesečnog limita.

Grafikon 1.4: Prosječni mjesečni izdaci kućanstava mladih (%)

Na osnovi prikazane distribucije podataka može se konstatirati da svaki sedmi ispitanik živi u obiteljima na rubu siromaštva, trećina mladih u obiteljima koje imaju svakodnevnih teškoća u pokrivanju nužnih potreba, a petina u obiteljima koje s najmanje teškoća mogu financirati većinu potreba svojih članova. O kakvim se razmjerima nejednakosti radi pokazuje, primjerice, izračun da najsiromašnije obitelji (do 1.500 kuna mjesečnih izdataka) prosječne veličine (3.43 člana) mjesečno po članu troše cca 400 kuna, a najbogatije (10.000 kuna mjesečnih izdataka) cca 3.000 kuna. Kada se tome doda nalaz da je u mnogoljudnim obiteljima otac češće nižih razina obrazovanja (a to u pravilu znači i slabijih primanja), može se reći da su riziku siromaštva, uz sužene životne perspektive, najviše izloženi upravo mladi iz takvih obitelji.

Prikazana distribucija odgovora mladih o prosječnim mjesečnim izdacima kućanstva je za potrebe daljnje analize sažeta na četiri kategorije izdataka (do 2.500,

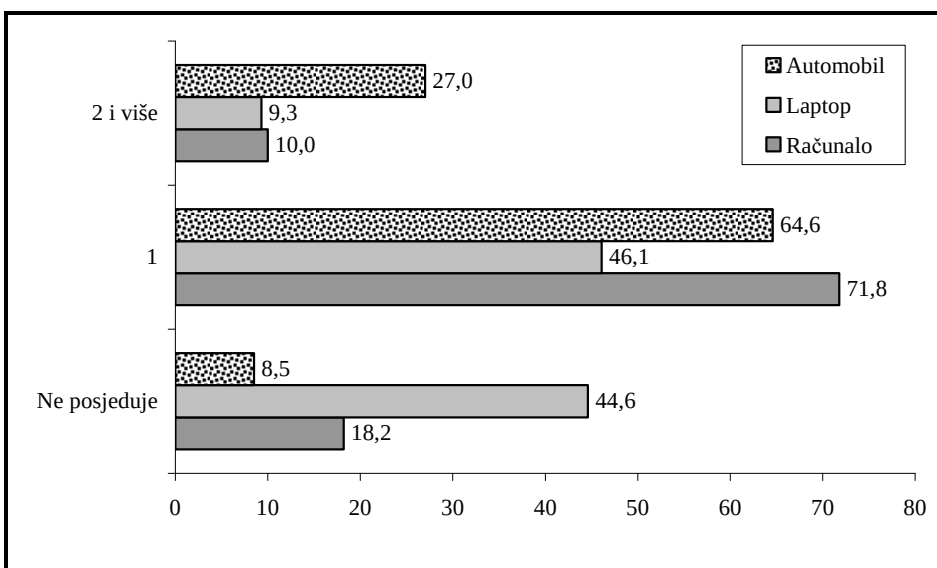
2.501 – 5.000, 5.001 – 7.000, 7.000 i više) kojima su pridružene skupine mladih koji ne znaju odgovor i oni koji ne žele reći koliki su troškovi njihova kućanstva. Usporedbom sa sociodemografskim obilježjima mladih, ustanovljeno je da najniže troškove kućanstava imaju mladi iz najstarije dobne kohorte ($\chi^2=131,84$), nastanjeni u ruralnim sredinama ($\chi^2=158,03$), nezaposleni ($\chi^2=141,72$), te oni koji su završili srednju strukovnu školu ($\chi^2=148,88$) i potomci su niže obrazovanih očeva ($\chi^2=143,27$). Troškove kućanstva do 5.000 kuna natprosječno navode mladi također sa sela i djeca niže obrazovanog oca, ali ovoga puta zaposleni. Troškove kućanstava do 7.000 kuna i više od tog iznosa najčešće navode Zagrepčani i studenti, pri čemu se u kategoriji do 7.000 kuna ističu još i mladi četverogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja, porijeklom iz obitelji gdje je i otac identično obrazovan, dok se u kategoriji iznad 7.000 kuna natprosječno nalaze mladi akademskog obrazovanja s očevima koji su također završili neki fakultet. Koliki su prosječni mjesečni troškovi njihova kućanstva najčešće ne znaju najmlađi ispitanici najnižeg obrazovanja, odnosno učenici porijeklom iz obitelji gdje otac ima završenu trogodišnju srednju školu. Svi prethodno prikazani trendovi su očekivani, no zanimljivo je da su troškove svoga kućanstva najčešće odbijali „prijaviti“ najstariji ispitanici iz manjih gradova, koji su studenti ili zaposleni te akademski obrazovani kao i njihovi očevi. Skup potonjih obilježja navodi na spekuliranje da je riječ o dijelu mladih koji vjerojatno žive u kućanstvima s visokim troškovima (i prihodima) i pritom smatraju da nije preporučljivo da to otkrivaju. Stoga je vrlo moguće da bi udio financijski bolje stojećih kućanstava bio veći da su potonji ispitanici naveli prosječne mjesečne troškove kućanstava u kojima žive. No, neovisno o nekompletnim informacijama, ustanovljena polarizacija financijskih resursa koji su na raspolaganju mladima na mjesečnoj bazi, neminovno za sobom povlači zamjetne razlike u kvaliteti i stilu njihova života, a što će imati odlučujući utjecaj na kvalitetu i sadržaj njihova privatnog i profesionalnog života i u zrelijoj životnoj dobi.

Ritam života i dobra koja su na raspolaganju današnjoj generaciji mladih, doveli su do redefiniranja pojma „luksuza“, a artefakti koji su njihovim roditeljima možda predstavljali sinonim luksuza – poput automobila i računala – mladima znače osnovne potrebe kako bi bili mobilni i umreženi. Polazeći od toga, ispitano je koliko

automobila, laptopa i osobnih računala posjeduje kućanstvo u kojem mladi žive. Rezultati su prikazani u grafikonu 1.5.

U analizu prikazanih elemenata ekonomskog statusa i opremljenosti kućanstava u kojima žive mladi, krenuli smo s pretpostavkom da je riječ o kućanstvima čija je većina članova mobilna i ima pristup informatičkoj tehnologiji. Rezultati potvrđuju početnu pretpostavku jer kućanstva mladih prosječno raspolažu s 1.23 automobila i jednim računalom (0.93). S obzirom na tempo širenja novih tehnologija, moguće je pretpostaviti da će u narednih nekoliko godina gotovo potpuno iščeznuti kućanstva koja ne posjeduju osobna računala, osobito ona koja imaju mlade članove. Mladi u primjetno manjoj mjeri od prva dva resursa posjeduju laptop, odnosno čak dvije petine kućanstava s mladima ne posjeduje niti jedan laptop.

Grafikon 1.5: Broj automobila, laptopa i osobnih računala koje posjeduju kućanstva mladih (%)

Pod pretpostavkom međusobnog razlikovanja ispitanika u pristupu promatranim napravama, provedena je analiza koja ukazuje na znatan utjecaj promatranih obilježja mladih u posjedovanju automobila, računala i laptopa. Rezultati su pokazali da obrazovanje oca ($\chi^2=95,76$) proizvodi statistički značajne razlike jer djeca niže obrazovanih roditelja u manjoj mjeri od ostalih mladih imaju na

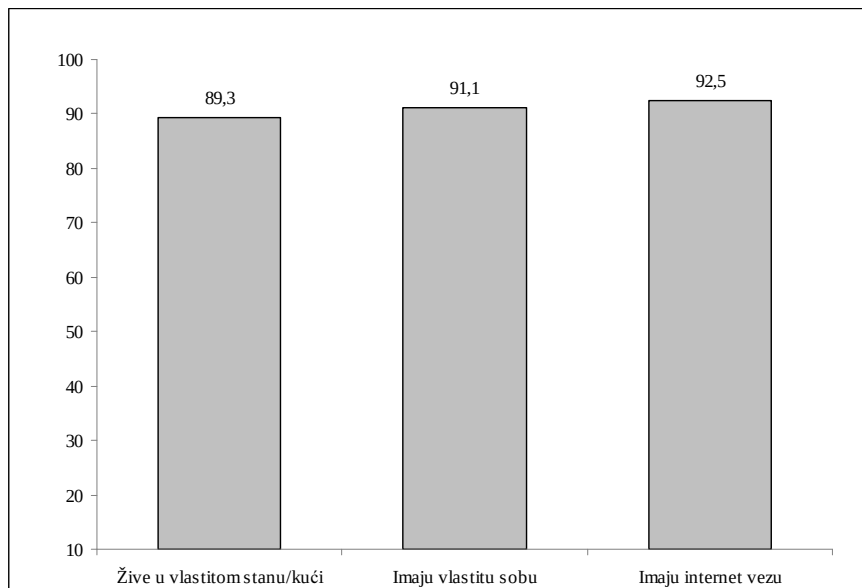
raspolaganju osobni automobil, dok djeca roditelja s trogodišnjom ili četverogodišnjom srednjom školom u prosjeku imaju jedan automobil u kućanstvu, a djeca više obrazovanih roditelja dva ili više. Socioprofesionalni status mladih ($\chi^2=37,22$) utječe tako da najveći broj automobila ima u kućanstvima gdje žive zaposleni ispitanici i studenti, dok kućanstva s nezaposlenim mladima imaju na raspolaganju po jedan automobil, a kućanstva u kojima žive učenici natprosječno ne posjeduju osobno vozilo.

Što se tiče različitih mogućnosti pristupa i korištenja računala, razlike su također očekivane. S jedne su strane mladi čije kućanstvo ne posjeduje niti jedno računalo, a obuhvaća najstarije ($\chi^2=26,18$), nezaposlene ($\chi^2=41,69$) i mlade iz malih gradova ($\chi^2=84,36$), s trogodišnjom srednjom školom ($\chi^2=24,46$) i čiji je otac niže obrazovan ($\chi^2=96,47$). S druge su strane, mladi u dobi od 18-22 godine, s prebivalištem u Zagrebu, srednjoškolskog obrazovanja i studentskog statusa, s visoko obrazovanim očevima koji posjeduju dva ili više računala. Po jedno računalo imaju kućanstva s najmlađom skupinom ispitanika, učenicima iz ruralnih naselja, čiji očevi imaju četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje. Profil mladih u kućanstvima bez laptopa sličan je onome mladih bez pristupa osobnim računalima, a riječ je o mladima iz ruralnih sredina ($\chi^2=84,36$), koji su završili četverogodišnju srednju školu ($\chi^2=21,99$), trenutno su nezaposleni ($\chi^2=71,96$), a njihovi očevi su najnižeg obrazovanja ($\chi^2=88,86$). U sredini ove skale nalaze se mladi s po jednim laptopom u kućanstvu, koji dolaze iz malih gradova, učenici su ili studenti, a roditelji su im visoko obrazovani, dok se na čelu (kao oni u čijim kućanstvima ima najviše laptopa) nalaze mladi iz Zagreba koji su također najčešće učenici ili studenti akademski obrazovanih očeva.

U grafikonu 1.6 prikazan je set podataka o nekim elementima ekonomskog statusa kućanstava u kojima žive mladi – posjedovanje vlastite kuće/stana, vlastite sobe za mladu osobu i internet veza u kućanstvu.

Odgovori mladih u svim kategorijama posjedovanja kreću se oko 90%, odnosno toliko mladih živi u kući ili stanu koje posjeduju oni ili njihove obitelji (preostalih 10% živi u unajmljenim stambenim prostorima), imaju vlastitu sobu te pristup internetu.

Grafikon 1.6: Udio mladih koji žive u vlastitom stanu/kući, imaju vlastitu sobu i pristup internetu (%)

Dakako, analizirano je razlikuju li se mladi i u kojem smjeru s obzirom na korištena sociodemografska obilježja kada je riječ o vlasništvu objekta u kojem žive, posjedovanju vlastite sobe i pristupu internetu. U slučaju posjedovanja vlastitog doma ustanovljen je natprosječan broj mladih koji žive u ruralnim naseljima ($\chi^2=28,04$). Od njih se nešto razlikuju mladi koji u najvećem broju imaju vlastitu sobu, gdje se radi o onima čiji su stambeni uvjeti u najvećoj mjeri posredovani obrazovanjem oca ($\chi^2=23,51$) pri čemu mladi s niže obrazovanim očevima posjeduju vlastitu sobu rjeđe od onih čiji očevi imaju neki viši obrazovni stupanj. Zadnja komponenta ekonomskog statusa prikazana u grafikonu 1.6 – pristup internet vezi u kućanstvu – pokazuje da je taj pristup u najvećoj mjeri moguć mladima iz većih urbanih sredina ($\chi^2=24,93$), srednjeg četverogodišnjeg ili visokog obrazovanja ($\chi^2=49,99$) u statusu studenata ($\chi^2=61,24$), čiji su očevi visokoobrazovani ($\chi^2=148,42$). Tome treba dodati da u pristupu internetu u vlastitom domu postoje najveće razlike između potomaka visoko i niže obrazovanih roditelja, gdje djeca visoko obrazovanih očeva imaju pristup internetu u gotovo 99% slučajeva, a djeca očeva niže razine obrazovanja samo u 59% kućanstava. Navedeno nedvojbeno ima

veliki utjecaj na niz odlika osobnog života mladih, poput interesa, obrazovnog uspjeha i načina provođenja slobodnog vremena, što će biti predmetom kasnijih analiza.

Također smo ispitanicima postavili pitanje koliko soba ima stan ili kuća njihove obitelji, i pokazalo se da prosjek soba po kući/stanu iznosi 3.17. Drukčije rečeno, najveći broj mladih posjeduje stambenu jedinicu s tri (34%) a zatim 2 sobe (27%), dok 20% živi u stanu ili kući s četiri, 14% s pet i više soba, a samo 5% njih živi u jednosobnom stanu. Ako se podsjetimo prosječnih mjesečnih troškova kućanstva, može se komentirati da je, u prosjeku, stambena situacija obitelji mladih bolja od primanja kojima ista ta kućanstva raspolažu. Otuda se može pretpostaviti da je postojeći stambeni fond u velikoj mjeri rezultat dugogodišnjeg i višegeneracijskog akumuliranja resursa tim prije jer je za Hrvatsku karakteristična tradicija ulaganja u nekretnine.

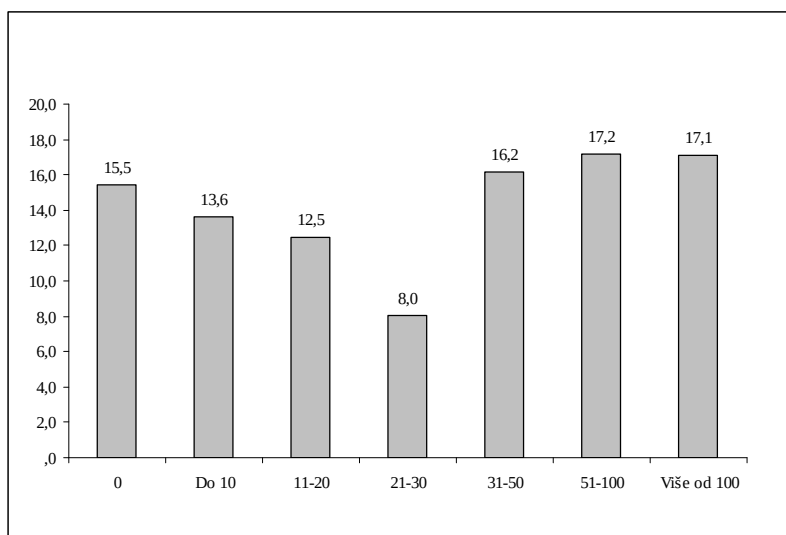
Usporedba po sociodemografskim obilježjima mladih pokazala je da u stambenim jedinicama s manje soba češće žive mladi u najurbaniziranijim sredinama ($\chi^2=80,31$), zaposleni ($\chi^2=51,38$) i oni čiji je otac nižeg obrazovanja ($\chi^2=56,55$). S druge strane, u stanovima/kućama s više od prosječne tri sobe, natprosječno žive mladi u manje urbaniziranim sredinama, te učenici i studenti čiji je otac prosječno višeg stupnja obrazovanja.

Posljednji pokazatelj kojeg analiziramo u ovom dijelu istraživanja odnosi se na broj knjiga u kućanstvu što se, osim kao pokazatelj obrazovnog i socijalnog statusa obitelji, može promatrati i kao indikator kulturnog kapitala kojeg mladi baštine od svojih obitelji (grafikon 1.7).

Kao što se vidi, udio mladih koji žive u kućanstvima bez knjiga i kućanstvima koja imaju kakvu-takvu kućnu biblioteku (tj. više od 100 knjiga), gotovo je identičan. Pritom je izračun pokazao da kućanstva mladih posjeduju prosječno 75 knjiga (čiji smještaj inače zahtijeva oko 2 m dužine police), što znači da su u prosječnim stambenim jedinicama (3 sobe) knjige tek „zalutali“ rekviziti. Podaci zapravo upućuju na relativno nizak kulturni kapital obitelji u kojima mladi žive, a možemo očekivati i daljnji pad u posjedovanju knjiga, kako zbog sve većeg broja *online* sadržaja kojima su mladi naklonjeni, tako i zbog pada kupovne moći (posebice u slučaju knjiga kao relativno skupog artikla). Niti jednu knjigu u

kućanstvu, prema našim rezultatima, nema čak svaki sedmi ispitanik, a to se najviše tiče dvije starije podskupine mladih ($\chi^2=37,59$), koji žive u ruralnim naseljima ($\chi^2=286,20$), nezaposleni su ($\chi^2=154,62$) i četverogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja ($\chi^2=117,32$), dok njihovi očevi ($\chi^2=333,70$) imaju završenu trogodišnju srednju školu. Njima nasuprot se nalazi nešto manje od petine mladih u čijem je kućanstvu više od stotinu knjiga, a ovi mladi najviše pripadaju najmlađoj podskupini (14-17 godina), s prebivalištem u Zagrebu u statusu studenta, dok su njihovi roditelji akademski obrazovani.

Grafikon 1.7: Broj knjiga u kućanstvu mladih (%)

Nakon prikaza i analize elementa socioekonomskog položaja mladih, moguće je ukratko sumirati nalaze. Najvažnije je to da je potvrđena tendencija obrazovne reprodukcije u današnjem hrvatskom društvu uz segregaciju u pristupu obrazovanju i ekonomskim resursima. Drugim riječima, mladi koji su trenutno u statusu studenata i čiji je otac visoko obrazovan, imaju na raspolaganju znatno više resursa za osobni rast i razvoj. Navedeno se odnosi kako na njihov finalni postignuti stupanj obrazovanja, tako i na resurse koji im omogućuju ostvarenje mobilnog, aktivnog i informiranog života – i u smislu viših financijskih resursa i u pogledu pristupa novim tehnologijama i društvenom umrežavanju – kao preduvjeta za život prilagođen zahtjevima suvremenog društva.

2. Obitelj i socijalne mreže

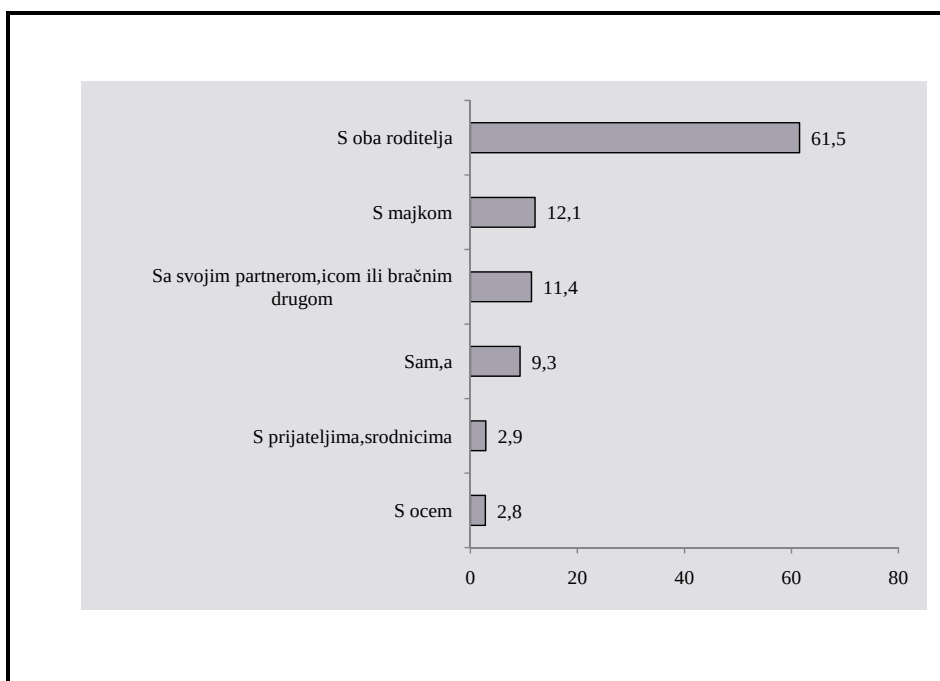
Svako društvo, pa tako i hrvatsko, kontinuirano prolazi kroz različite faze razvoja. Taj se razvoj odražava na promjene u dominantnim vrijednosnim orijentacijama koje uključuju i promjene u vrednovanju braka i obitelji. Najznačajnije promjene u životu obitelji kojima svjedočimo posljednjih desetljeća su sljedeće: sve je veći broj zaposlenih i ekonomski nezavisnih žena, sve je kasnija dob stupanja u brak, prevladavaju dvogeneracijske obitelji, sve je veći broj parova bez djece, raste broj razvoda brakova i jednoroditeljskih obitelji, u porastu je broj izvanbračnih obitelji i samačkih kućanstava, a ujedno raste broj alternativnih zajednica (Štalehar, 2010: 243). Obitelj je, međutim, zasigurno i dalje mjesto u kojem su međuljudski odnosi najintenzivniji i najbogatiji, kao i najbolje okruženje za podizanje djece te za skrb o svim svojim članovima koji tu skrb trebaju (Majstorović, 2007). U analizi percepcije i stavova mladih, istraživanje različitih aspekata njihovih obiteljskih prilika i odnosa prema braku i obitelji ima dvojak značaj. Te nam informacije s jedne strane ukazuju na dominantna obilježja primarne društvene zajednice kojoj mladi pripadaju, a s druge strane oslikavaju razinu samostalnosti generacije mladih u određenom društvu u određenom vremenu. Stoga se u ovom dijelu istraživačkog izvještaja opisuju obiteljske prilike mladih u Hrvatskoj i njihov odnos prema nekim odrednicama obiteljskog života kao i prema prijateljima. Pritom se obitelj tretira kao društvena zajednica koja ima obilježja primarnih socijalnih veza, a odnos s prijateljima kao dio sekundarne socijalne mreže mladih.

Prosječan broj članova obitelji je 3.43 što znači da mladi pretežno žive u tročlanim i četveročlanim obiteljima. Kao što iz podataka prikazanih u grafikonu 2.1 proizlazi, više od dvije trećine mladih živi u zajednici s roditeljima, pri čemu većina živi s oba roditelja. Svaka deseta mlada osoba živi samo s majkom, dok je udio mladih koji žive samo s očevima, iznimno malen (cca 3%). Tek je nešto više od desetine mladih formiralo vlastitu obitelj, dok ih još manje od desetine živi samostalno.

Očekivano, na mogućnost formiranja vlastite obitelji u najvećoj mjeri utječe dob mladih osoba ($\chi^2=312,55$), čemu se priključuje njihov socioprofesionalni status ($\chi^2=241,57$) i obrazovanje ($\chi^2=108,17$). Dominantna struktura obitelji u kojima

mladi žive umjereno je, ali statistički značajno, ovisna i o rezidencijalnom statusu ($\chi^2=73,42$), obrazovanju očeva ($\chi^2=67,26$) i spolu mlade osobe ($\chi^2=53,85$). Tako s oba ili jednim roditeljem značajno češće žive mladi u dobi od 14 do 22 godine koji se još uvijek školuju ili su nezaposleni. Među njima je nešto više onih koji žive u urbanim sredinama i čiji su očevi višeg obrazovanja. U subuzorku mladih koji žive sami ili u (izvan)bračnoj zajednici, nalazimo znatno više mladih žena u dobi od 23 do 27 godina. Među njima prevladavaju zaposleni mladi sa završenim četverogodišnjim srednjoškolskim ili akademskim obrazovanjem. Istodobno, oni značajno češće potječu iz ruralnih sredina, a njihovi su očevi u većoj mjeri nižeg obrazovnog statusa.

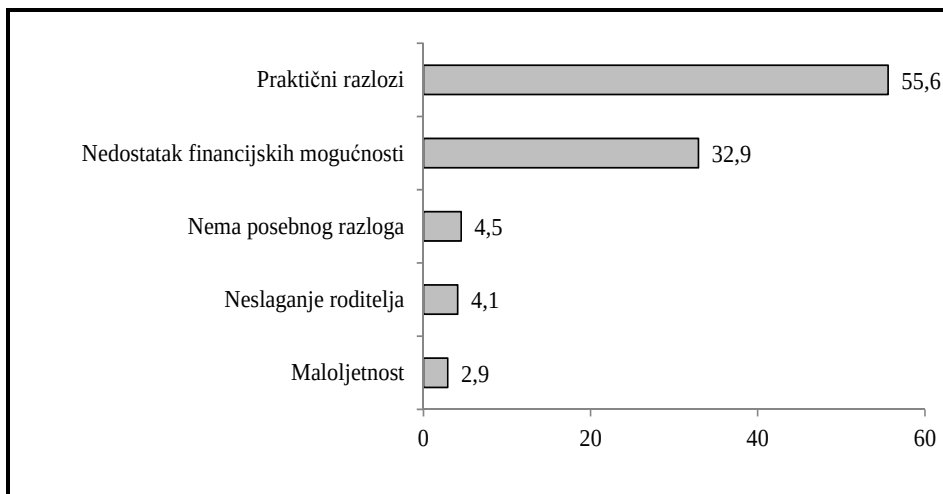
Grafikon 2.1: Struktura obitelji u kojima mladi žive (%)

Svaki drugi ispitanik živi s roditeljima jer je to najjednostavnije rješenje, dok bi se trećina njih, da im to financijska situacija omogućuje, rado osamostalila. Drugi razlozi zajedništva s roditeljima prisutni su kod manje od desetine mladih (grafikon 2.2).

Ova razmišljanja podjednako karakteriziraju mlade oba spola, ali su statistički značajno ovisna o njihovom socioprofesionalnom statusu ($\chi^2=229,16$), dobi ($\chi^2=195,51$), njihovom obrazovanju ($\chi^2=179,84$) i obrazovanju očeva ($\chi^2=100,47$) te rezidencijalnom statusu ($\chi^2=88,15$). Tako među mladima koji zajednički život s roditeljima procjenjuju praktičnim, prevladavaju maloljetnici te učenici i studenti. Primjetna je tendencija da su očevi ove skupine mladih višeg obrazovanja, a među njima je i relativno više onih koji žive na selu ili u velikom gradu. Mlađi ispitanici koji se još uvijek školuju ili su nezaposleni, razmjerno bi češće željeli živjeti sami, ali se roditelji s time ne slažu. U toj skupini nalazimo relativno više mladih čiji su očevi niže naobrazbe i mlade koji žive u Zagrebu. Zanimljivo, među mladima koji s roditeljima žive zbog financijskih (ne)prilika, znatno je više zaposlenih i nezaposlenih mladih sa završenim srednjoškolskim ili sveučilišnim obrazovanjem, s 18 i više godina. Oni relativno češće žive u malim gradovima, a njihovi očevi pretežno imaju srednjoškolsku naobrazbu.

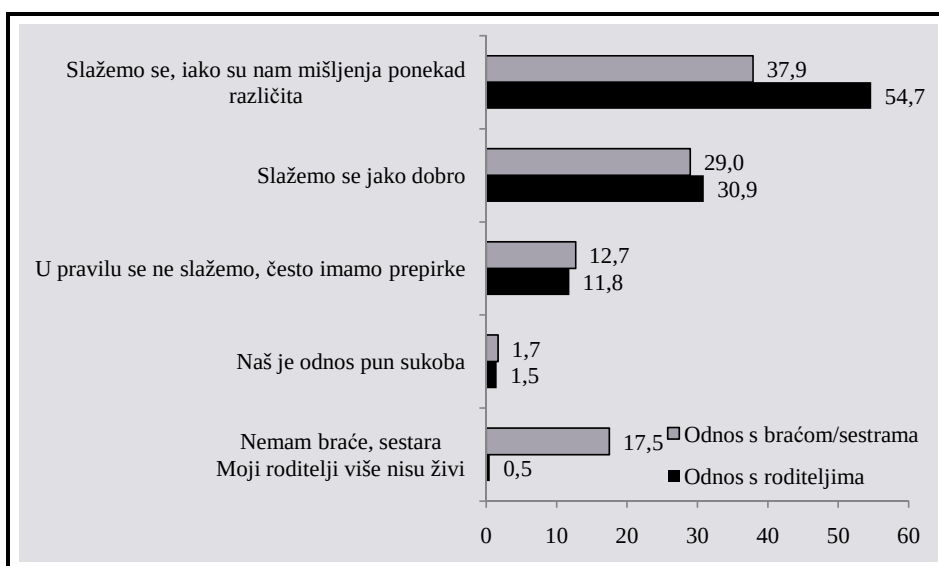
Grafikon 2.2: Razlozi za zajednički život mladih s roditeljima (%)

Najveći dio mladih (cca 86%) slaže se sa svojim roditeljima iako im se mišljenja ponekad razlikuju. Razmjerno je velik udio i mladih koji se slažu sa svojom braćom i sestrama (69%). Narušeni obiteljski odnosi karakteriziraju nešto manje od 15% ispitanika (grafikon 2.3).

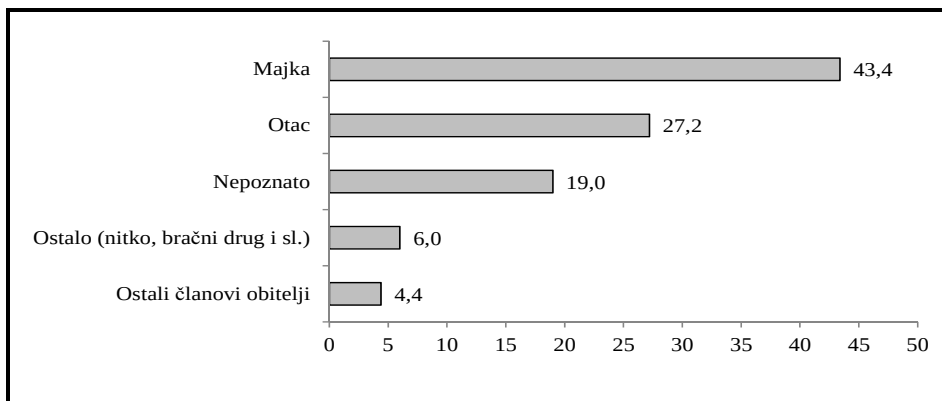
Kvaliteta odnosa s članovima obitelji neovisna je o spolu i rezidencijalnom statusu mladih, a statistički značajno ovisi o socioprofesionalnom statusu (za odnos s roditeljima χ^2 iznosi 76,09, a za odnos s braćom i sestrama 80,63). Na kvalitetu odnosa mladih s roditeljima utječe i stupanj obrazovanja njihovih očeva ($\chi^2=56,39$) te stupanj obrazovanja ispitanika ($\chi^2=56,00$), dok na kvalitetu odnosa mladih s braćom i sestrama dodatno utječe njihova dob ($\chi^2=37,79$). S roditeljima se relativno češće slažu zaposleni i nezaposleni mladi, višeg obrazovanja, čiji su očevi stekli neku vrstu srednjoškolskog ili akademskog obrazovanja. Nezaposleni mladi relativno su češće zastupljeni i u skupini onih koji se s roditeljima ne slažu, jednako kao i mladi ispitanici čiji su očevi nižeg obrazovnog statusa. S braćom i sestrama se u većoj mjeri slažu studenti i mladi u dobi od 23 i više godina. U skupini studenata koji se s braćom i sestrama ne slažu, češće nalazimo nezaposlene mlade i maloljetnike.

Grafikon 2.3: Procjena kvalitete odnosa mladih s roditeljima, braćom i sestrama (%)

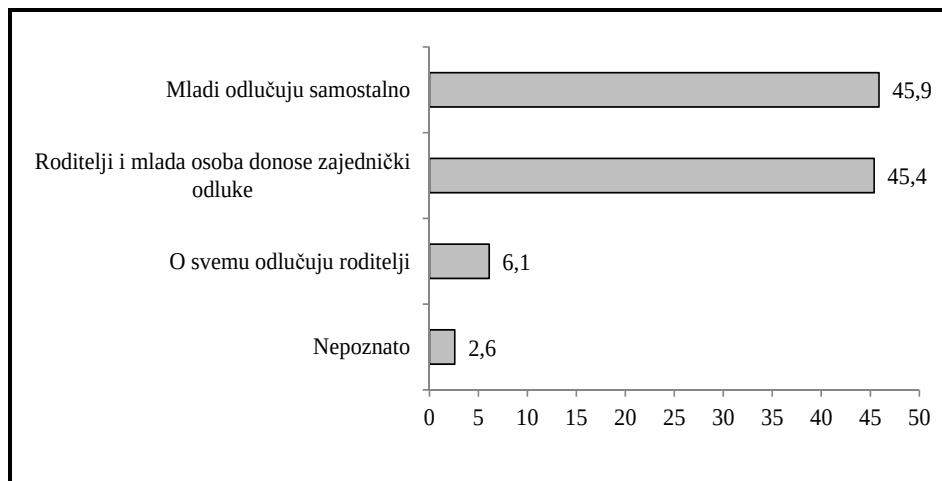
Iz podataka prikazanih u grafikonu 2.4 proizlazi da na važne odluke u životu mladih u najvećoj mjeri utječu majke. U nešto manje od trećine slučajeva, ta uloga pripada očevima, a gotovo petina mladih je u tom smislu neodlučna.

Grafikon 2.4: Procjena utjecaja članova obitelji na važne odluke mladih (%)

Utjecaj članova obitelji na odluke mladih ovisi o njihovu socioprofesionalnom statusu ($\chi^2=142,06$), spolu ($\chi^2=125,05$), dobi ($\chi^2=108,45$) i, u nešto manjoj mjeri, o stupnju obrazovanja ispitanika ($\chi^2=55,63$). Pritom su zaposleni i nezaposleni, stariji ispitanici koji su završili svoje obrazovanje češće neodlučni, dok na odluke mladih ispitanika koji se još uvijek školuju, češće utječu članovi obitelji, ponajviše otac i majka. Zanimljivo je da su muški ispitanici statistički značajno češće neodlučni, dok mlade žene prevladavaju u skupini onih na čije odluke utječu ostale osobe (ponajprije bračni partneri). Istodobno, djevojke su zastupljenije u skupini mladih na čije odluke utječe majka, a mladići u skupini onih na čije odluke utječu očeви.

Grafikon 2.5: Način donošenja odluka važnih za mlade (%)

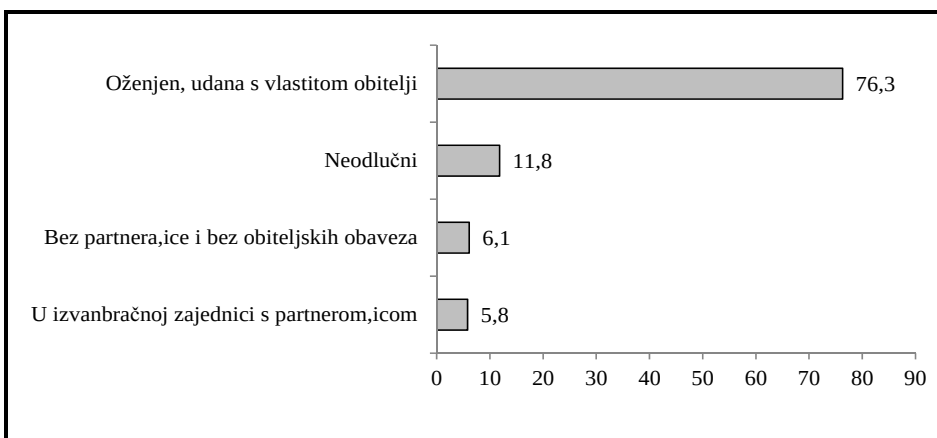

Opisani utjecaj ipak se ne događa izravno, bez autonomije mladih, jer u velikom broju slučajeva u donošenju odluka mladi sudjeluju zajedno s roditeljima ili su u tome čak potpuno samostalni (grafikon 2.5).

Razina samostalnosti u odlučivanju znatno ovisi o svim analiziranim socio-demografskim obilježjima mladih, osim o njihovom spolu. Pri tom je jak utjecaj socioprofesionalnog statusa ($\chi^2=291,10$), dobi ($\chi^2=274,72$) i obrazovanja ispitanika ($\chi^2=207,08$), dok je utjecaj rezidencijalnog statusa ($\chi^2=61,77$) i stupnja obrazovanja očeva umjereniji ($\chi^2=42,19$). Očekivano, samostalnost mladih raste s njihovom dobi, a veća je i u skupini mladih koji su završili školovanje i zaposleni su. Intrigantno je da roditelji znatno češće odlučuju o svemu u obiteljima u kojima su očevi iznimno niskog ili iznimno visokog obrazovanja.

Više od dvije trećine mladih u budućnosti planira biti u bračnoj zajednici, dok obitelj planira izbjeći svaka šesnaesta mlada osoba. Razmjerno je malen udio mladih koji planiraju osnovati izvanbračnu zajednicu (grafikon 2.6).

Grafikon 2.6: Projekcija mladih o vlastitoj obiteljskoj budućnosti (%)

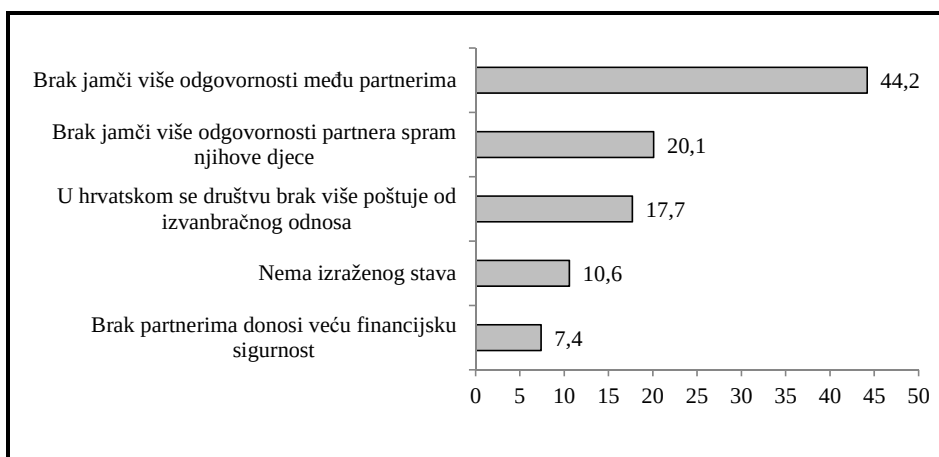

Planovi za budućnost umjereno, ali statistički značajno ovise o svim analiziranim sociodemografskim obilježjima mladih: socioprofesionalnom statusu ($\chi^2=78,00$), obrazovanju oca ($\chi^2=56,24$), rezidencijalnom statusu ($\chi^2=54,87$), obrazovanju ispitanika ($\chi^2=53,54$), dobi ($\chi^2=43,21$) i spolu ($\chi^2=35,53$). Osnivanje bračne ili izvanbračne zajednice u većoj mjeri planiraju studenti i zaposlene osobe čiji su očevi

stekli viši stupanj obrazovanja, koji žive u Zagrebu i starije su dobi. Samostalan život, bez obiteljskih obveza, češće planiraju nezaposleni, maloljetnici čiji su očevi stekli nizak stupanj obrazovanja, žive u velikim gradovima, sami se još uvijek školuju ili su stekli trogodišnje srednjoškolsko obrazovanje. Među neodlučnima češće nalazimo muškarce¹ mlađe dobi koji se još školuju, čiji su očevi stekli srednjoškolsko ili sveučilišno obrazovanje, a žive u malim ili velikim gradovima.

Budući da znatna većina mladih u Hrvatskoj još uvijek obitelj i brak doživljava kao najbolji izbor vlastitog života, zanimljivo je vidjeti što smatraju prednošću braka u odnosu na izvanbračnu zajednicu (grafikon 2.7).

Grafikon 2.7: Stavovi mladih o glavnim prednostima braka u odnosu na izvanbračnu zajednicu (%)

Uočljivo je da gotovo dvije trećine mladih brak doživljava kao izraz odgovornosti – bilo bračnih partnera međusobno, bilo partnera prema njihovoj djeci. Zanimljivo, manje od desetine mladih smatra da brak donosi veću financijsku sigurnost, a društvenu poželjnost braka ističe tek manje od petine mladih. Svaka deseta mlada osoba s time u vezi nema formiran osobni stav.

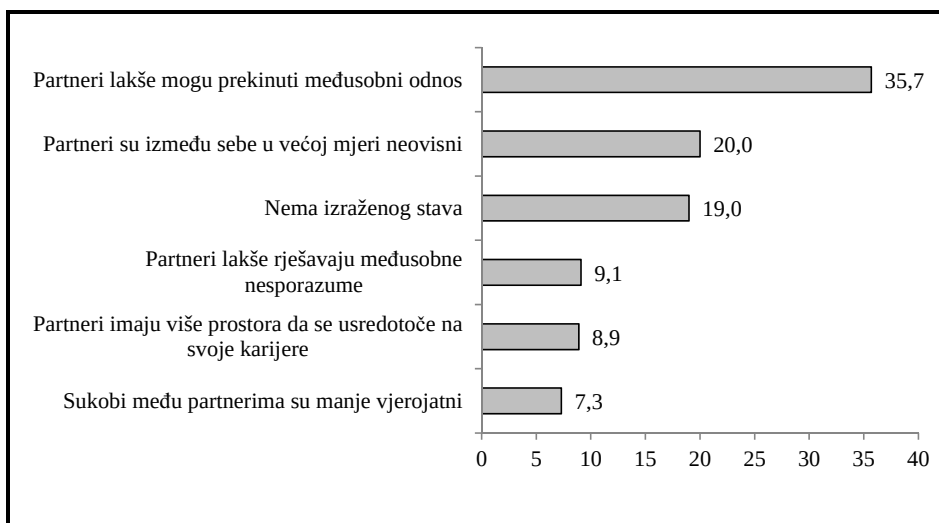
Mladi se u ovim procjenama međusobno statistički značajno razlikuju samo s obzirom na dob ($\chi^2=35,97$). Pritom maloljetnici znatno češće ističu odgovornost

¹ Upravo neodlučnost pridonosi rodnim statistički značajnim razlikama između mladih u pogledu njihovih planova za budućnost.

prema djeci i društvenu poželjnost braka. Oni su također relativno češće zastupljeni u skupini onih koji u odnosu na brak nemaju formiran stav. Mladi u dobi od 18 do 22 godine razmjerno su češće grupirani u skupinama koje ističu odgovornost među bračnim partnerima i odgovornost prema djeci, ali i financijsku sigurnost bračne zajednice. Najstarija dobna kohorta mladih (od 23 do 27 godina), pak, najčešće ističe odgovornost među partnerima (štoviše, u toj je skupini grupirano pola svih ispitanika te dobi).

Nasuprot odgovornosti koja dominira bračnim zajednicama, osnovne prednosti izvanbračnih zajednica su, prema mišljenju većine mladih, jednostavnost i neovisnost (grafikon 2.8). S obzirom na mali broj mladih koji planiraju osnovati takve zajednice, ne iznenađuje okolnost da gotovo petina njih o prednostima takve zajednice ne razmišlja.

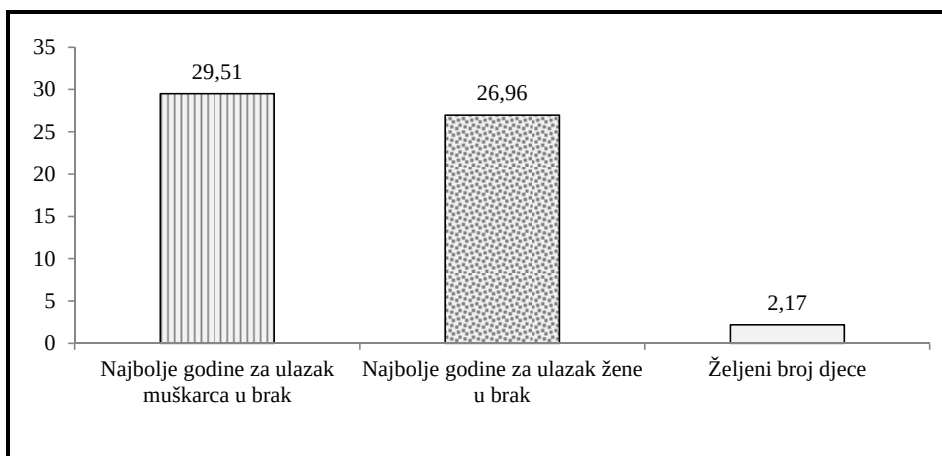
Grafikon 2.8: Stavovi mladih o glavnim prednostima izvanbračne zajednice u odnosu na brak (%)

Mladi se u procjenama prednosti izvanbračnih zajednica u odnosu na brak međusobno statistički značajno razlikuju prema rezidencijalnom ($\chi^2=89,18$) i socioprofesionalnom statusu ($\chi^2=61,72$). Pritom neovisnost partnera češće ističu nezaposleni mladi koji žive u selima i manjim gradovima, dok mogućnost usredotočenosti na karijeru u većoj mjeri ističu studenti koji žive u Zagrebu. Manju

vjerojatnost sukoba u takvim zajednicama češće očekuju učenici iz Zagreba i manjih gradova, dok lakši prekid zajednice ističu zaposleni i studenti iz velikih gradova. Očekivano, učenici su zastupljeniji u skupini neodlučnih ispitanika.

Grafikon 2.9: Prosječne vrijednosti najboljih godina muškaraca i žena za sklapanje braka te željenog boja djece

Iz prethodno prikazanih podataka proizlazi, dakle, da mladi u Hrvatskoj i dalje visoko vrednuju tradicionalne obiteljske vrijednosti temeljene na braku i bračnim zajednicama koje i sami u budućnosti planiraju osnovati. Ipak, najboljim godinama za sklapanje braka smatraju godine kasnije mladosti, odnosno 30 godina za muškarce i 27 godina za žene. Pritom u najvećem broju planiraju imati dvoje djece (grafikon 2.9). Troje djece planira imati 15% ispitanika, a samo jedno dijete njih 12%.

Procijenjen broj željene djece, kao i procjena poželjnih godina za sklapanje braka muškaraca i žena, snažno su uvjetovani svim analiziranim sociodemografskim obilježjima mladih (tablica 2.1).

Nižu dob za ulazak žena u brak preferiraju muškarci mlađe životne dobi, čiji su očevi stekli niži stupanj obrazovanja, sami se još uvijek školuju, a žive u ruralnim sredinama. S druge strane, kasniji ulazak žena u brak preferiraju žene, mladi starije životne dobi, zaposleni i nezaposleni, koji su stekli viši stupanj obrazovanja. Isti odnosi vrijede i za procjenu najboljih godina za ulazak muškaraca u brak.

Tablica 2.1: Vrijednosti statistički značajnih χ^2 testova utjecaja sociodemografskih obilježja mladih na procjenu poželjnih godina za ulazak u brak žena i muškaraca te željenog broja djece (p=.000)

	Poželjne godine za ulazak žena u brak	Poželjne godine za ulazak muškaraca u brak	Željeni broj djece
Spol	45,22	52,88	25,02
Dob	133,69	164,51	45,73
Stupanj obrazovanje oca	214,93	345,53	64,13
Stupanj obrazovanja mladih	181,98	237,43	64,13
Socioprofesionalni status	169,92	179,27	65,47
Rezidencijalni status	234,95	225,55	81,31

Manji broj djece (do dvoje) statistički značajno češće žele imati muškarci, starije omladinske dobi, čiji su očevi stekli viši stupanj obrazovanja, te mladi koji su i sami završili ili završavaju fakultete, trenutno su zaposleni ili nezaposleni, a žive u urbanim sredinama (regionalnim središtima i Zagrebu). Troje i više djece češće žele imati žene, mladi mlađe dobi i nižeg stupnja obrazovanja, iz obitelji u kojima su očevi stekli niže obrazovanje, koji žive u ruralnim sredinama, a sami su još uvijek učenici.

S obzirom na stavove mladih Hrvatske, utemeljeno je očekivati sve kasnije osnivanje bračnih zajednica i dominaciju obitelji s dvoje djece, što je snažno povezano s potrebama mladih da grade profesionalnu karijeru. Drugim riječima, veća usmjerenost na kvalitetan profesionalni život i viši stupanj obrazovanja vodi kasnijem sklapanju brakova i manjem broju djece.

Većina će mladih ipak jednom sklopiti brak ili izvanbračnu zajednicu pa je zanimljivo vidjeti kojim će se kriterijima pri tome voditi (grafikon 2.10).

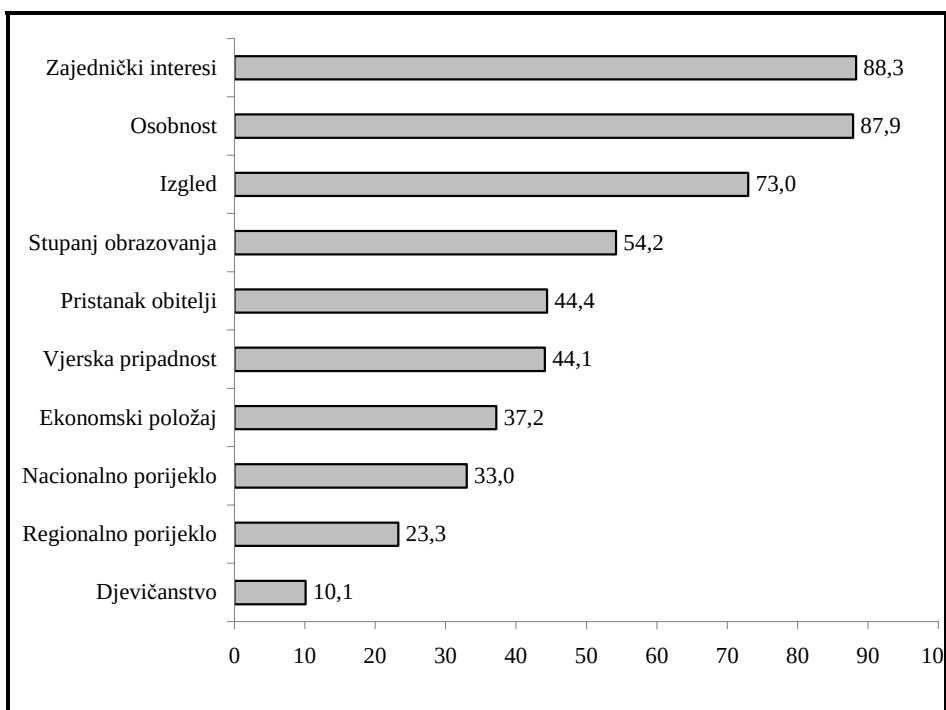
Iz prikazanih podataka proizlazi da gotovo 90% mladih vrlo visoko vrednuje osobna, odnosno psihička svojstva bračnog partnera i zajedničke interese. Za dvije trećine mladih važan kriterij pri izboru bračnog partnera je i fizička privlačnost, a svaka druga mlada osoba važnim procjenjuje i njegov stupanj obrazovanja. Osobine

bračnih partnera koje su socijalno uvjetovane, kao i mišljenje drugih (članova obitelji) o tom izboru, važno je manjem, ali još uvijek respektabilnom broju mladih. Tako će se pristankom obitelji i vjerskom pripadnošću rukovoditi nešto više od 40%, a ekonomskim položajem i nacionalnim porijeklom nešto manje od dvije petine mladih. U izboru bračnog partnera mladima je najmanje važno regionalno porijeklo i djevičanstvo.

Korištena sociodemografska obilježja mladih imaju najmanje utjecaja na procjenu važnosti vjerske pripadnosti i nacionalnog porijekla pri odabiru bračnog partnera. U oba slučaja su statistički značajne razlike nađene u odnosu na rezidencijalni status mladih (χ^2 za vjersku pripadnost iznosi 51,13, a za nacionalno porijeklo 65,63). Rezidencijalni status mladih utječe i na procjenu važnosti regionalnog porijekla ($\chi^2=81,48$), djevičanstva ($\chi^2=52,20$), stupnja obrazovanja ($\chi^2=56,13$), osobnosti ($\chi^2=126,22$) i zajedničkih interesa ($\chi^2=53,12$) u odabiru bračnog partnera. Pritom važnost vjerske pripadnosti, nacionalnog porijekla, zajedničkih interesa i osobnosti u odabiru bračnog partnera raste s razinom urbaniziranosti mjesta stanovanja mladih. S druge strane, važnost regionalnog porijekla, djevičanstva i stupnja obrazovanja bračnog partnera opada s razinom urbaniziranosti sredina u kojima mladi žive.

Sljedeće obilježje po kojem se mladi značajno razlikuju u odabiru bračnog partnera je stupanj obrazovanja njihovih očeva. To obilježje statistički značajno pridonosi procjeni važnosti zajedničkih interesa ($\chi^2=132,39$), osobnosti ($\chi^2=116,11$), izgleda ($\chi^2=46,53$), stupnja obrazovanja ($\chi^2=89,83$), pristanka obitelji ($\chi^2=46,07$), ekonomskog položaja ($\chi^2=50,32$) i regionalnog porijekla ($\chi^2=40,48$) potencijalnog bračnog partnera. U većini slučajeva procjena važnosti navedenih obilježja bračnog partnera raste sa stupnjem obrazovanja očeva, a opada u slučaju procjene važnosti pristanka obitelji na odabir partnera. Slična je situacija i s utjecajem obrazovanja ispitanika na procjenu važnosti pojedinih obilježja bračnog partnera. Ono statistički značajno pridonosi procjeni važnosti pristanka obitelji ($\chi^2=76,55$), zajedničkih interesa ($\chi^2=65,47$), osobnosti ($\chi^2=62,73$), ekonomskog položaja ($\chi^2=50,08$) i stupnja obrazovanja ($\chi^2=48,36$) bračnog partnera. Procjena važnosti svih ovih obilježja bračnih partnera raste sa stupnjem obrazovanja mladih.

Grafikon 2.10: Rang-ljestvica čimbenika važnih za izbor bračnog partnera (%)

Socioprofesionalni status pridonosi procjeni važnosti osobnosti ($\chi^2=96,62$), djevičanstva ($\chi^2=78,23$), pristanka obitelji ($\chi^2=57,95$), izgleda ($\chi^2=49,14$), stupnja obrazovanja ($\chi^2=49,61$) i zajedničkih interesa ($\chi^2=49,66$) bračnih partnera. Studenti se ističu po izrazitom vrednovanju zajedničkih interesa, stupnja obrazovanja i osobnosti bračnog partnera, a učenici po vrednovanju važnosti djevičanstva i izgleda bračnog partnera. Zaposlene mlade osobe češće od ostalih važnim smatraju pristanak obitelji, a i nezaposleni visoko vrednuju izgled bračnog partnera.

Procjena važnosti djevičanstva ($\chi^2=50,82$), ekonomskog položaja ($\chi^2=41,13$), zajedničkih interesa ($\chi^2=35,21$) i regionalnog porijekla ($\chi^2=31,63$) statistički značajno ovisi i o dobi mladih. Pri tome se najmlađa dobna kohorta ističe po zastupljenosti u skupini ispitanika koji visoko vrednuju djevičanstvo i ekonomski položaj bračnih partnera, a najstarija dobna kohorta po zastupljenosti u skupini onih koji visoko vrednuju regionalno porijeklo i zajedničke interese s bračnim partnerom. Srednja dobna kohorta je prema ovim obilježjima ravnodušnija od ostalih.

Zanimljivo, spol statistički značajno utječe na procjenu samo jednog obilježja bračnih partnera, a to je djevičanstvo ($\chi^2=24,95$). Vrijednost χ^2 testa pokazuje da se radi o slabom, ali statistički značajnom utjecaju. Pri tome su žene nešto zastupljenije u skupini ispitanika koji ovu karakteristiku smatraju ili izrazito važnom ili potpuno nevažnom.

Istaknimo ovdje da sumarna analiza rezultata prikazanih u ovom dijelu istraživanja ukazuje na postojanje manjeg dijela mladih koji u svojim obiteljima nisu zadovoljni, što se osobito ogleda u njihovim narušenim odnosima s roditeljima i drugim članovima obitelji. Ima li takva situacija odraza na njihovo ponašanje u drugim socijalnim odnosima, poglavito u društvu vršnjaka, prikazano je u nastavku analize.

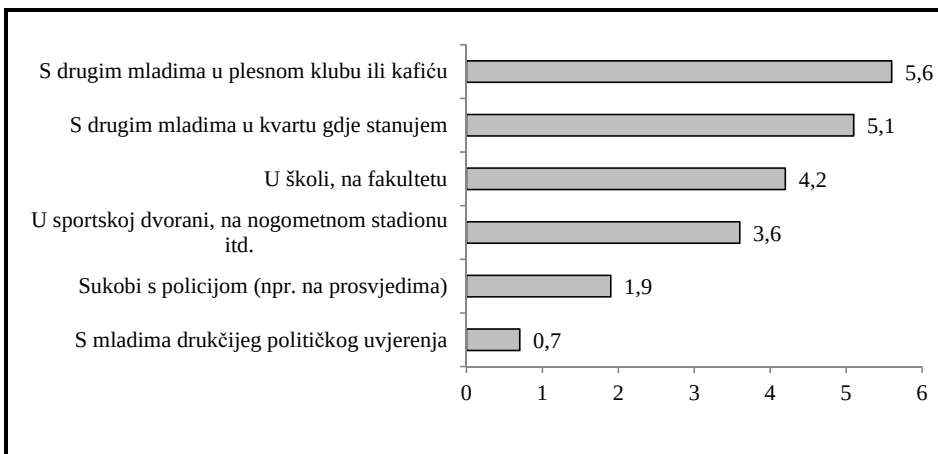
Očekivano, većina mladih (87%) pripada krugu prijatelja i poznanika gdje svatko svakog poznaje i s kojima često izlazi. Među onima koji takav krug prijatelja nemaju (10%) – pri čemu ih 3% nije odgovorilo na to pitanje – prevladavaju stariji ispitanici, u dobi od 23 do 27 godina ($\chi^2=39,93$) i mladi čiji su očevi nižeg stupnja obrazovanja ($\chi^2=52,71$). Ostala analizirana sociodemografska obilježja mladih ne pridonose značajno odnosima s prijateljima. Budući da se radi o iznimno važnoj socijalnoj mreži, koju mladi uglavnom biraju samostalno, ne iznenađuje da je 94% ispitanika svojim prijateljima jako zadovoljno ili zadovoljno. Tek je 6% mladih s time u vezi neodlučno. Jedino sociodemografsko obilježje mladih koje ih u tom smislu diskriminira, opet je njihova dob ($\chi^2=36,72$), pri čemu su stariji ispitanici svojim prijateljima nešto manje zadovoljni.

Udio mladih koji u društvu vršnjaka izazivaju neprilike svojim nasilnim ponašanjem, iznimno je malen (grafikon 2.11). U tom smislu, nasilni sukobi su najčešći u plesnim klubovima ili kafićima, a najmanje ih je povezano sa sukobima vezanim uz netolerantne stavove prema drugačijim skupinama. Takvi rezultati upućuju na zaključak da, unatoč javnom mnijenju, mladi u Hrvatskoj nisu usvojili nasilje i nasilničke obrasce ponašanja kao društveno prihvatljivo i uobičajeno iskazivanje nezadovoljstva, odnosno zadovoljavanja vlastitih potreba.

S obzirom na iznimno malen udio mladih sklonih nasilničkom ponašanju, detaljnije statističke analize međusobnog odnosa ovog ponašanja i njihovih sociodemografskih obilježja, nisu moguće. Moguće je tek sugerirati da postoji

tendencija nešto veće sklonosti nasilničkom ponašanju mladića mlađe životne dobi koji žive u urbanim sredinama. No, važno je imati na umu da se radi o tendenciji koja u ovom slučaju nije znanstveno verificirana.

Grafikon 2.11: Sudjelovanje mladih u nasilnim sukobima (%)

Kao što je poznato, socijalne su mreže objektivni pokazatelji socijalnih odnosa koji govore o tome s kim pojedinac održava veze, a koje tvore strukturu kroz koju se razmjenjuje socijalna podrška. Prema tome, socijalne mreže čine polje formalnih i neformalnih odnosa pojedinca, unutar kojih se omogućuje razmjena usluga, informacija i drugih dobara, a izvor su formalnoga i neformalnoga socijalnog kapitala (Dobrotić, Lakija, 2012). Ovaj dio istraživanja obuhvatio je analizu različitosti i intenziteta neformalnih socijalnih mreža mladih u Hrvatskoj koje počivaju na obiteljskim vezama i prijateljstvu, imajući u vidu da su i obitelj i prijateljski odnosi neosporno značajni za dobrobit svakog pojedinca.

U tom smislu, pokazalo se da mladi u Hrvatskoj i dalje uživaju visoku razinu podrške socijalne mreže, bilo u slučaju obiteljskih odnosa, bilo u slučaju odnosa s prijateljima. Utvrđeno je također da je uloga vršnjaka, u odnosu na druga razvojna razdoblja, najveća u adolescenciji. Istovremeno, uloga obitelji ne gubi na značenju ni u jednom razdoblju života mladih. Poput ranijih istraživanja (Klarin, Proroković, Šimić-Šašić, 2010), i ovo je pokazalo da utjecaj roditelja i vršnjaka ovisi o kvaliteti tih odnosa. Kvalitetni obiteljski odnosi su u ovom istraživanju opisani kao odnosi u

kojima postoji primjerena razina sudjelovanja mladih u donošenju važnih odluka te odnosi u kojima postoji visok stupanj međusobnog uvažavanja članova obitelji.

Utvrđeno je također da u Hrvatskoj dominiraju dvoroditeljske obitelji, te da znatna većina mladih u zajedničkom domaćinstvu s jednim ili oba roditelja ostaje do kasne mladosti. U tim obiteljima uglavnom prevladavaju skladni obiteljski odnosi, pri čemu mladi zajedno s roditeljima sudjeluju u donošenju važnih obiteljskih odluka. Kao važnu osobu koja utječe na njihova mišljenja, mladi pretežno prepoznaju majke, a tek potom očeve i ostale članove obitelji. S obzirom na opisana obilježja obitelji, moguće je ustvrditi da je obitelj u Hrvatskoj i dalje za mnoge mlade najjača i najbolja potpora njihovom odrastanju, te da i dalje u njihovim životima ima iznimno visoku važnost i vrijednost. U tom je smislu potvrđen trend produljenog ostajanja u roditeljskom domu s obzirom da je tek svaka peta mlada osoba u dobi do 27 godina osnovala vlastitu obitelj ili živi samostalno.

Tako nizak udio samostalnih mladih osoba, sudeći prema ovoj analizi, posljedica je najmanje dviju okolnosti. Prva se odnosi na produljeno školovanje, a druga na nemogućnost osamostaljivanja zbog nedostatnih financijskih sredstava. Pokazalo se, naime, da s roditeljima žive i mnogi zaposleni i nezaposleni mladi, koji bi se rado osamostalili da im to financijske prilike omogućuju. Čini se da produljeno školovanje ne rezultira očekivanim većim šansama mladih na tržištu rada, što je zasigurno posljedica globalne krize u kojoj se Hrvatska (poput Europe) trenutno nalazi. Obrazovanje je ipak i dalje iznimno važan čimbenik socijalnog profila i diferencijacije ove skupine mladih.

Razlikama između mladih u kvaliteti njihovih obiteljskih prilika i procjenama različitih aspekata braka i obitelji, najviše pridonosi socioprofesionalni status koji je i inače usko povezan sa stupnjem obrazovanja mladih. Razmjerno snažan utjecaj ima i stupanj obrazovanja očeva mladih koji pridonosi mnogim aspektima obiteljskog života. Diferencijaciji mladih, prirodno, pridonosi i njihova dob, iako se ona pokazala nešto slabijom u odnosu na prethodno navedena sociodemografska obilježja ove populacije. Isti se zaključak odnosi i na rezidencijalni status mladih, koji iz godine u godinu na razlike u obiteljskim prilikama i procjenama važnosti obitelji među mladima ima sve manji utjecaj. Spol je sociodemografsko obilježje koje mlade u ovom području najslabije diferencira, što je očekivana posljedica sve veće ravnopravnosti spolova u hrvatskom društvu.

S time u vezi, rezultati ove analize ukazuju na trend prema kojem viši stupanj obrazovanja mladih pridonosi planovima koji su više vezani uz karijeru, a manje uz osnivanje obitelji i roditeljstvo. Ipak, znatna većina mladih (više od dvije trećine) u budućnosti planira osnovati vlastitu obitelj, a pri tom će se uglavnom rukovoditi individualnim izborom partnera, birajući one koji će im odgovarati po svom psihičkom i fizičkom (a ne socijalnom) profilu.

Radi se o modernim – postmodernim obiteljima, odnosno o dinamičnim, fluktuirajućim zajednicama, koje se u svojoj strukturi, organizaciji, ulogama i funkcijama znatno razlikuju od obitelji koje su osnivali njihovi roditelji. Na žalost, ako se društvene okolnosti uskoro značajnije ne promijene, oni će u velikom broju imati samo dvoje ili čak i manje djece, što za demografsku obnovu Hrvatske nije dostatno. Tako ovaj aspekt hrvatskog društva očekuje veći stupanj afirmacije individualnih izbora i obiteljskih oblika, s tendencijom osnivanja većeg broja bračnih i izvanbračnih obitelji s manjim brojem članova. Pritom su bračne zajednice u Hrvatskoj i dalje prevladavajući obiteljski oblik pa u tom smislu zadržavaju i važno mjesto u suvremenom hrvatskom društvu.

Važno je istaknuti i da zamjetan dio (oko trećine) mladih neguje tradicionalne vrijednosti. Radi se o mladima koji, primjerice, u izboru bračnih partnera važnima smatraju njihova socijalna obilježja poput vjerske pripadnosti te regionalnog i nacionalnog porijekla, a vrlo im je važno da njihov izbor odobre i članovi obitelji. Oni ujedno planiraju ranije osnivanje obitelji s većim brojem djece. U usporedbi s ranije provedenim istraživanjima (Bouillet, 2006b), ta skupina mladih postaje sve malobrojnija i u Hrvatskoj.

Ukratko, unatoč sve fleksibilnijim i promjenjivijim obiteljskim oblicima i strukturama, obitelj još uvijek zadržava svoju funkciju podržavanja i skrbi za svoje članove, a to se očekuje i u budućnosti. Društvena zajednica će ipak oblike potpore mladim obiteljima morati prilagoditi, šireći modele potpore roditeljima koji ne bi smjeli biti suočeni s dilemom – obitelj ili karijera. Upravo suprotno, mladim obrazovanim naraštajima trebalo bi biti omogućeno da unatoč obiteljskim obvezama mogu nesmetano razvijati svoju karijeru, što je relevantno pitanje svih suvremenih obiteljskih politika.

3. Obrazovanje, zapošljavanje i mobilnost

U suvremenom je svijetu obrazovanje jedan od najvažnijih resursa koji mladoj osobi može osigurati kompetencije i vještine za ostvarenje profesionalnih ciljeva i zadovoljavajućeg životnog standarda. Dominantan model u okviru socioloških teorija statusnog postignuća definira obrazovne aspiracije kao kognitivno stanje koje motivira ili potiče mlade na akademski uspjeh (Khoo i Ainsley, 2005). Ovaj model podrazumijeva da osobne značajke (utjecaj “značajnih drugih” na percepciju vlastitih potencijala) i društvene dimenzije (kvaliteta obrazovnog sustava, socioekonomski status primarne obitelji) predstavljaju značajne čimbenike u ostvarenju obrazovnih aspiracija.

Jedno od polazišta pri izučavanju profesionalnih aspiracija barata podjelom motivacija za njihovo ostvarenje na ekstrinzične (materijalno bogatstvo, fizička privlačnost, slava i popularnost) i intrinzične (odnosi s ljudima, osobni rast i razvoj, sudjelovanje u zajednici). Transferiramo li intrinzične potrebe na profesionalnu sferu, vidi se da autori govore o nekoliko osnovnih psiholoških potreba (Baumeister i Leary, 1995; Deci i Ryan, 2000). To su: a) autonomija kao osjećaj da sami odlučujemo o svom ponašanju, na osnovi osobnih interesa i vrijednosti, b) kompetentnost kao osjećaj da se ponašamo uspješno i sposobno i c) odnosi s ljudima kao osjećaj povezanosti i harmonije s ljudima koji su nam važni. Kada se fokus stavi na aspiracije mladih, može se poći od Walberga i Greenberga (2006: 178) koji kažu da su aspiracije sposobnost identificiranja i određivanja ciljeva za budućnost, pri čemu se sadašnje djelovanje pojedinaca orijentira na ispunjenje tih ciljeva. Pritom se, kako to čine Fox i Faver (1981: 445), profesionalne aspiracije mogu podijeliti na tradicionalne i alternativne. Tradicionalne aspiracije određene su indeksom koji mjeri težnju k ostvarenju uobičajenih nagrada za akademsko postignuće, što uključuje visoke dohotke, brzo napredovanje, stalno zaposlenje, te prepoznavanje od strane struke. Alternativne aspiracije mjere se pomoću indeksa koji procjenjuje želju za intrinzičnim nagradama, kao što je pomaganje drugima, rad s ljudima, te obavljanje društveno značajnog posla u okviru profesije.

O povezanosti socioekonomskog i obrazovnog statusa mladih s obrazovanjem njihovih roditelja već je bilo riječi u prvoj dionici, a u ovoj se dionici naglasak

stavlja na neke elemente obrazovnog puta i uspjeha, te na dosadašnja iskustva mladih u svijetu rada, kao i na neke aspekte njihovih profesionalnih aspiracija, zajedno s potencijalnim preprekama ostvarenju istih. Također se analizira i problem prostorne mobilnosti mladih.

Neovisno o tome jesu li već završili školovanje ili ono još traje, mladi su upitani za koji bi se obrazovni put odlučili da mogu birati između obrazovanja u strukovnim školama ili na sveučilištu/veleučilištu. Tek 23% mladih izabralo je obrazovanje u srednjim strukovnim školama, dok se ostali opredjeljuju za neki studij. Rezultati ne iznenađuju jer je u Hrvatskoj posljednja dva desetljeća već registriran problem niske atraktivnosti srednjih strukovnih škola. U pogledu željenih obrazovnih putova dob i rezidencijalni status nisu proizveli statistički značajna razlikovanja između mladih, a s obzirom na preostala obilježja pokazuje se da su mladi koji bi radije izabrali strukovne škole muškog spola ($\chi^2=17,57$), završenog trogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja ($\chi^2=107,44$) i nezaposleni ($\chi^2=101,67$), s očevima koji su u najvećoj mjeri završili trogodišnje srednje škole ($\chi^2=83,90$), dok su nasuprot njima djevojke, mladi u statusu studenata, akademskog obrazovanja, čiji su očevi također visoko-obrazovani.

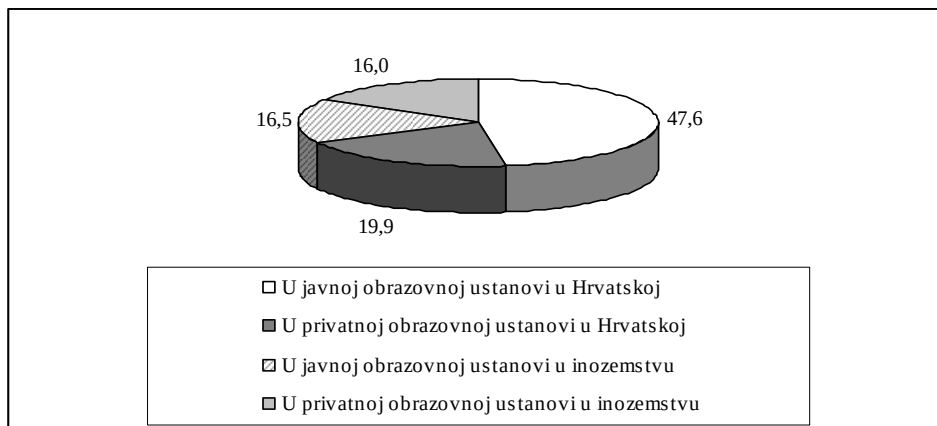
Sljedeće pitanje odnosi se na preferencije u lokaciji obrazovanja. Konkretno, mladi su upitani o preferencijama u vezi obrazovanja u Hrvatskoj ili inozemstvu te u javnom ili privatnom sektoru (grafikon 3.1).

Preferencije su sukladne stvarnoj situaciji, odnosno dvije trećine mladih sklono je školovanju u obrazovnim ustanovama u Hrvatskoj, dok bi se za inozemstvo, jednako kao i za privatni sektor, odlučila tek po trećina ispitanika. Hrvatska je tako, usprkos recentnom povećanju nacionalne i međunarodne mobilnosti studenata, te otvaranju novih visokoškolskih institucija u zemlji, još uvijek zemlja niske mobilnosti pa i kada je riječ o mlađim generacijama. Pritom je poznato da je mobilnost srednjoškolaca još manja.

Što se tiče preferencija za lokaciju obrazovanja, ustanovljena je samo jedna statistički značajna razlika i to s obzirom na rezidencijalni status ($\chi^2=82,61$). Tako bi se u javnoj obrazovnoj ustanovi u Hrvatskoj najčešće željeli školovati mladi iz ruralnih krajeva i malih gradova, dok privatne ustanove u Hrvatskoj kao najbolju opciju češće vide mladi iz velikih gradova. S druge strane, za javne obrazovne

ustanove u inozemstvu najviše su se odlučili mladi iz Zagreba, a privatne ustanove u inozemstvu izbor su mladih iz regionalnih centara.

Grafikon 3.1: Preferirana lokacija obrazovanja mladih (%)

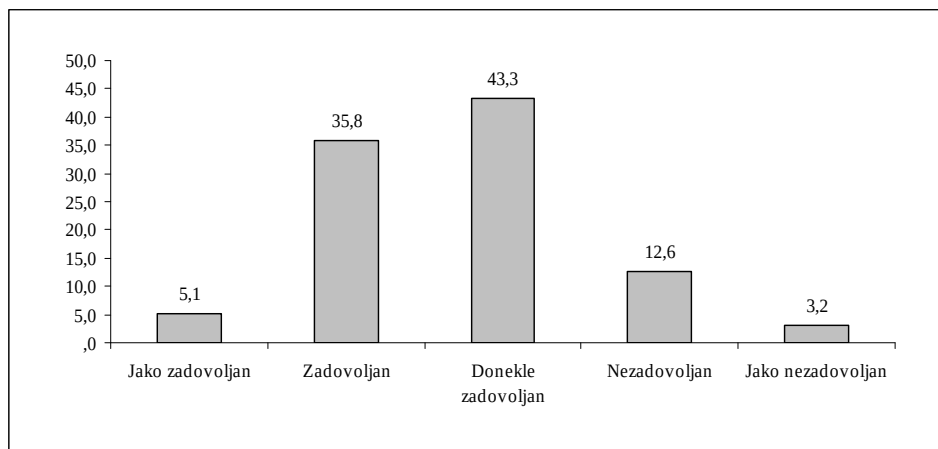
Eventualna uključenost mladih u svijet rada tijekom školovanja ispitana je pomoću uključenosti u praktičan rad, prekvalifikacije ili pripravništvo, i pokazalo se da 78% njih nikada nije sudjelovalo u takvom obliku obuke. Po sudjelovanju u praktičnom radu mladi se razlikuju s obzirom na stupanj obrazovanja ($\chi^2=41,95$) i socioprofesionalni status ($\chi^2=115,44$), pri čemu su akademski obrazovani i zaposleni mladi već imali iskustava u praktičnom radu, za razliku od učenika i studenata. Zanimljivo je da se ispitanici sa završenom trogodišnjom (strukovnom) školom ne razlikuju po tome jesu li imali više praktičnog rada. Izostanak te tendencije mogao bi objasniti zašto je razina usvojenosti vještina potrebnih za rad u struci niska kod onih mladih koji završavaju trogodišnje strukovne škole, a što je problem koji u Hrvatskoj postoji godinama.

U Hrvatskoj se u razdoblju od uvođenja državne mature i tzv. bolonjske reforme učestalije nego ranije govori o nezadovoljstvu i mladih i ostalih sudionika obrazovnog procesa. Stoga smo ispitali razinu zadovoljstva i nezadovoljstva kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj, neovisno o tome po kojim su se pravilima i kada mladi školovali ili se školuju (grafikon 3.2).

Podaci pokazuju da mladih koji su u većoj ili manjoj mjeri zadovoljni ima gotovo 2,5 puta više od onih koji su nezadovoljni. No, ako se nezadovoljnim

pribroji preko dvije petine donekle zadovoljnih kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj, tada to postaje indikator potreba za poboljšanjem sustava.

Grafikon 3.2: (Ne)zadovoljstvo mladih kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj (%)

Očekivano razlikovanje u stupnju (ne)zadovoljstva obrazovnim sustavom između mladih dobiveno je samo u slučaju rezidencijalnog ($\chi^2=66,35$) i socioprofesionalnog statusa ($\chi^2=30,17$). Najzadovoljniji su mladi iz ruralnih naselja i malih gradova u statusu učenika, umjereno (ne)zadovoljni nezaposleni koji prebivaju u svim tipovima naselja osim u malim gradovima, dok su najnezadovoljniji mladi u statusu nezaposlenih ili studenata s prebivalištem u Zagrebu. Ovakav rezultat može se protumačiti na više načina, no simptomatično je da su najzadovoljniji mladi u statusu učenika, koji imaju najmanje iskustva s funkcioniranjem i kvalitetom obrazovnog sustava, a njihov je kurikulum više ujednačen od onoga kojega, recimo, moraju svladati studenti.

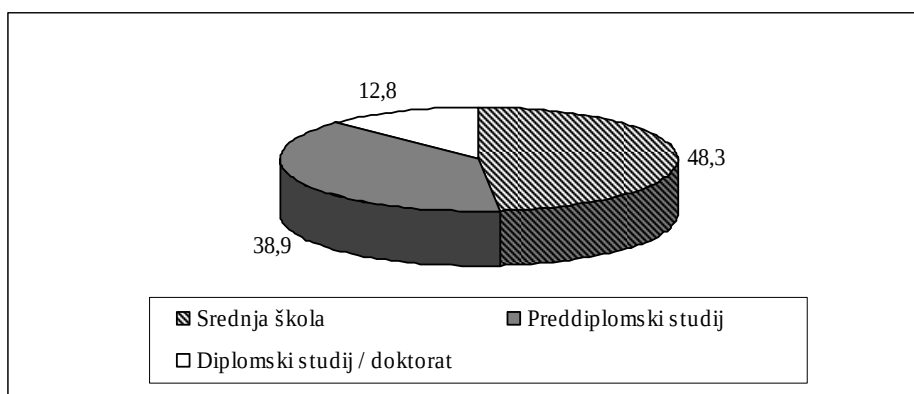
Poduzorak mladih koji se još nalaze u procesu obrazovanja – učenika i studenata – obuhvaća 673 ispitanika, odnosno 44,9% od ukupnog uzorka mladih. Analiza koja slijedi tiče se samo te skupine ispitanika². U grafikonu 3.3 prikazani su podaci o

² Pritom se kao tzv. nezavisne varijable koriste sve one koje su korištene u prethodnim analizama, osim socioprofesionalnog statusa. To je obilježje zamijenjeno novom varijablom koja uključuje tri kategorije ispitanika: učenike, studente preddiplomskog i studente diplomskog studija.

uključenosti mladih u tri razine obrazovanja: srednju školu, preddiplomski i diplomski studij.

Obrazovni uspjesi mladih nedvojbeno su povezani s motivacijom. U ovom istraživanju mladi su trebali odgovoriti idu li školu ili na fakultet jako rado, rado, ponekad rado/ponekad nerado, nerado ili jako nerado (u grafikonu 3.4 prikazani su sažeti podaci). Pokazalo se da najveći dio – preko polovice mladih – u školu/na fakultet idu ponekad rado, a ponekad nerado (tj. kako-kada), dok preko trećine to čini više ili manje rado, a desetina nerado. Razina motiviranosti za pohađanje škole ili fakulteta pokazala se različitom s obzirom na spol ($\chi^2=21,59$) i trenutnu razinu uključenosti mladih u obrazovanje ($\chi^2=40,19$). Tako obrazovnu ustanovu najradije pohađaju djevojke i to studentice obje razine studija, dok su za pohađanje škole najmanje motivirani i/ili neodlučni mladići koji pohađaju srednju školu.

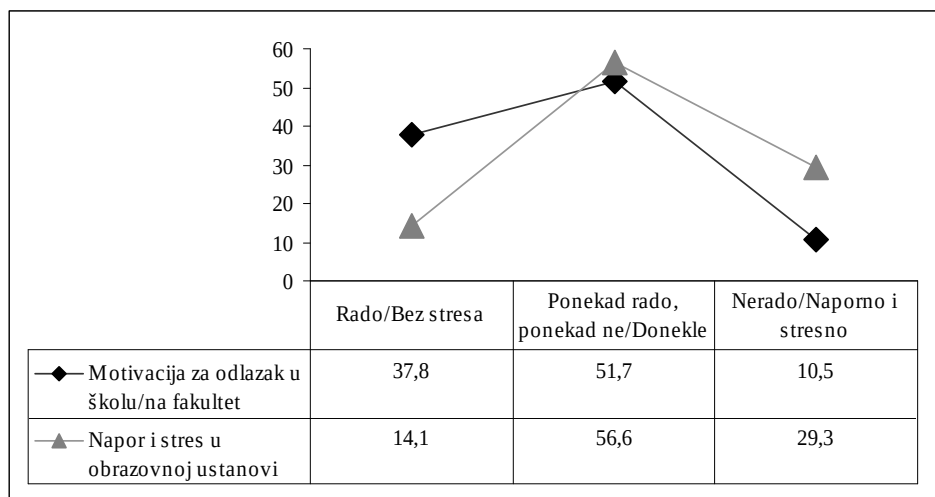
Grafikon 3.3: Razina obrazovanja na kojoj se nalaze mladi uključeni u obrazovni sustav (%)

Pretpostavka je da je motiviranost pohađanja škole/fakulteta povezana s razinom stresa koju mladi osjećaju u svakodnevnom životu u školi ili na fakultetu. Dobiveni se odgovori tendencijski podudaraju s prethodnima vezanim uz motivaciju (grafikon 3.4). Zanimljivo je da niti jedno od sociodemografskih obilježja mladih nije proizvelo razlike u proživljenoj razini stresa. Konkretnije, riječ je o preko polovici mladih kojima je život u školi/na fakultetu donekle naporan i stresan, trećini njih vrlo naporan i stresan, a samo 14% učenika ili studenata ne osjeća stres.

Prikazani podaci su umirujući jer dobivene vrijednosti pokazuju da je stres viši od demotivacije, odnosno da mladi bar umjereno rado idu u školu/na fakultet iako prilikom toga osjećaju stres. No, zabrinutost izaziva podatak da samo kod svakog sedmog učenika ili studenta obveze povezane s procesom vlastitog obrazovanja ne izazivaju osjećaj stresa i prevelikog napora.

Grafikon 3.4: Motivacija za odlazak u obrazovnu ustanovu i doživljaj napora i stresa u njoj (%)

Podaci o osjetljivim pitanjima u obrazovnom sustavu i konkretnoj instituciji školovanja mogu biti prikupljeni postavljanjem pitanja neposredno njihovim polaznicima, pri čemu se dobiveni rezultati moraju uzeti s rezervom, odnosno tek kao mogući indikator nepravilnosti u sustavu. Budući da je sve više prijavljenih slučajeva korupcije u obrazovnom (posebice visokoškolskom) sustavu, zanimalo nas je u kojoj mjeri mladi koji se još uvijek obrazuju, smatraju da se u njihovoj školi ili na fakultetu kupuju ocjene i ispiti. Pritom ostaje nepoznato koliko se dobiveni podaci zasnivaju na osobnom iskustvu a koliko na govorkanjima i nepouzdanim informacijama, no odgovori mladih korisni su kao indikator percepcije nepravilnosti u obrazovnom sustavu. Dobiveni su rezultati uznemirujući jer skoro polovica mladih smatra da se u njihovoj obrazovnoj instituciji u nekoj mjeri kupuju ocjene ili ispiti. Konkretnije, cca 8% ih smatra da je to česta pojava u njihovoj školi ili na fakultetu,

19% da se to zbiva ponekad, 21% da je riječ o rijetkoj pojavi, dok ih 51% smatra da se to nikada ne događa. Od korištenih sociodemografskih obilježja, dob ($\chi^2=17,89$) i trenutna razina na kojoj se mladi obrazuju ($\chi^2=50,16$), rezultirali su razlikama u pogledu percepcije (ili jasnih saznanja) o korupciji u obrazovnim ustanovama. Naime, studenti češće odgovaraju da se u njihovoj instituciji prodaju ocjene i ispit, dok su na drugom polu učenici, odnosno najmlađa dobna kohorta.

Prosjeck ocjena u prethodnoj školskoj godini može se promatrati i kao uzrok i kao posljedica prethodno analiziranih pokazatelja – motiviranosti za pohađanje obrazovne ustanove i proživljenu razinu stresa. (Ne)dovoljnu ocjenu za prolaz (ocjena 1-2) prijavila je tek nekolicina mladih, nešto je bolje prošlo 19% njih (ocjena 2-3), 48% ih je ostvarilo prosječnu ocjenu 3-4, dok je skoro trećina (32%) imala uspjeh 4-5. U daljnjoj analizi, ispitanike koji su postigli ocjenu 1-2, pridružili smo onima koji su imali ocjenu 2-3, a rezultati govore da su najniže ocjene imali stariji mladi ($\chi^2=25,62$), iz malih gradova ($\chi^2=34,13$), koji se trenutno obrazuju na diplomskom studiju ($\chi^2=38,99$), dok su najviše ocjene imali učenici iz Zagreba.

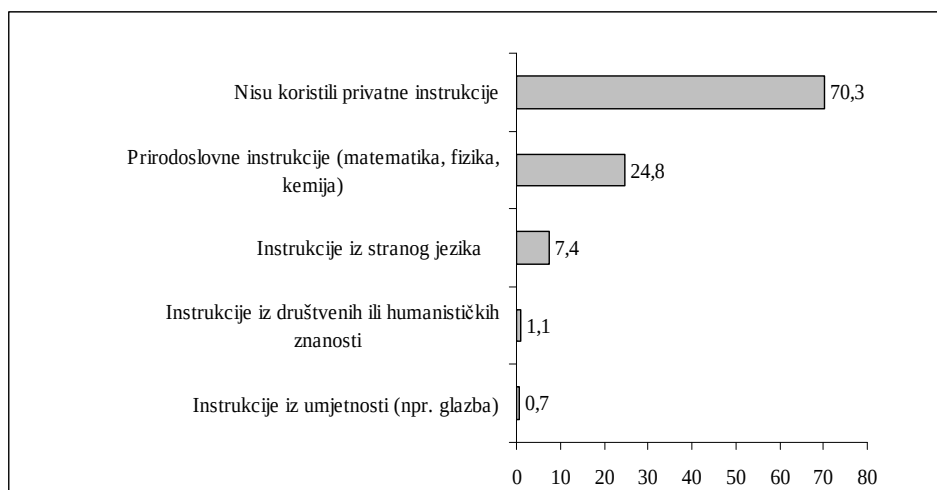
Pod pretpostavkom da kod prosječnog učenika/studenta broj dnevnih sati utrošenih na učenje korelira sa završnim uspjehom, zanimljivo je doznati koliko prosječno sati dnevno mladi uče. Rezultati pokazuju da ih najveći dio (31%) dnevno uči do jedan sat, narednih 27% 1-2 sata, a isto toliko 2-3 sata, dok ih desetina uči 3-4 sata, a tek 4% dnevno uči više od 4 sata. Pri analizi statistički značajnih razlika u satima učenja, spojili smo sve mlade koji uče 3 sata i više, a dobiveni su rezultati koji govore o razlikovanju mladih s obzirom na dob ($\chi^2=24,29$), stupanj obrazovanja oca ($\chi^2=34,16$) i razinu obrazovanja na kojoj se ispitanici trenutno nalaze ($\chi^2=37,87$). Tako do 1 sat uče najmlađi ispitanici, niže obrazovanih očeva, u srednjoj školi ili na preddiplomskom studiju, čiji je profil sličan onima koji uče 1-2 sata, s time da mladi koji uče nešto više, imaju očeve sa završenom trogodišnjom srednjom školom. Profili mladih koji uče 2-3, te više od 3 sata vrlo su slični, te obuhvaćaju starije mlade visokoobrazovanih očeva u statusu studenata, s time da nešto više uče oni koji su na diplomskom studiju. Sumarno možemo reći da broj sati učenja raste paralelno s porastom složenosti stupnja obrazovanja.

Prethodne analize bile su koncentrirane na napore koje učenici i studenti svakodnevno čine u cilju postizanja boljeg obrazovnog uspjeha, a sljedećih će

nekoliko pitanja biti posvećeno njihovim dodatnim aktivnostima za postizanje boljih rezultata. Prvi od tih pokazatelja – korištenje privatnih instrukcija tijekom protekle godine – prikazani su u grafikonu 3.5.

Više od dvije trećine mladih uključenih u obrazovni sustav nije koristilo privatne instrukcije, četvrtina je imala instrukcije iz prirodnoslovnih predmeta, petnaestina iz stranog jezika, dok su instrukcije iz društvenih i humanističkih znanosti zastupljene s tek 1%, a one iz umjetnosti s još manje. Pri korištenju privatnih instrukcija u protekloj godini samo su dob ($\chi^2=47,74$) i razina obrazovanja na kojoj se mladi trenutno nalaze ($\chi^2=35,29$) izvršili statistički značajan utjecaj, rezultirajući s natprosječnim brojem najmlađih ispitanika koji su trenutno u sustavu srednjoškolskog obrazovanja kao onih koji su protekle godine koristili instrukcije.

Grafikon 3.5: Korištenje različitih privatnih instrukcija tijekom protekle godine (%)

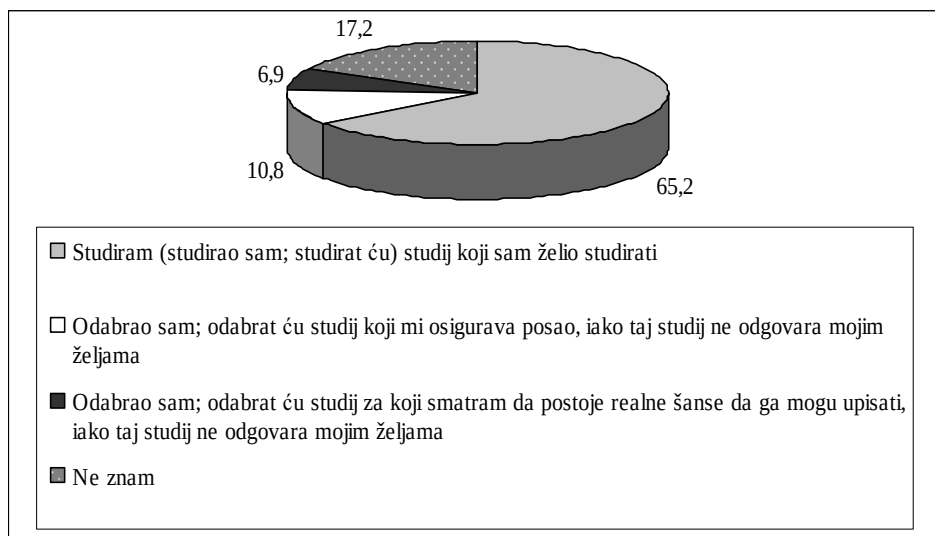

Budući da su u pozadini korištenja instrukcija različiti razlozi, zanimalo nas je u kojoj su mjeri zastupljeni oni povezani s pukim dobivanjem prolazne ocjene, a koliko razlozi usmjereni svladavanju dodatnog gradiva. Dobiveni rezultati sugeriraju da najveći dio onih mladih koji se odlučuju na instrukcije, to čini iz prijeke potrebe jer čak 71% njih pohađa instrukcije zato što bez njih ne bi mogli svladati propisano gradivo. Dvije kategorije odgovora, iako nisu zastupljene velikim brojem mladih, pružaju temelje za zabrinutost jer su vezani uz odgovore ispitanika da bez korištenja

privatnih instrukcija ne mogu dobiti prolaznu ocjenu (6%) ili da im, bez korištenja privatnih instrukcija, nastavnici daju lošije ocjene (9%). S druge strane, samo je 11% onih koji žele steći više znanja od onoga predviđenog nastavnim programom, dok na one koji žele njegovati talent u određenom području odlazi tek 2% odgovora, a pojavili su se i mladi koji koriste instrukcije jer svi tako čine, točnije, jer je to „trend“ (cca 1%).

Pri daljnjoj analizi razloga korištenja instrukcija izbačene su kategorije instrukcija kao „trenda“ i načina njegovanja talenata jer su ti odgovori privukli tek nekolicinu ispitanika. U pogledu preostalih razloga korištenja instrukcija mladi se razlikuju po stupnju obrazovanja oca ($\chi^2=59,70$) i razini obrazovanja na kojoj se trenutno nalaze ($\chi^2=25,71$). Podskupinu mladih koji bez korištenja privatnih instrukcija ne mogu svladati gradivo, čine mladi u srednjim školama, zanatski obrazovanih očeva, a studenti diplomskog studija čiji su očevi završili trogodišnju srednju školu u prosjeku najčešće prijavljuju da bez korištenja privatnih instrukcija, ne mogu dobiti prolaznu ocjenu. Mladi koji bez privatnih instrukcija najčešće dobiju lošiju ocjenu, su studenti ili učenici visokoobrazovanih očeva, dok su mladi koji putem instrukcija žele steći dodatna znanja, najčešće studenti niže obrazovanih očeva.

Grafikon 3.6: Upis mladih na željeni studij (%)

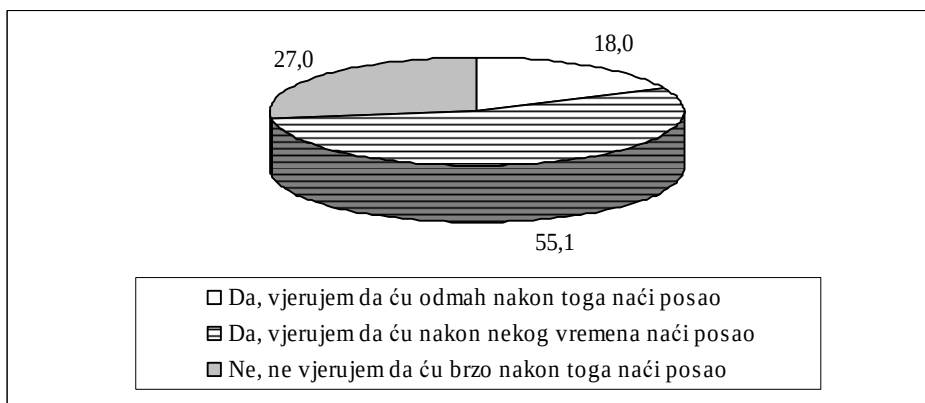

Pitanje ostvarenosti upisa na željeni studij tiče se učenika, studenata i onih koji su završili studij (N=772). Odgovori su prikazani u grafikonu 3.6.

Dvije trećine bivših, sadašnjih ili budućih studenata uspjelo je upisati ili tvrdi da će upisati željeni studij, desetina se odlučuje za studij koji im može osigurati posao iako za njega nisu motivirani, dok svaki petnaesti ispitanik pristaje na to da upiše bilo koji studij za koji su imali ili misle da će imati šanse za upis.

Daljnjom analizom ustanovljeno je da se mladi u pogledu upisa na željeni studij razlikuju s obzirom na rezidencijalni ($\chi^2=24,97$) i socioprofesionalni status ($\chi^2=24,43$). Konkretnije, željeni su studij u najvećem broju upisali ili misle da će upisati mladi u sadašnjem statusu učenika ili studenata, a najmanje taj odgovor biraju oni iz malih gradova. No, znatnije se razlike zapažaju u podskupini mladih koji su studij upisali sa željom osiguranja zaposlenja iako za taj studij nisu motivirani, a riječ je o onima koji su nezaposleni i dolaze iz malih gradova. Posljednja kategorija – studenti koji su upisali studij jedino zato što su za njega imali uvjete – uključuje nezaposlene mlade iz malih gradova, kojima je upis studija vjerojatno ne samo sredstvo poboljšanja obrazovnog statusa, nego i (barem privremeni) izlaz iz statusa nezaposlenih.

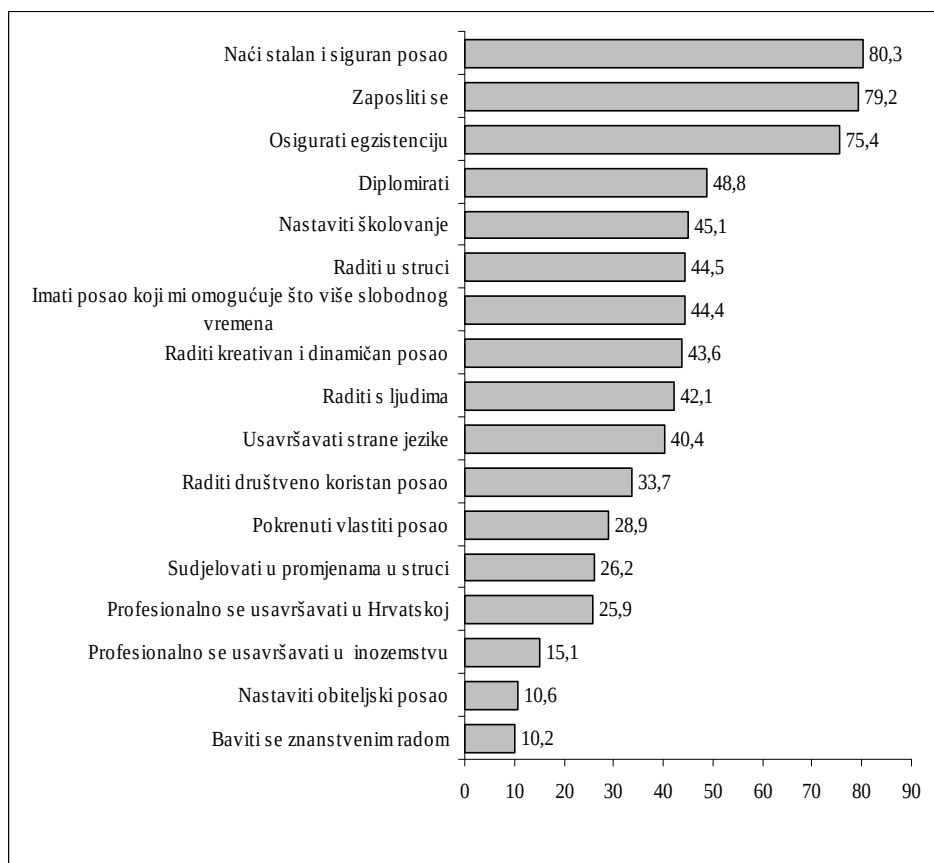
Grafikon 3.7: Percepcija studenata o brzini pronalaska posla po završetku studija (%)

Pretpostavka je da će oni koji budu stekli najviše stupnjeve obrazovanja, lakše naći posao. Stoga je samo studentima (N=323) postavljeno pitanje o tome očekuju li da će imati problema u pronalaženju posla (grafikon 3.7).

Gotovo tri četvrtine studenata pokazuju se kao veći ili manji optimisti jer smatraju da će ubrzo ili nakon nekog vremena uspjeti pronaći posao, a ostali izražavaju sumnju u uspješan pronalazak posla. Nastavno na ovakve nalaze, zanimalo nas je u kojoj se mjeri studenti razlikuju po uvjerenosti u vlastitu visoku zapošljivost. Statistički značajne razlike proizvode dob ($\chi^2=18,37$) i rezidencijalni status ($\chi^2=25,49$). Tako su mlađi studenti u najvećoj mjeri uvjereni da će uspjeti pronaći posao brzo po završetku studija, jednako kao i oni iz Zagreba. Profil studenata koji smatraju da će nakon nekog vremena uspjeti pronaći posao, također uključuje ispitanike iz Zagreba, no ovog puta riječ je o starijim studentima. Na kraju su ispitanici koji sumnjaju u vlastiti uspjeh u pronalasku posla, a uključuju one starije, s prebivalištem u velikim ili malim gradovima.

Grafikon 3.8.: Profesionalne aspiracije mladih (%)

Svi mladi, neovisno o tome obrazuju li se još uvijek, traže posao ili su ga uspjeli pronaći, imaju određene profesionalne aspiracije. U ovom su istraživanju konkretne profesionalne aspiracije svih anketiranih podskupina mladih ispitane pomoću skale od 17 tvrdnji/aspiracija (grafikon 3.8).

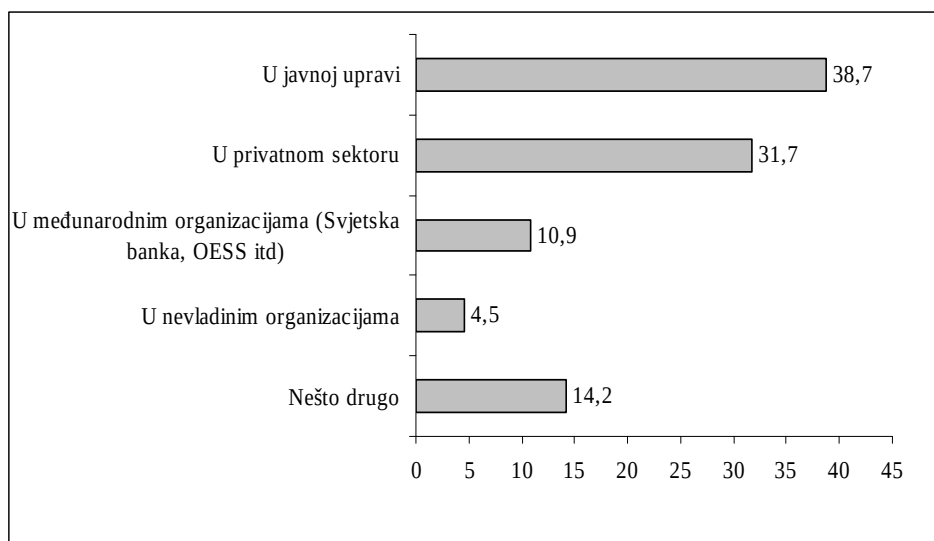
Dobiveni rezultati impliciraju visoki stupanj ekstrinzične motiviranosti mladih (odnosno visoku zastupljenost tradicionalnih aspiracija), pri čemu pronalazak sigurnog posla koji može osigurati egzistenciju prednjači s četiri petine odgovora. Alternativne aspiracije - vezane za dodatnu edukaciju i usavršavanje, te rad u struci i rad s ljudima - izražava dvije petine mladih, dok su društveno koristan posao i poduzetničke težnje privukle tek trećinu njih. Zanimljivo je da bavljenje znanstvenim radom privlači jednako niskih 10% ispitanika kao i nastavak obiteljskog posla, što sugerira da tek manji dio mladih u obitelji ima poduzetnike.

Faktorskom analizom profesionalne aspiracije mladih grupirane su u četiri faktora. Prvi je *dinamičan posao okrenut ljudima*, koji osim želje za obavljanjem društveno korisnog, te kreativnog i dinamičnog posla u okružju drugih ljudi obuhvaća i sudjelovanja u promjenama u struci te profesionalno usavršavanje u Hrvatskoj. Mladi se u sklonosti ovoj skupini ciljeva razlikuju s obzirom na rezidencijalni status (F-omjer=6,45) i stupanj obrazovanja (F-omjer=12,41) i to tako da su ove profesionalne aspiracije najviše prisutne među akademski obrazovanim mladima iz malih gradova. *Cjeloživotno usavršavanje*, kao drugi faktor, osim stjecanja diplome i nastavka školovanja obuhvaća još i profesionalno usavršavanje u inozemstvu, usavršavanje stranih jezika i znanstveni rad. Mladi su u prihvaćanju tih profesionalnih ciljeva diferencirani na način da su im skloniji mlađi ispitanici (F-omjer=25,48), iz Zagreba (F-omjer=18,26), visokoobrazovani mladi (F-omjer=32,69), akademski obrazovanih očeva (F-omjer=36,84), te studenti (F-omjer=100,48). *Posao okrenut osiguranju egzistencije* (treći faktor) zasniva se na elementima ekstrinzične motivacije jer obuhvaća pronalazak stalnog i sigurnog posla koji će osigurati egzistenciju, te posla koji pruža što više slobodnog vremena. Mladi kojima je ova opcija privlačna najvećim dijelom dolaze iz Zagreba (F-omjer=12,39), u statusu su studenata (F-omjer=7,80), četverogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja (F-omjer=8,40) i potomci su visokoobrazovanih očeva (F-omjer=15,86). *Poduzetnički tip* kao četvrta latentna dimenzija obuhvaća aspiracije za pokretanje

vlastitog ili nastavak obiteljskog posla, a osim mladića (F-omjer=12,23) naginju mu mladi koji su završili trogodišnju srednju školu (F-omjer=9,37).

Visoka stopa nezaposlenosti mladih i nepovoljni uvjeti na tržištu rada u Hrvatskoj su stvorili klimu u kojoj je rad u javnom sektoru i dalje preferiran, dok se zazire od zaposlenja u privatnom sektoru (posebice kod malih poduzetnika). Stoga nije iznenađenje da skoro dvije petine mladih želi raditi u javnoj upravi, dok tek trećina smatra kako posao u privatnom sektoru može osigurati ispunjavanje njihovih profesionalnih aspiracija (grafikon 3.9).

Grafikon 3.9: Preferirani sektor zaposlenja mladih (%)

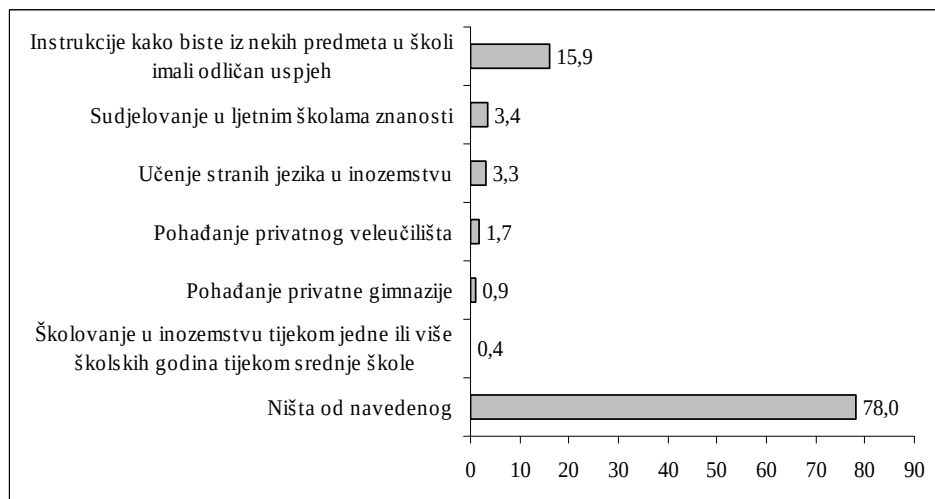
Preferencije u pogledu sektora zaposlenja pokazale su se visoko diferenciranima jer su sva promatrana sociodemografska obilježja mladih (osim spola) ostvarila statistički značajan utjecaj. Pritom profil mladih koji bi željeli raditi u javnoj upravi najčešće uključuje najstarije ispitanike ($\chi^2=74,52$), s prebivalištem u seoskim sredinama ili malim gradovima ($\chi^2=84,69$), završene četverogodišnje srednje škole ili akademskog obrazovanja ($\chi^2=83,36$) u statusu zaposlenih ili nezaposlenih ($\chi^2=109,45$), te one čiji otac ima završenu trogodišnju ili četverogodišnju srednju školu ($\chi^2=41,45$). Rad u privatnom sektoru preferiraju mladi iz Zagreba, završene osnovne ili trogodišnje srednje škole, čiji očeви posjeduju akademsko obrazovanje, a

najmanje ga žele nezaposleni. Istodobno, u nevladinom sektoru u najvećoj mjeri žele raditi ispitanici koji žive u velikom gradu ili u Zagrebu, posjeduju visoko ili osnovnoškolsko obrazovanje, učenici su ili studenti, a njihovi očevi posjeduju akademsko ili četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje. Rad u međunarodnim organizacijama najvećim je dijelom privukao mlađu dobnu kohortu, završene osnovne škole ili visokoškolske ustanove i u statusu učenika ili studenata, s prebivalištem u velikim gradovima ili u Zagrebu, čiji otac ima završenu osnovnu školu.

Narednim pitanjem obuhvaćene su aktivnosti koje su, kao što se vidi u grafikonu 3.10, bile zastupljene tek kod manjeg dijela mladih, jer pretpostavljaju ne samo njihov interes i potporu roditelja, nego i dodatne financijske troškove. Riječ je, naime, o aktivnostima koje su roditelji financirali s ciljem povećanja djetetova uspjeha u kasnijem školovanju ili bolje zapošljivosti. Gotovo četiri petine od svih mladih navodi kako njihovi roditelji nisu financirali niti jednu od ponuđenih aktivnosti. Od preostalog dijela ispitanika, sedmina otpada na one koji su koristili instrukcije kako bi u školi postigli odličan uspjeh iz nekog predmeta, a skromnih no ipak značajnih 3% otpada na mlade koji su sudjelovali na ljetnim školama znanosti. Potonje pokazuje da je u Hrvatskoj sudjelovanje mladih u ljetnim školama znanosti još uvijek skromnog opsega, što je razumljivo jer se trenutno organizira tek desetak škola koje ukupno imaju kapaciteta prijema oko 300 polaznika. Kao i sudjelovanje na ljetnim školama znanosti, i učenje stranih jezika u inozemstvu priuštilo si je oko 3% mladih, a sve ostalo je bilo zanemarivo prisutno.

S obzirom na sociodemografska obilježja mladih, sudjelovanje u ovakvim aktivnostima pokazalo se nisko diferenciranim jer na njega utječu tek stupanj obrazovanja mladih ($\chi^2=23,46$) i njihovih očeva ($\chi^2=21,58$), i to na način da su visokoobrazovani mladi čiji očevi također posjeduju akademsko obrazovanje više sudjelovali u navedenim aktivnostima. Ovakav nalaz upućuje na elitni karakter promatranih aktivnosti, odnosno na to da u pozadini ne leže samo financijski razlozi, već da se dio razloga za sudjelovanje u aktivnostima koje mogu povećati obrazovnu razinu i zapošljivost, krije i u većem kulturnom kapitalu obitelji, te posljedično, i mladih.

Grafikon 3.10: Aktivnosti koje su roditelji financirali u cilju poboljšanja obrazovnog i profesionalnog uspjeha mladih (%)

U procesu integriranja mladih u društvo i tržište rada zbivaju se mnoge prilagodbe te se donose kompromisi između željenog i mogućeg. Neke od prilagodbi odnose se i na tehnike pronalaženja posla i uvjete pod kojima su određeni poslovi prihvatljivi. Koje faktore mladi smatraju bitnima pri pronalaženju posla te koji su im čimbenici važni pri prihvaćanju određenog posla, prikazano je u tablici 3.1 koja je konstruirana na osnovi toga koje su faktore ispitanici stavili na prvo mjesto.

Tablica 3.1: Najvažniji faktori za pronalaženje posla i donošenje odluke mladih o prihvaćanju radnog mjesta (%)

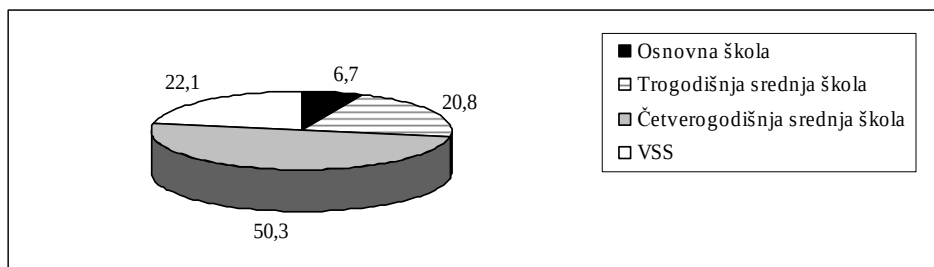
Pronalaženje posla		Prihvaćanje radnog mjesta	
Poznanstva / Prijatelji	32,6	Primanja / Plaća	49,1
Stručnost	26,0	Sigurnost radnog mjesta	32,2
Razina obrazovanja	20,9	Zadovoljstvo poslom	15,3
Političke veze	11,4	Mogućnost rada sa simpatičnim ljudima	2,5
Sreća	9,3	Nešto drugo	23,1
Nešto drugo	16,2		

Kada je riječ o pronalaženju posla, mladi se podjednako uzdaju u vlastitu kvalitetu, odnosno stručnost i obrazovanje (cca 47%), kao i u intervencije „moćnika“, tj. veze i poznanstava uključujući političke intervencije (44%). Tek svaki deseti ispitanik postavlja se fatalistički jer drži da je sreća najvažnija. S obzirom na sociodemografska obilježja, mladi se u pridavanju važnosti pojedinim kanalima pronalaženja posla razlikuju po tome da poznanstva i prijatelje najvažnijim smatraju zaposleni ($\chi^2=47,33$) i mladi iz Zagreba ($\chi^2=63,16$), završene trogodišnje srednje škole ($\chi^2=49,02$), poput njihovih očeva ($\chi^2=66,79$), dok stručnost najviše cijene nezaposleni mladi i učenici ($\chi^2=41,00$). Studenti ($\chi^2=68,73$) sa završenom četverogodišnjom srednjom školom ($\chi^2=44,45$), iz malih gradova ($\chi^2=59,68$), čiji očevi posjeduju četverogodišnje srednje ili visoko obrazovanje ($\chi^2=44,54$), visoko su vrednovali razinu obrazovanja, dok su političkim vezama najveću važnost pridali mladi iz velikih gradova ($\chi^2=57,85$), čiji su očevi završili osnovnu ili trogodišnju srednju školu ($\chi^2=40,74$), a najmanje učenici ($\chi^2=52,43$).

Kada je riječ o važnim razlozima za prihvatanje posla, očita je dominacija ekstrinzične motivacije jer preko četiri petine mladih preferira visoke plaće i sigurnost radnog mjesta. Takvi su stavovi mladih potpuno očekivani u situaciji gospodarske krize pa je razumljivo da ih tek cca 18% izjavljuje kako bi pri prihvatanju posla bili vođeni intrinzičnim motivima (tj. zadovoljstvom poslom i ugodnom radnom atmosferom). Visoku plaću najviše su rangirali mlađi ispitanici ($\chi^2=22,69$), završene osnovne ili trogodišnje srednje škole ($\chi^2=49,68$), čiji očevi posjeduju trogodišnje srednjoškolsko ili visoko obrazovanje ($\chi^2=50,48$), dok mladi koji cijene sigurnost radnog mjesta, posjeduju četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje, jednako kao i njihovi očevi (obrazovanje ispitanika $\chi^2=43,62$, obrazovanje oca $\chi^2=38,62$). No, zato su studenti ($\chi^2=50,65$) i ispitanici završenog visokog obrazovanja ($\chi^2=57,44$), niže obrazovanih očeva ($\chi^2=82,90$), skloni najveću vrijednost pridati zadovoljstvu samim poslom.

Naredni podaci tiču se samo poduzorka zaposlenih kojih je u ukupnom uzorku nešto manje od trećine (N=461). U prvom koraku je, za cjelovitiji uvid u status mladih na tržištu rada, važno pokazati obrazovnu strukturu zaposlenih mladih (grafikon 3.11).

Grafikon 3.11: Obrazovna struktura zaposlenih mladih (%)

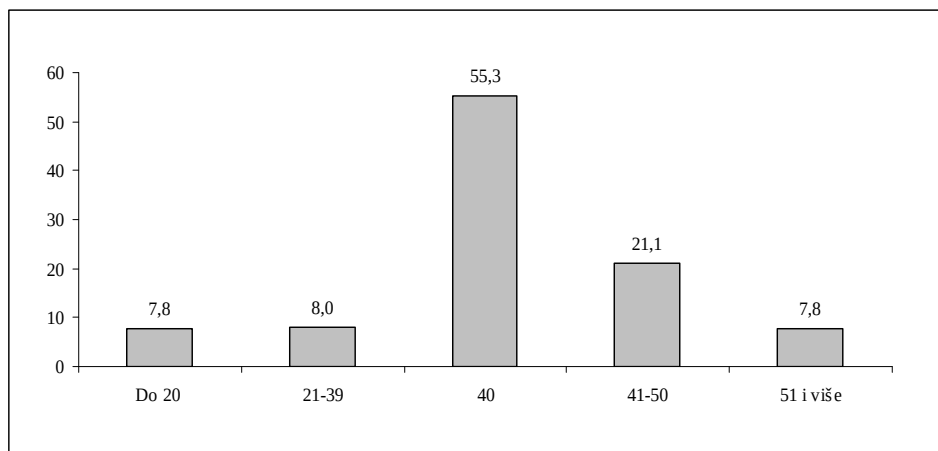

Najveći dio zaposlenih mladih završilo je neku od četverogodišnjih srednjih škola, što je očekivano jer je ova brojka vrlo bliska ukupnom broju mladih sa završenom četverogodišnjom srednjom školom. Naredne dvije kategorije – zaposleni sa završenom trogiodišnjom srednjom školom i akademski obrazovani mladi gotovo su izjednačeni u svojim udjelima na tržištu rada, što također nije iznenađujuće. Broj zaposlenih mladih sa završenom trogiodišnjom srednjom školom vrlo je sličan ukupnom broju mladih ovog stupnja obrazovanja, dok su akademski obrazovani u ukupnom uzorku mladih zastupljeni gotovo dvostruko manje nego među zaposlenima, što pokazuje da su oni primjetno lakše zapošljivi, odnosno više traženi na tržištu rada.

Mlada generacija u Hrvatskoj izrazito je pogođena ekonomskom krizom, posebice zbog visoke nezaposlenosti koja u populaciji mladih posljednjih dvadeset godina perzistira na stopi iznad 30%. Suočeni s ovakvim nepovoljnim trendovima, mladi često prihvaćaju poslove izvan svoje struke te poslove koje bi u ekonomski povoljnijem okruženju nevoljko prihvaćali. Podaci u ovom istraživanju idu u prilog takovoj tvrdnji jer čak dvije petine zaposlenih mladih ne radi u zanimanju za koje se školovalo, 38% izjavljuje da radi u struci, 19% ih tvrdi da „na određeni način” rade u struci, a 2% ne može ustvrditi radi li u struci jer nemaju izučeno zanimanje. Možemo reći da su visokoobrazovani mladi ($\chi^2=45,25$) najsretniji kada je o radu u struci riječ jer u tom pogledu prednjače među svim zaposlenima, dok su se mladi zaposleni sa završenom četverogodišnjom srednjom školom razdijelili između onih koji rade u struci „na određeni način“ i onih koji ne rade u zanimanju za koje su se školovali.

Mladi koji su zaposleni najčešće rade puno radno vrijeme (prosječno 41.22 sata tjedno). Cjelovita distribucija njihovog radnog vremena prikazana je u grafikonu 3.12.

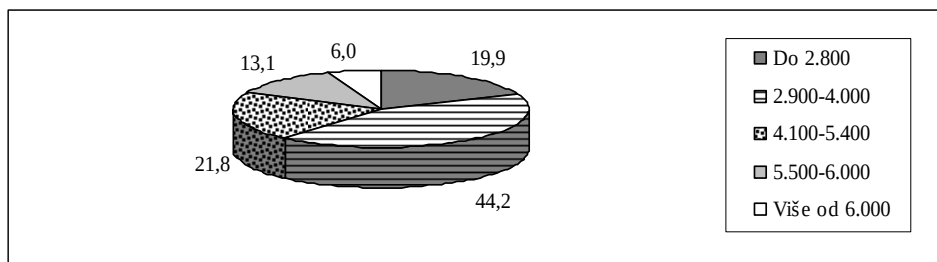
Grafikon 3.12: Tjedni broj radnih sati zaposlenih mladih (%)

Dok preko četvrtine zaposlenih mladih radi više od 40 sati tjedno, udio mladih zaposlenih koji rade skraćeno radno vrijeme relativno je mali. Daljnja analiza prosječnih tjednih sati zaposlenih mladih pokazala je da se broj radnih sati razlikuje jedino s obzirom na vrstu naselja u kojima žive ($\chi^2=36,60$). Tako se pokazalo da najmanje sati tjedno odrade mladi iz malih gradova, puno radno vrijeme oni iz ruralnih krajeva, a preko punog radnog vremena zaposleni iz Zagreba.

Nakon navedenih broja radnih sati zanimljivo je ustanoviti kolika su prosječna mjesečna primanja mladih koji su zaposleni (grafikon 3.13). Podaci ukazuju na njihovu koncentraciju u nižim platežnim razredima, jer oko petine zaposlenih ispitanika ima mjesečna primanja u razini zakonom propisanih minimalnih plaća (2.814,00 kuna), čak ih dvije petine ima plaću između propisanog minimuma i 4.000 kuna, a njih slijedi petina onih s primanjima do 5.400 kuna (što je u razini prosječne plaće u Hrvatskoj), a tek svaka deseta mlada zaposlena osoba ima plaću koja prelazi 6.000 kuna. Izračun pokazuje da je prosječna plaća mladih zaposlenih 4.244 kuna mjesečno.

Grafikon 3.13: Prosječna mjesečna primanja zaposlenih mladih - u kunama (%)

Prosječno niski prihodi zaposlenih mladih dobrim se dijelom mogu objasniti njihovom obrazovnom strukturom jer više od dvije trećine njih čine oni sa završenom trogodišnjom i četverogodišnjom srednjom školom, uz skoro 7% onih bez kvalifikacija. No, dio objašnjenja zacijelo se može pronaći i u raširenoj praksi da se mlade kao zaposlenike s manje radnog iskustva – bez obzira što posjeduju propisanu stručnu spremu – raspoređuje na manje odgovorna i slabije plaćena radna mjesta, odnosno poslove.

S obzirom na ovako nepovoljnu dohodovnu strukturu, zanimalo nas je kako izgledaju skupine zaposlenih koji primaju najviše, odnosno najniže plaće. Rezultati su logični jer pokazuju da najniže plaće primaju zaposleni sa završenom trogodišnjom srednjom školom ($\chi^2=89,87$), u razini nacionalnog prosjeka su plaće mladih sa završenom četverogodišnjom srednjom školom ili fakultetom, dok među primateljima najviših plaća dominiraju visokoobrazovani.

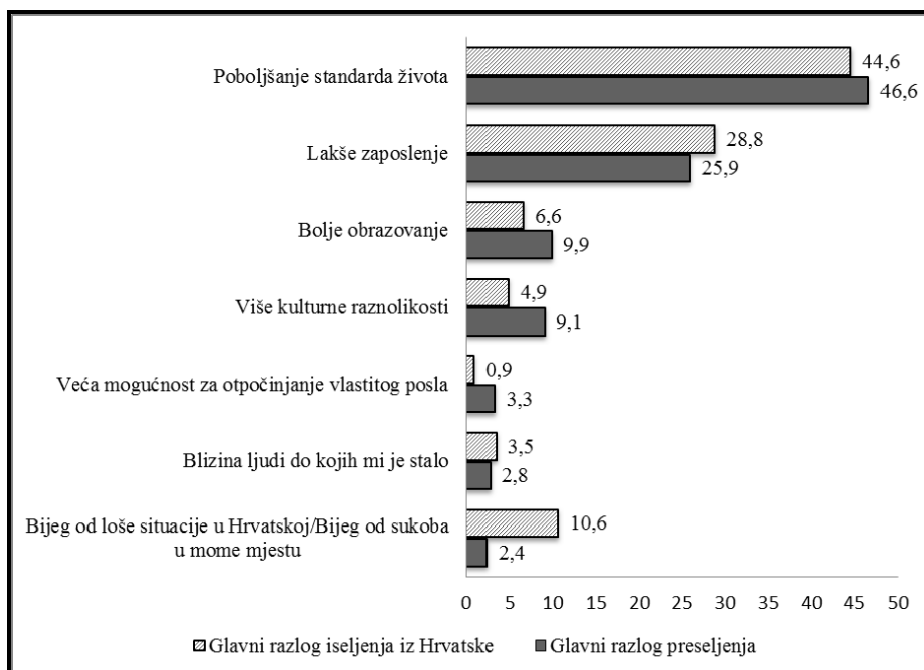
Ovu ćemo cjelinu zaokružiti analizom potencijalne prostorne mobilnosti mladih. Prema dosadašnjim istraživanjima, mladi općenito iskazuju tendenciju slabije sklonosti prema unutrašnjim i vanjskim migracijama (Mendeš, 2006b). Ovo istraživanje potvrđuje takve nalaze jer znatna većina ispitanika (70%) ne izražava želju za preseljenjem u drugo mjesto u Hrvatskoj, četvrtina iskazuje tu spremnost, a oko 5% ih je neodlučno. Usto, mladi se značajno ne razlikuju u iskazanoj želji za preseljenjem s obzirom na njihova sociodemografska obilježja.

Podaci o namjeravanim migracijama u inozemstvo vrlo su slični onima za moguću mobilnost unutar Hrvatske: nešto više od četvrtine ispitanika želi se iseliti iz zemlje, dok ih 70% to ne želi, a oko 3% ne zna. Ovi rezultati pokazuju veliku promjenu u odnosu na iskazanu spremnost za odlazak u inozemstvo 1999. godine.

Naime, tada je 61% mladih izrazilo želju za iseljenjem, petina nije o tome razmišljala, a tek 18% je izričito nijekalo tu namjeru (Štimac Radin, 2002). Ovakav pad poželjnosti života u inozemstvu možemo tumačiti promjenom političkih okolnosti u posljednjem desetljeću, prije svega vezanih uz skori ulazak Hrvatske u EU. No, njima treba dodati i recentnu krizu koja obuhvaća veći broj razvijenih zemalja što zacijelo destimulira mlade da u današnjem trenutku razmišljaju o trajnijem odlasku u inozemstvo. Razlike između mladih u pogledu spremnosti za iseljenjem pojavile su s obzirom na rezidencijalni status pri čemu su oni iz velikih gradova značajno manje skloni ideji odlaska iz Hrvatske od stanovnika sela i malih gradova ($\chi^2=18,03$).

Kada se koncentriramo samo na one mlade koji su deklarirali svoju spremnost na preseljenje unutar Hrvatske (N=389) ili u inozemstvo (N=401), pokazuje se da se glavni razlozi za unutrašnje i vanjske migracije podudaraju (grafikon 3.14).

Grafikon 3.14: Komparativni prikaz glavnih razloga za preseljenje i iseljenje (%)

Prevladavajući razlozi i za preseljenje i za iseljenje ekonomske su prirode: poboljšanje standarda života i lakše zaposlenje. Usto, općenito loša situacija u

Hrvatskoj bi desetinu mladih motivirala za odlazak iz zemlje. S druge strane, želja za stjecanjem boljeg obrazovanja i uživanje u kulturnoj raznolikosti, jače su izražene pri odluci za preseljenjem nego iseljenjem. Ukratko, zanimljivo je da se, kada je riječ o potrazi za boljim uvjetima života, dijelu mladih Hrvatska općenito pokazuje podjednako atraktivna kao i inozemstvo.

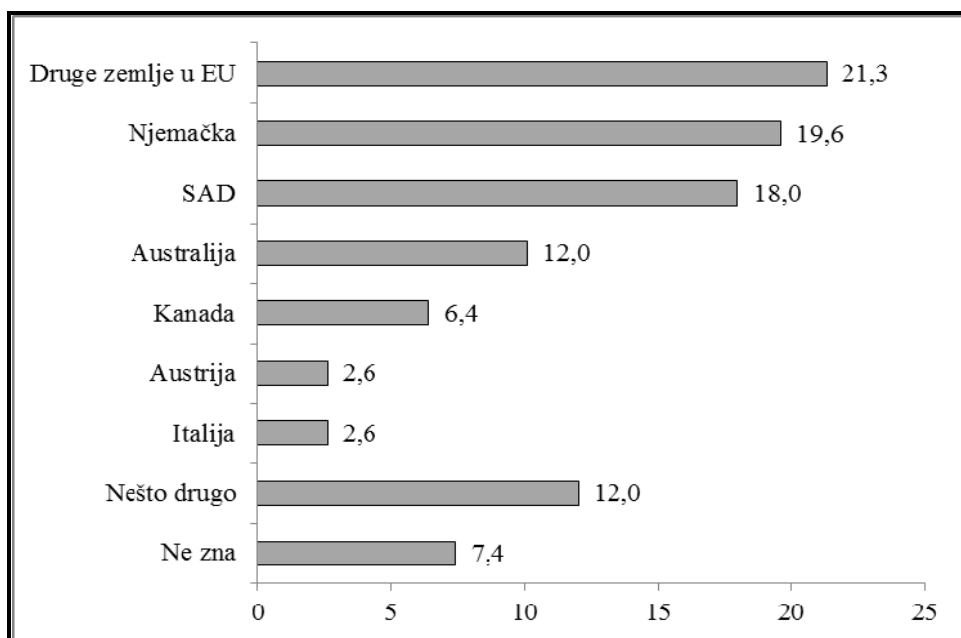
Poboljšanje standarda života i bolje obrazovanje kao razlozi za preseljenje, povezani su sa socioprofesionalnim statusom mladih. Tako je viši životni standard važniji motiv nezaposlenima u odnosu na učenike i studente ($\chi^2=20,17$). Očito je da nezaposleni, a pogotovo oni koji su dulje u tom statusu, intenzivnije razmišljaju o tome kako stvoriti prilike za zaposlenje, a jedna od njih je sasvim sigurno i preseljenje u sredinu koja za to nudi veće mogućnosti. Za preseljenje zbog boljeg obrazovanja značajno više odlučuju se učenici ($\chi^2=37,57$) nasuprot nezaposlenima i zaposlenima. Ovaj nalaz zapravo podrazumijeva logičan nastavak obrazovanja i odlazak na višu školu ili fakultet u grad u kojemu se moguće obrazovati za željeno zanimanje.

Mladi koji bi bili spremni iseliti se zbog poboljšanja standarda, razlikuju se s obzirom na rezidencijalni status ($\chi^2=19,92$) pa tako Zagrepčani češće navode ovaj razlog nasuprot stanovnicima velikih gradova. Lakše pronalaženje zaposlenja u inozemstvu pak, više odabiru mladi sa sela i iz malih gradova u odnosu na Zagreb i velike gradove ($\chi^2=20,09$). No, najzanimljivije je to da mladi koji preseljenje prihvaćaju kao mogućnost i ideju, u značajnoj mjeri iskazuju i spremnost za iseljenje ($\chi^2=329,18$), što sugerira da se potencijalna unutrašnja i vanjska migracija kod mladih može podvesti pod njihovu općenitu spremnost na prostornu mobilnost.

Mladi koji su iskazali spremnost na odlazak u inozemstvo, upitani su i o preferiranoj zemlji useljenja (grafikon 3.15).

Vidljivo je da od onih mladih koji bi otišli iz Hrvatske, njih nešto više od dvije petine, preferira Europu (dakako, njezin razvijeni dio), oko četvrtine Sjevernu Ameriku, a svaki deseti Australiju. Očito je da je mladima privlačniji kontinent na kojem već žive, odnosno zemlje koje su Hrvatskoj zemljopisno bliže, zacijelo zato jer to olakšava održavanje neposrednijih veza s obitelji, prijateljima i općenito rodnim krajem.

Grafikon 3.15: Poželjnost zemalja za useljenje (%)

Na temelju prethodno izloženih rezultata istraživanja o obrazovnom statusu mladih, te njihovom položaju na tržištu rada, kao i o njihovim profesionalnim aspiracijama i planiranoj prostornoj mobilnosti, možemo zaključiti da dobiveni trendovi ne odudaraju bitno od onih ustanovljenih drugim istraživanjima o mladima u Hrvatskoj. Tako skoro osam desetina mladih nikada nije sudjelovala u praktičnom obliku nastave ili pripravništvu, a dvotrećinskom većinom suglasni su u tome da bi se (neovisno o svojoj uključenosti u obrazovni sustav) najradije odlučili za školovanje na visokoškolskoj i to tuzemnoj javnoj ustanovi. Stoga ne čudi da su mladi u većoj ili manjoj mjeri zadovoljni sustavom obrazovanja u Hrvatskoj. Mladi koji se još školuju, motivirani su za pohađanje obrazovne ustanove jer ih cca 90% u školu ili na fakultet ide manje ili više rado, pri čemu ih preko četiri petine osjeća veći ili manji stres u toj ustanovi.

U prethodnoj školskoj godini skoro polovica učenika i studenata je postigla prosječan uspjeh (ocjene između 3 i 4), trećina još bolje ocjene (4-5). Pritom najveći broj njih u prosjeku uči od jednog do tri sata, a sati učenja rastu usporedo s razinom obrazovanja na kojoj se mladi trenutno nalaze. Odgovori na pitanje o korištenju

instrukcija u prethodnoj školskoj godini pokazali su da je tek trećina onih mladih koji se još školuju koristilo instrukcije, i to u najvećoj mjeri jer bez njih ne bi mogli svladati propisanu nastavnu građu. Slično potonjem nalazu, tek je petina roditelja svih mladih financirala neke aktivnosti u cilju povećanja uspjeha u školovanju ili radi bolje zapošljivosti njihove djece. U području ostvarenosti upisa na željeni studij pokazalo se da je dvije trećine bivših, sadašnjih ili budućih studenata uspjelo upisati ili tvrdi da će upisati željeni studij, a gotovo tri četvrtine aktualnih studenata uvjereni su da će ubrzo po stjecanju diplome ili nakon nekog vremena uspjeti pronaći posao.

Među svim mladima su znatno više izražene ekstrinzične (tradicionalne) nego intrinzične (alternativne) profesionalne aspiracije. Drugim riječima, mladima je znatno važnije dobivanje sigurnog posla i osiguranje egzistencije nego rad s ljudima i sudjelovanje u društveno korisnom poslu. Preferirani sektor zaposlenja usko je vezan uz profesionalne aspiracije jer najviše mladih (dvije petine) želi raditi u javnoj upravi, dok bi se trećina odlučila na zaposlenje u privatnom sektoru. U percipiranju uspješnosti pojedinih kanala pronalaska posla po dvije petine mladih smatra da su najvažnije vlastite kvalifikacije te veze i poznanstva. Kada su u pitanju glavni razlozi za prihvaćanje posla, nalazi ponovno upućuju na dominantnost ekstrinzične motivacije poput visoke plaće i sigurnosti radnog mjesta.

Dvije petine već zaposlenih mladih završilo je četverogodišnju srednju školu, a po petina ima trogodišnje srednje ili akademsko obrazovanje, dok skoro 7% mladih nema nikakve kvalifikacije. Čak dvije petine zaposlenih ne radi u zanimanju za koje se školovalo, a najčešće rade puno radno vrijeme. Za razliku od duljine radnog vremena, koje je u razini prosjeka, primanja zaposlenih mladih su ispod nacionalnog prosjeka.

Razmjerno nepovoljni gospodarski uvjeti u zemlji proteklih su nekoliko desetljeća nagnali određeni broj mladih da potraže bolje perspektive u nekom drugom kraju u Hrvatskoj ili u inozemstvu. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da danas preko dvije trećine mladih ne izražava želju za preseljenjem u drugo mjesto u Hrvatskoj, dok iz Hrvatske želi iseliti nešto više od četvrtine mladih što je manje nego prije desetak godina. Kako su najznačajniji razlozi za preseljenje i iseljenje ekonomske prirode i s obzirom na gospodarsku krizu koja je zahvatila i Hrvatsku i

većinu razvijenih zemalja, smanjuje se mogućnosti za zapošljavanje i ostvarivanje višeg životnog standarda. Vjerojatno je da se time može objasniti recentnu smanjenu spremnost mladih na unutrašnje i vanjske migracije. Međutim, za zemlju kojoj općenito prijete depopulacija, podatak da četvrtina mladih razmjerno ozbiljno razmišlja o emigriranju (iako to ne znači da će svi oni realizirati iskazane nakane), jest zabrinjavajući trend.

4. Slobodno vrijeme i način života

Slobodno vrijeme sastavni je dio svakodnevnoga života suvremenog čovjeka i kao takvo u velikoj mjeri oblikuje način (stil) života pojedinaca i grupa. Neupitno je da slobodno vrijeme (dokolica) ima posebno važno mjesto u procesu socijalizacije mladih što omogućuje da se ono promatra kao "škola života" (Rojek, 2010) koja treba pomoći pojedincu i grupama u optimalnoj društvenoj integraciji i participaciji u građanskoj kulturi. U istraživanjima dominira pristup slobodnom vremenu kao rezidualnoj kategoriji, tj. kao vremenu koje pojedincu ostaje nakon društveno obveznog rada (Haworth, Veal, 2004). Unutar tog diskursa u razdoblju uspona tzv. države blagostanja formulirane su optimističke teze o suvremenom društvu kao društvu dokolice, no promjene započete širenjem neoliberalnog modela razvoja uz sve brži tempo života, pokazuju da danas ljudi žive u društvima s manjkom dokolice uz dominaciju potrošačke kulture, odnosno konzumerizma (Miles, 2000; Rojek, 2005; Roberts, 2006). Pritom funkcije slobodnog vremena ostaju nepromijenjene: odmor i rekuperacija, zabava i razonoda te kultiviranje i razvoj ličnosti, pri čemu se dokolica definira kao vrijeme u kojem se pojedinci posvećuju aktivnostima po vlastitu izboru (Dumazedier, 1974). Istodobno, pluralistički pristup dokolici ukazuje na to da je slobodan izbor aktivnosti uvjetovan prethodnim socijalizacijskim utjecajima i postojećim situacijskim okolnostima (Rojek, Shaw, Veal, 2006; Roberts i dr. 2009). Na tim osnovama - koje prije svega obuhvaćaju socijalno porijeklo, obrazovanje, spol, dob i resurse sredine - oblikuju se različiti načini provođenja slobodnog vremena pojedinca i grupa, što implicira i različite stilove života.

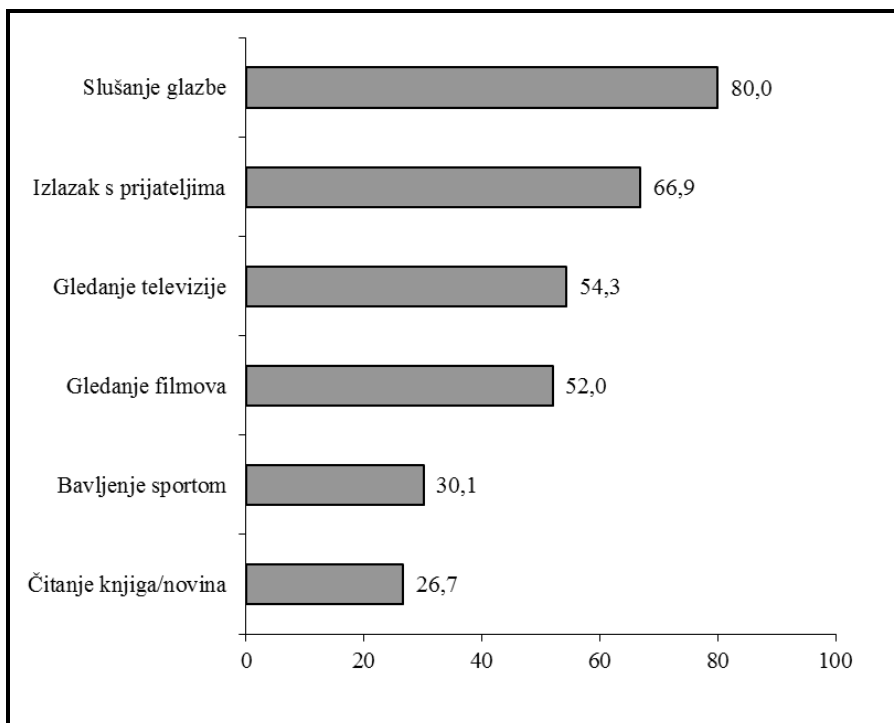
Kada je riječ o slobodnom vremenu mladih, očekuje se da ono bude poligon za poželjne i dugotrajne socijalizacijske učinke jer se učenje zbiva na neformalan način i u skladu s interesima mladih. Međutim, rezultati istraživanja pokazuju da je to vrijeme uglavnom ispunjeno aktivnostima čija je primarna funkcija zabava i razonoda te potvrđuju da se i unutar mlade generacije pojavljuju razlike zasnovane na različitom socioklasnom porijeklu, socijalnim kompetencijama i kulturnim obrascima (Roberts i dr., 2009; Piggot, 2010; Rojek, 2010; Wilson i dr., 2010, McDonald i dr., 2011). Identična je situacija i s mladima u Hrvatskoj pri čemu je ustanovljeno da oni raspolažu s više slobodnoga vremena i aktivnije ga provode nego stariji (Ilišin, 2007). Takva situacija čini slobodno vrijeme mladih onim

dijelom njihova svakodnevnoga života koji ima respektabilan potencijal da ga iskoriste kao školu života u kojoj će obogatiti svoje sociokulturne resurse i razvijati svestranu ličnost.

Slobodno vrijeme i način života mladih u ovom istraživanju ispitani su setom varijabli koje daju osnovni uvid u njihov svakodnevni život. Pritom se pozornost posvećuje obrascima ponašanja (uključujući i potencijalno rizična), kao i stavovima koji pružaju dodatne informacije o načinu života i vrijednosnom sustavu mladih.

U grafikonu 4.1 prikazana je hijerarhija ispitanih aktivnosti u slobodnom vremenu, koja tendencijski uglavnom ne odstupa od ranije ustanovljenih afiniteta mladih u Hrvatskoj (Ilišin, 2007).

Grafikon 4.1: Rang-ljestvica aktivnosti u slobodnom vremenu mladih - stupanj često (%)

Recentni rezultati tako potvrđuju da je slobodno vrijeme mladih dominantno ispunjeno druženjima i raznim medijski posredovanim sadržajima, dok intelektualno

i fizički zahtjevnije aktivnosti čine značajan dio dokolice tek manjeg dijela mlade generacije. Indikativno je da usporedba s načinom provođenja slobodnog vremena mladih 2004. godine (Ilišin, 2007) pokazuje da su česta druženja s prijateljima opala za 16%, a gledanje televizije čak za 27%. Te promjene sugeriraju da su mladi danas "negdje drugdje", tj. da su se u primjetnoj mjeri posvetili nekim drugim aktivnostima.

Između mladih postoje razlike u preferiranim aktivnostima, a što je ponajviše povezano s njihovom dobi, socioprofesionalnim statusom i obrazovanjem oca. Najmanje diferenciranja mladih ima u pogledu gledanja televizije – konkretno, sve promatrane podskupine ispitanika podjednako često sudjeluju u toj aktivnosti, a kao osobito pasionirani TV gledatelji izdvajaju se jedino mladi nižeg socijalnog porijekla, tj. oni čiji je otac niže obrazovan ($\chi^2=19,97$). I gledanje filmova podjednako je rašireno u svim podskupinama mladih: i kao filmofili izdvajaju se učenici nasuprot nezaposlenima ($\chi^2=18,90$), pri čemu zaokupljenost gledanjem filmova opada s porastom dobi mladih ($\chi^2=24,60$). Slušanje glazbe također je aktivnost čija učestalost opada s porastom dobi mladih ($\chi^2=36,82$) i raste sa stupnjem obrazovanja oca ($\chi^2=24,42$), a zaposleni su (zajedno s mladima nižeg socijalnog porijekla) i ovom aktivnošću najmanje zaokupljeni, posebice nasuprot studentima ($\chi^2=24,43$). Najviše vremena za izlaske s prijateljima izdvajaju studenti za razliku od zaposlenih ($\chi^2=20,46$), a najmanje najstarija dobna kohorta mladih ($\chi^2=31,14$), oni koji žive u ruralnim sredinama ($\chi^2=20,29$) i osobito djeca očeva s nižim razinama obrazovanja ($\chi^2=62,78$). Intrigantno je da su mladi najviše diferencirani u pogledu sklonosti čitanju i bavljenju sportom, što je donekle i očekivano, jer je riječ o aktivnostima koje su slabije raširene u populaciji mladih. Rodne razlike (tablica 4.1) osobito su indikativne jer pokazuju kako neke podjele u interesima žena i muškaraca tvrdokorno opstaju.

Uz djevojke, knjige i novine češće čitaju studenti ($\chi^2=34,78$) i mladi koji žive u manjim urbanim sredinama ($\chi^2=33,83$), a sklonost čitanju raste linearno s dobi ($\chi^2=25,15$) te stupnjem obrazovanja i ispitanika ($\chi^2=75,61$) i njihovih očeva ($\chi^2=64,30$). I dok je za razvijanje navike čitanja očito važno poticajno socijalno okruženje i sazrijevanje, kod interesa za sport tendencije nisu tako jednoznačne. Rezultati analize su, naime, pokazali da je učestalost bavljenja sportom veća što je

obrazovanje i ispitanika ($\chi^2=26,51$) i posebice njihovih očeva više ($\chi^2=63,07$), ali u ovom slučaju opada s porastom dobi mladih ($\chi^2=30,35$). Osim toga, treba ponoviti da sportu inkliniraju muškarci te učenici ($\chi^2=56,11$), osobito za razliku od nezaposlenih.

Tablica 4.1: Rodne razlike u pogledu čitanja knjiga/novina i bavljenja sportom (%)

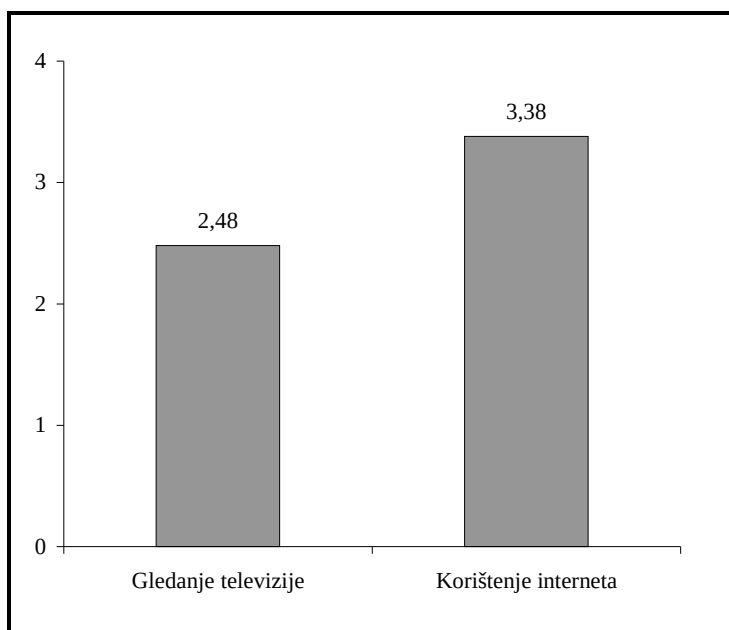
Spol	Čitanje knjiga			Bavljenje sportom		
	Često	Ponekad	Nikada	Često	Ponekad	Nikada
	$\chi^2=67,05$; $df=2$; $p=.000$			$\chi^2=138,72$; $df=2$; $p=.000$		
Žene	33,1	57,2	9,7	17,5	47,9	34,6
Muškarci	21,3	54,1	24,6	42,8	42,3	14,9
UKUPNO	27,0	55,7	17,3	30,5	45,0	24,5

Snažna orijentiranost mladih na masovne medije već desetljećima okupira pozornost znanstvenika. Danas je najintrigantniji internet kao medij koji se strelovitom brzinom – bar u usporedbi sa starijim elektroničkim medijima – proširio svijetom, pri čemu su se mladi pokazali najprijemljivijima. U Hrvatskoj je još kasnih 1980-ih posjedovanje televizora prestalo biti relevantnim indikatorom u ispitivanju životnog standarda, a unazad nekoliko godina isto se dogodilo s mobitelom. Prema nalazima ovog istraživanja, slično se događa i s pristupom internetu, barem kada su mladi u fokusu: samo ih 6% nema pristup "mreži svih mreža". Pri tome treba imati na umu da mogućnost pristupa internetu mladi imaju u obrazovnoj ustanovi ili na radnom mjestu, a ne samo kod kuće. Općenito pristup internetu natprosječno nemaju mladi sa sela ($\chi^2=23,46$) i iz obitelji gdje je otac nižeg obrazovnog statusa ($\chi^2=187,29$), te oni koji su završili trogodišnju strukovnu školu ($\chi^2=27,50$) i nisu zaposleni ($\chi^2=33,62$). Navedene karakteristike još jednom potvrđuju socio-ekonomsku uvjetovanost mogućnosti pristupa svim pogodnostima koje nove tehnologije nude.

Zanimljivo je pogledati kakvo je danas mjesto u slobodnom vremenu dva moćna elektronička medija različitih tehnoloških generacija – dugogodišnje "vladarice" televizije i interneta kao pretendenta na vladajuću poziciju. Nije iznenađujuće da je

borba za prevlast završila pobjedom interneta (grafikon 4.2), i to tako da mladi dnevno u prosjeku internet koriste gotovo sat vremena više nego televiziju. Stoga je ovdje moguće pretpostaviti da upravo fasciniranost internetom odvlači mlade, ne samo od drugih medija, nego i od stvarnog druženja s prijateljima (koje nadomještaju virtualnim).

Grafikon 4.2: Prosječan dnevni broj sati gledanja televizije i korištenja interneta

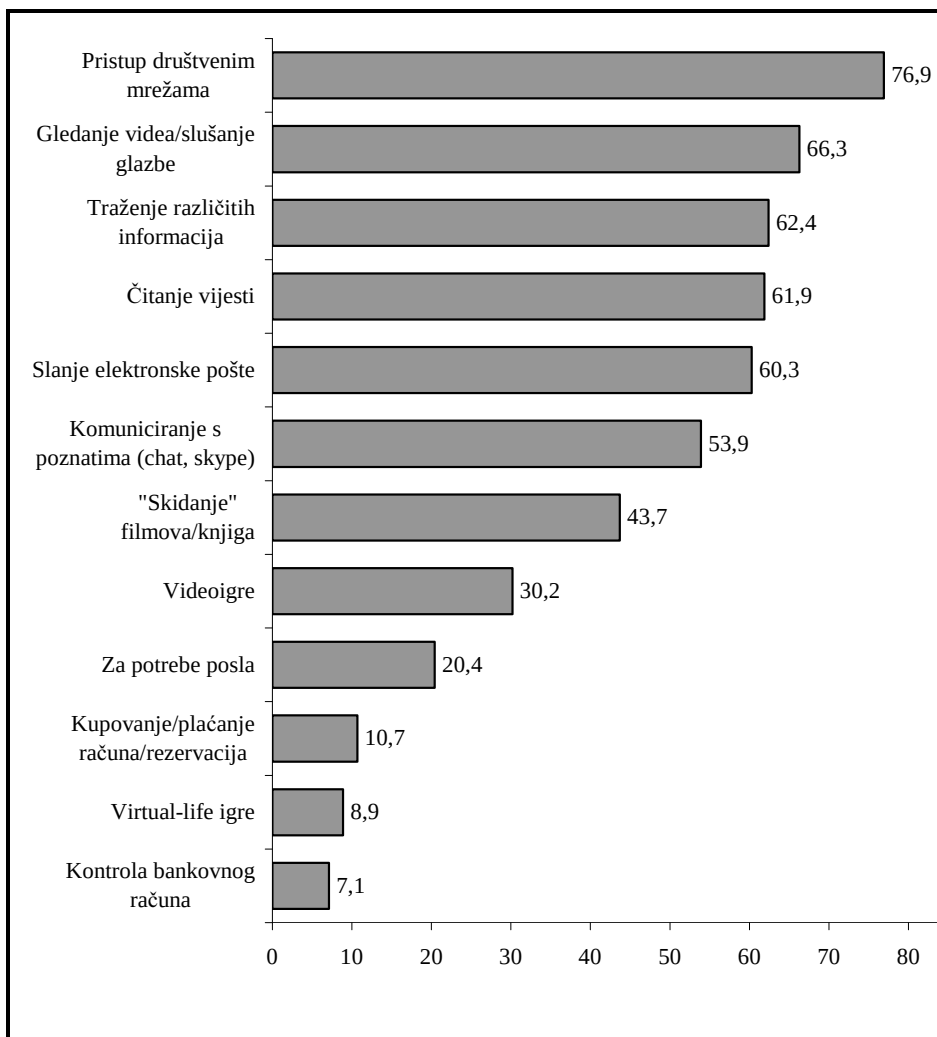

Indikativno je da sati provedeni pred TV ekranom i zaslonom kompjutera ovise o gotovo identičnim sociodemografskim obilježjima mladih. Na TV i internet (pri čemu χ^2 iznose od 92,78 do 31,29) najviše vremena troše najmlađi i niže obrazovani ispitanici, i to učenici (nasuprot zaposlenima). I dok vrijeme korištenja oba promatrana medija opada s porastom dobi i stupnja obrazovanja ispitanika, korištenje TV-a dodatno opada s porastom obrazovanja oca ($\chi^2=44,03$), a korištenje interneta raste s urbaniziranošću mjesta stanovanja ($\chi^2=86,17$).

Razloge za dominaciju interneta nad televizijom nije teško pronaći jer internet funkcionira i kao interaktivni medij. Iz grafikona 4.3 vidljivo je da većina mladih internet koristi i u komunikacijske svrhe, i za informiranje u širem smislu, i za

gledanje videa i slušanje glazbe. Istodobno, tek oko desetine mladih internet koristi za usko praktične svrhe, a podjednako malo su orijentirani i na virtualne *life* igre.

Grafikon 4.3: Rang-ljestvica svrha korištenja interneta (%)

Koliko koju od ispitanih svrha korištenja interneta mladi preferiraju, najviše ovisi o njihovu socioprofesionalnom statusu, dobi i obrazovanju, a najmanje o spolu. Razlike su mnogobrojne, i ovdje ćemo samo istaknuti da s porastom dobi opada zaokupljenost zabavnim sadržajima (video, glazba, "skidanje" filmova), kao i

uključivanje u društvene mreže, a raste praktična upotreba interneta, uključujući informiranje i profesionalne potrebe (vrijednosti χ^2 kreću se od 103,25 do 16,86). Također se pokazalo da studenti i učenici gotovo za sve ispitane svrhe internet češće koriste od nezaposlenih i zaposlenih koji ga češće koriste jedino za praktične svrhe (χ^2 iznose od 194,31 do 18,58). Veći dio razloga za korištenje interneta raste s porastom stupnja obrazovanja oca (χ^2 su od 165,41 do 21,01) i urbaniziranosti mjesta stanovanja (χ^2 su od 55,97 do 18,50). Utjecaj obrazovanja ispitanika ukazuje na to da se s porastom obrazovanja razvija selektivniji odnos spram mogućnosti koje internet nudi, jer s rastom obrazovanja raste i njegovo češće korištenje za poslovne, informacijske i praktične svrhe, a opada orijentacija mladih na zabavne sadržaje. Na koncu, spolne se razlike ogledaju samo u tome da muškarci češće od žena igraju različite igre i "skidaju" glazbu i/ili filmove s interneta (χ^2 iznose od 106,81 do 18,46).

Kada je u pitanju TV program, pokazuje se kako su mladi najviše orijentirani na sadržaje koji opuštaju i kratko informiraju. Među 15 ispitanih vrsta emisija najgledanije su humorističke (48% mladih gleda ih nekoliko puta tjedno ili svakodnevno) i druge TV serije (46%) te vijesti (42%), dok su na začelju ljestvice religijske emisije (2% gleda ih redovito, a 74% nikada), političke diskusije (6%:61%) i hrvatska narodna glazba (10%:53%).

Faktorskom analizom promatrane su se televizijske emisije grupirale u četiri faktora: *informativno-edukativni*, *filmski*, *glazbeni*, *serijski* i *sportski program*. Analiza varijance pokazala je da mlade u pogledu odabira vrste televizijskog programa međusobno najviše diskriminiraju spol, te socioprofesionalni i rezidencijalni status (F-omjeri iznose od 285,78 do 11,78). Tako žene preferiraju gledanje serija, a muškarci filmova i sporta, dok s dobi raste interes za informativno-edukacijske emisije (F-omjer=80,48) čija učestalost gledanja raste i sa stupnjem obrazovanja ispitanika (F-omjer=22,23) koje ujedno utječe na opadanje interesa za filmski program (F-omjer=10,41). Filmove osobito vole gledati mladi iz manjih gradova i učenici, a potonji su ispodprosječno zainteresirani za informativno-edukacijske sadržaje (koje pak preferiraju zaposleni i nezaposleni). Nezaposleni više od ostalih – osobito zaposlenih i studenata – prate i glazbene emisije, koje također preferiraju mladi iz ruralnih sredina (F-omjer=13,12) i nižeg socijalnog porijekla (F-

omjer=10,37). Očito je da sazrijevanje, povećanje obrazovnih kompetencija i preuzimanje profesionalnih obveza povećavaju interes za zahtjevnijim televizijskim sadržajima uz paralelno opadanje zanimanja za zabavne programe. Uz to, čini se da nedostatak zabavne ponude manje urbaniziranih sredina mladi kompenziraju praćenjem odgovarajućih TV programa.

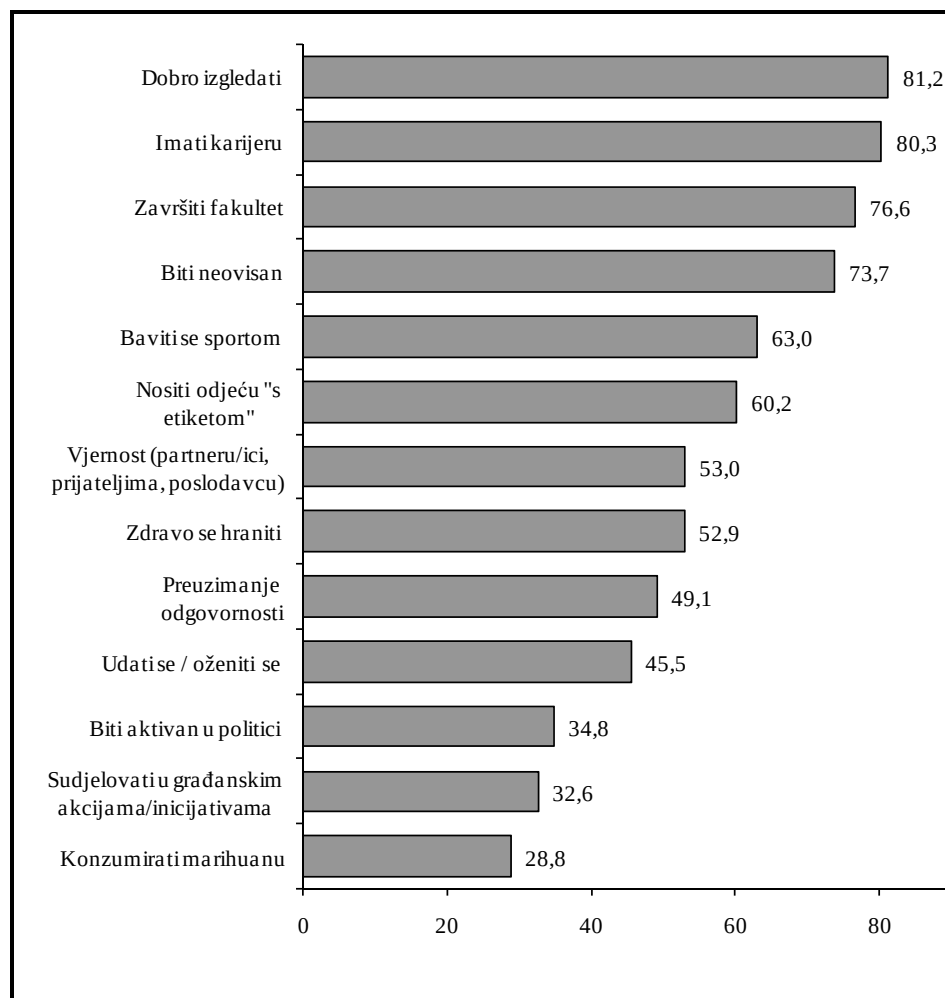
Kakve su potrebe i interesi mladih u njihovu svakodnevnom životu posredno pokazuju podaci o strukturi troškova za određene stvari i aktivnosti. Mladi mjesečno najviše troše na odjeću, obuću i modne dodatke (prosječno 216 kuna), izlaske u kafiće i restorane (202 kune) te na telefon/mobitel (117 kuna). Vrlo malo troše na gledanje filmova u kinu i/ili kupovinu DVD-ova (35 kuna) te kupovinu knjiga (20 kuna). Ovakva je struktura troškova očekivana i jasno ukazuje na prioritete i navike mladih: trebaju odgovarajuću "opremu" da bi se dobro prezentirali, s društvom se najčešće nalaze po kafićima, a mobitel je naprava od koje se ne odvajaju i koriste je za različite svrhe. Istodobno, iako vole gledati filmove, na njih ne troše puno, vjerojatno zahvaljujući njihovoj dostupnosti preko TV-a i interneta. Slično vrijedi i za knjige koje mogu posuđivati u knjižnicama, a ionako većinom žive u kućanstvima u kojima su knjige vrlo rijedak dekor i vjerojatno tretirane kao suvišan trošak.

U pogledu visine troškova za podmirivanje različitih potreba mladi se međusobno najviše razlikuju s obzirom na stupanj obrazovanja oca te socioprofesionalni i rezidencijalni status. Očekivano je da troškovi za odjeću, kafiće i telefon rastu linearno s porastom dobi, obrazovanja ispitanika i njihovih očeva, te urbaniziranosti mjesta stanovanja (vrijednosti χ^2 iznose od 224,39 do 53,37). Žene više troše na odjeću ($\chi^2=33,06$) i knjige ($\chi^2=38,18$), a muškarci na izlaske u kafiće ($\chi^2=25,02$). Učenici najmanje troše za sve ispitane potrebe, a na drugom polu su zaposleni i studenti (χ^2 se kreću od 254,56 do 53,83). Kako se i učenici i studenti uglavnom moraju snaći s onim novcem koji im roditelji daju, može se zaključiti da su roditelji studenata izdašniji, ponajprije zbog toga što studenti u većoj mjeri dolaze iz obitelji višeg socioekonomskog statusa. Što se zaposlene mladeži tiče, dodatna su objašnjenja nepotrebna jer je očekivano da oni vjerojatno raspolažu s više vlastitih financijskih sredstava pa njima mogu i autonomnije raspolagati.

Dosadašnji podaci već su dali elemente za naslućivanje kakve su vrijednosti mladih, a jasniju skicu daju podaci u grafikonu 4.4. Pritom je važna informacija da

su mladi trebali procijeniti jesu li ponuđene pojave u modi ili nisu, neovisno o tome je li to njima osobno važno. Iako ti podaci prije svega govore o tome kako mladi percipiraju situaciju u užoj i široj okolini, može se pretpostaviti da su i na osobnoj razini interiorizirali (ne)važnost promatranih pojava, odnosno da i osobno uglavnom teže onome što smatraju modernim.

Grafikon 4.4: Rang-ljestvica pojava koje su u modi (%)

Pokazani podaci uglavnom nisu iznenađujući, iako provociraju niz komentara, od kojih ćemo ovdje iznijeti samo neke. Primjerice, čelno mjesto dobrog izgleda i visoki plasman nošenja "brendirane" odjeće pokazuju da su mladi pod pritiskom –

ako i nisu sami to usvojili bez daljnjeg propitivanja – da ostave što bolji vanjski dojam i izgrade određeni *image*. Može se pretpostaviti da je takav stav rezultat agresivnog medijskog promoviranja raznih *celebritiy* kao ikona stila i ljepote te prihvatanja korporacijskih savjeta o važnosti ostavljanja dobrog vanjskoga dojma na potencijalne poslodavce, suradnike i klijente. Znakovito je da preuzimanje odgovornosti tek polovica mladih drži modernim, iako istodobno modernim smatraju izgradnju karijere i stjecanje neovisnosti, a što teško da je moguće postići bez preuzimanja odgovornosti. S tim je povezan i trend da neke tradicionalne vrijednosti – kao što su lojalnost (od partnera do poslodavca) i zasnivanje vlastite obitelji – gube na važnosti u konkurenciji s profesionalnim ciljevima, ali i s nekim postmodernim vrijednostima, kao što je promicanje zdravog načina života. U trokutu tradicionalne–moderne–postmoderne vrijednosti, zanimljivo je i to da mladi procjenjuju kako je u današnjem hrvatskom društvu malo više "in" biti aktivan u (institucionalnoj) politici nego na civilnoj sceni, iako se u razvijenijim dijelovima svijeta upravo mladima pripisuje veći odklon od formalne politike u korist civilnih organizacija i inicijativa (Norris, 2004; Fahmy, 2006).

U kontekstu važnosti dobrog izgleda, treba spomenuti da među mladima ima samo 4% onih koji su svojim izgledom nezadovoljni. Prevladavaju oni koji su zadovoljni (60%), dok je svaki peti ispitanik donekle zadovoljan, a iznimno zadovoljnih je cca 15%. Daljnja analiza je pokazala da je zadovoljstvo izgledom neovisno o većini analiziranih sociodemografskih obilježja, što znači da su mladi u tom pogledu zamjetno homogeni. Ustanovljeno je tek da su izgledom nešto zadovoljniji mladi čiji su očevi nižeg stupnja obrazovanja ($\chi^2=42,78$) te oni koji žive u većim gradovima ($\chi^2=40,32$). Ovim podacima dostatan je tek komentar da je nezadovoljstvo vlastitim izgledom izvor frustracija za malobrojnu skupinu mladih, a što je svakako dobra vijest u situaciji kada većina njih smatra da je dobar izgled jako moderan, odnosno važan.

Faktorskom analizom 13 pojava koje su percipirane kao moderne ili demodirane izlučena su četiri prepoznatljiva faktora: *karijera*, *osamostaljivanje*, *aktivizam* i *zdrav život*. Analiza varijance pokazala je pak da se mladi u viđenju (ne)modernosti promatranih pojava međusobno najviše razlikuju s obzirom na stupanj obrazovanja i rezidencijalni status, dok su rodne razlike potpuno izostale. Intrigantno je da

orijentacija na karijeru obuhvaća mišljenja kako su u modi izgradnja karijere, dobar izgled i završen fakultet. Naime, dok je očekivano da težnja profesionalnom uspjehu uključuje postizanje akademskog obrazovanja, neočekivano je da je dobar izgled važniji za izgradnju uspješne karijere nego za, primjerice, pronalaženje potencijalnog bračnog partnera/ice. Orijentacija na karijeru raste s porastom obrazovanja oca (F-omjer=11,34) i samih ispitanika (F-omjer=7,19) te urbaniziranošću mjesta stanovanja, pri čemu se osobito ističu Zagrepčani (F-omjer=8,14), a te stavove natprosječno zastupaju i studenti, za razliku od učenika i nezaposlenih (F-omjer=6,71). Osamostaljivanje kao orijentaciju čine vjernost, sklapanje braka, ostvarivanje neovisnosti i preuzimanje odgovornosti. Riječ je o mješavini tradicionalnih i modernih vrijednosti čija percepcija modernosti raste linearno s dobi (F-omjer=18,59) i obrazovanjem ispitanika (F-omjer=7,05), a opada s urbaniziranošću mjesta stanovanja (F-omjer=7,96). U skladu s tim, zaposleni mladi (nasuprot učenicima) najviše zastupaju vrijednosti osamostaljivanja (F-omjer=8,62), što je i očekivano, jer su preuzimanjem dijela trajnih društvenih uloga – kao što je ona profesionalna – započeli proces stjecanja pune socijalne zrelosti i samostalnosti (što uključuje i zasnivanje braka kao sljedeći korak). Orijentacija na zdrav život uključuje zdravu ishranu, bavljenje sportom i nošenje odjeće "s etiketom"³, a te pojave modernima najviše smatraju visokoobrazovani ispitanici, suprotno onima sa završenom srednjom školom (F-omjer=8,46) te učenici, za razliku od nezaposlenih (F-omjer=6,06). U slučaju učenika moguće je pretpostaviti da na njihove stavove utječe neposredna uključenost u one razine obrazovnog procesa koje su još u stanju osigurati neke uvjete za zdraviji život (kao što je redovitije bavljenje sportom), a što s okončanjem srednjoškolskog obrazovanja doživljava drastičan pad. Stoga se tek stjecanjem akademskog obrazovanja i zapošljavanjem osvještava zbiljska važnost zdravog života i osiguravaju nužni materijalni uvjeti za zdraviju prehranu i bavljenje sportskim aktivnostima. No, važnost nošenja brendirane odjeće sugerira da prakticiranje zdravog života djelomično zadobiva i pomodarski štih. Naposljetku, orijentacija na aktivizam uključuje bavljenje politikom i sudjelovanje u građanskim

³ Indikativno je da je poželjnost nošenja brendirane odjeće povezana i s faktorima karijere i aktivizma, ali u nešto manjoj mjeri. Istodobno, nošenje takve odjeće nije povezano s faktorom osamostaljivanja.

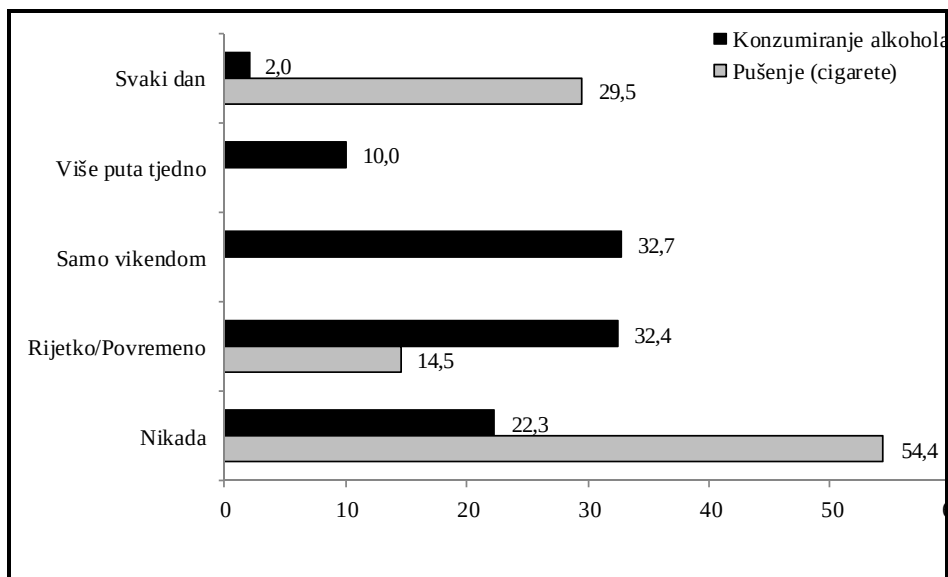
inicijativama te, iznenađujuće, na konzumaciju marihuane, a sve promatrane podskupine mladih te pojave u podjednakoj mjeri smatraju (ne)modernim.

Odnos mladih prema zdravlju dodatno upotpunjuje i njihova briga o reproduktivnom zdravlju, kao i sklonost konzumiranju duhana i alkohola. Kao što gotovo trećina mladih smatra da je konzumiranje marihuane moderno (grafikon 4.4), tako ima i oko 30% konzumenata duhana (pušača). Ipak, nešto više od polovice ispitanika uopće ne puši, što ukazuje na sve manju popularnost ove navike među mladima. Moglo bi se reći da sve jasnija javna osuda pušenja u Hrvatskoj koja se ogleda u medijski učestalom isticanju njegove štetnosti te zakonskim ograničenjima pušenja na javnim mjestima, polako pridonosi smanjenju udjela pušača među mladima.

Mladi se u pogledu pušenja međusobno najviše razlikuju prema socioprofesionalnom statusu ($\chi^2=88,12$) i stupnju obrazovanja njihovih očeva ($\chi^2=44,66$). Statistički značajne razlike osrednje jačine nađene su i u odnosu na njihovu dob ($\chi^2=23,62$) i rezidencijalni status ($\chi^2=29,27$). Tako nešto češće puše mladi starije dobi, čiji su očevi nižeg obrazovnog statusa, a žive u većim gradovima. Iz navedenog se može zaključiti da je pušenje među mladima u Hrvatskoj još uvijek rasprostranjeno, ali se uočava trend njegove veće zastupljenosti u socijalnim skupinama koje su izložene većoj socijalnoj deprivilegiranosti te u skupinama mladih koje su „stasale“ u vrijeme kada se pušenje još uvijek smatralo društveno prihvatljivom „iskaznicom“ za svijet odraslih.

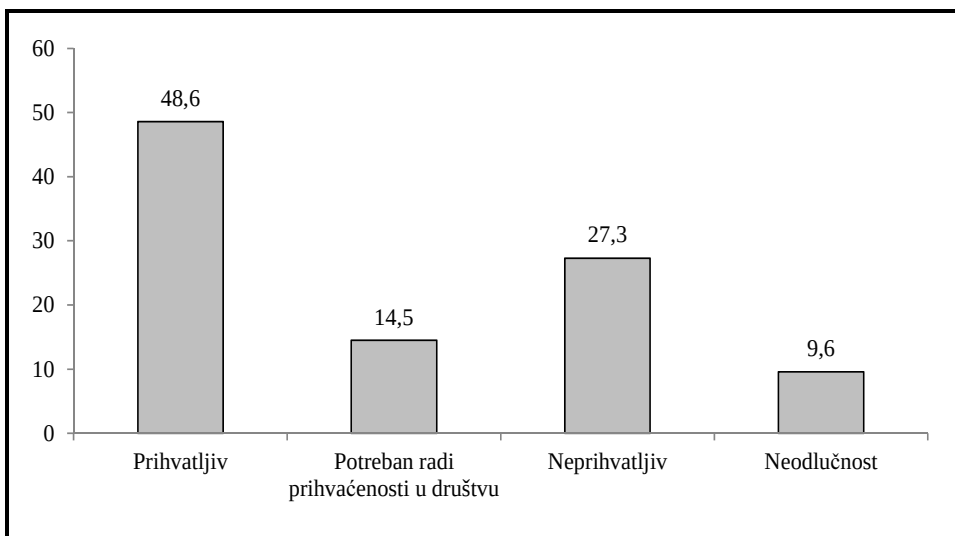
Mladih konzumenata alkohola je, međutim, u hrvatskom društvu znatno više nego pušača duhana (grafikon 4.5). Jednom tjedno i češće alkohol konzumira gotovo polovica mladih, a alkohol ne konzumira tek svaki peti ispitanik. Sociodemografski profil mladih koji su skloniji konzumiranju alkohola jako je sličan profilu mladih pušača, iako su u ovom slučaju statistički značajne veze nađene u odnosu na sva analizirana obilježja ispitanika, posebno u odnosu na dob ($\chi^2=151,51$), socio-profesionalni status ($\chi^2=145,18$), stupanj obrazovanja ($\chi^2=131,90$) i rezidencijalni status ($\chi^2=85,98$). Pokazalo se da su konzumiranju alkohola skloniji zaposleni i nezaposleni mladi, oni niže životne dobi i nižeg stupnja obrazovanja, a koji žive u većim gradovima. Uz to, nešto češće ga konzumiraju muškarci ($\chi^2=35,42$), te mladi čiji su očevi nižeg obrazovnog statusa ($\chi^2=46,93$).

Grafikon 4.5: Učestalost konzumiranja alkohola i pušenja duhana (%)

S obzirom na prilično raširenu upotrebu alkohola među mladima, ne čude njihovi stavovi o prihvatljivosti te psihoaktivne supstance (cca 48%), pri čemu znatna većina mladih vjeruje da je on prihvatljiv ili neophodan da bi se pripadalo nekom društvu (grafikon 4.6).

Grafikon 4.6: Stavovi mladih o (ne)prihvatljivosti konzumiranja alkohola (%)

Formirani stavovi mladih o prihvatljivosti alkohola također ovise o gotovo svim analiziranim sociodemografskim obilježjima, osim o dobi. Stavovima najviše pridonosi njihov rezidencijalni status ($\chi^2=132,41$), a najmanje spol mladih osoba ($\chi^2=35,19$). I u ovom je slučaju uočena veća prihvatljivost alkohola u skupini muškaraca nižeg obrazovnog statusa, iz urbanih sredina te nezaposlenih mladih osoba čiji su očevi nižeg obrazovnog statusa.

Opisani profili mladih odnose se na one sklone prekomjernom konzumiranju alkohola, što ih svrstava u skupinu mladih rizičnog ponašanja. Na žalost, alkohol je u Hrvatskoj i dalje iznimno prihvatljivo sredstvo ovisnosti, a rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak da to mišljenje dijeli i većina mladih. Toleriranje, a posebno promidžba i poticanje konzumacije alkohola u mnogim društvenim situacijama, zasigurno znatno pridonosi takvoj situaciji. S druge strane, jasnija poruka o neprihvatljivosti nekog ponašanja pridonosi – ako je suditi po efektima antipućačke kampanje – i smanjivanju udjela onih koji takvo ponašanje prakticiraju. Prema tome, pad udjela mladih konzumenata alkohola nije opravdano očekivati sve dok se hrvatsko društvo u tom smislu jasnije ne odredi jer pijenje alkohola u našoj kulturi koketira s običajima, a u odrasloj se dobi smatra društveno prihvatljivim ponašanjem.

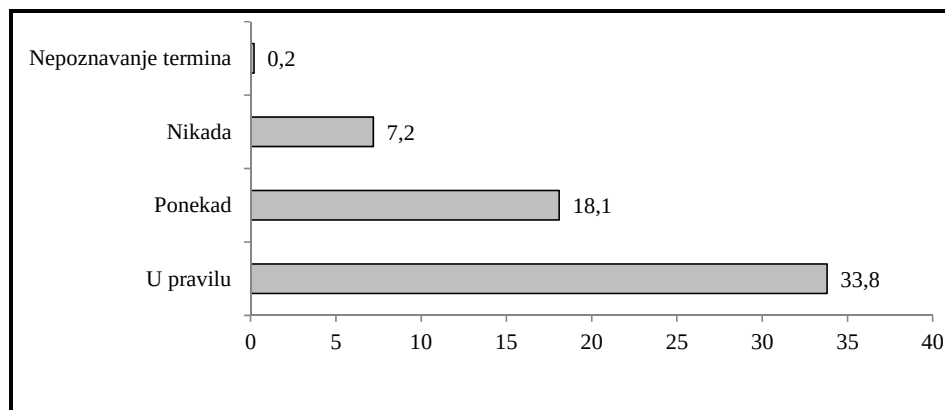
Uz pretjerano konzumiranje alkohola, potencijalni rizici za zdravlje mladih nalaze se i u sferi njihova seksualnog života. Poznato je, naime, da potreba mladih za seksualnim istraživanjem, iskušavanje različitih oblika seksualnih odnosa, fragmentarno znanje, iluzija o neranjivosti uz istovremeni nedostatak komunikacijskih vještina, snažan pritisak vršnjaka i vršnjačkih normi te hedonizam kao važan dio životnog identiteta mladih, predstavljaju dimenzije spolnosti koje utječu na seksualno ponašanje mladih (Dabo i dr., 2008).

U našem je uzorku seksualno aktivno više od 60% mladih, a među njima je 43% onih koji su imali seksualne odnose s više partnera. Ipak, na seksualni život mladih utječu sva analizirana sociodemografska obilježja, posebice dob ($\chi^2=534,80$), socioprofesionalni status ($\chi^2=562,05$) i obrazovanje ($\chi^2=485,28$). Seksualna iskustva s više partnera češće imaju mladi starije dobi, zaposleni i nezaposleni, i mladi višeg obrazovanja. Uz to, u ovoj skupini također nalazimo relativno više muškaraca

($\chi^2=23,43$) čiji su očevi višeg obrazovanja ($\chi^2=39,69$), te mladih iz manjih gradova ($\chi^2=52,01$).

Radi li se o rizičnim ponašanjima, vidljivo je u grafikonu 4.7, iz kojeg proizlazi da kontracepciju redovito koristi tek trećina mladih⁴. Svi ostali oblici seksualnih odnosa, osim u slučaju mladih koji žele postati roditelji (a takvih je u uzorku manje od 10%), u pogledu zaštite reproduktivnog zdravlja imaju obilježja rizika.

Grafikon 4.7: Korištenje kontracepcije među mladima (%)

Kontracepciju nešto češće koriste žene ($\chi^2=17,84$), mladi višeg obrazovnog statusa ($\chi^2=85,72$), učenici i studenti ($\chi^2=41,48$), mlađe dobi ($\chi^2=45,96$) čiji su očevi stekli više obrazovanje ($\chi^2=90,00$). Vidljivo je, dakle, da, iako je ovo ponašanje povezano sa svim analiziranim sociodemografskim obilježjima mladih, na korištenje kontracepcije najviše utjecaja ima njihov stupanj obrazovanja.⁵

Rezultati ovog i drugih istraživanja posredno ukazuju na opravdanost i potrebu uvođenja zdravstvenog odgoja u hrvatski sustav odgoja i obrazovanja. Čini se da su dosadašnja nastojanja usmjerena većoj zastupljenosti ovih sadržaja u nastavnim

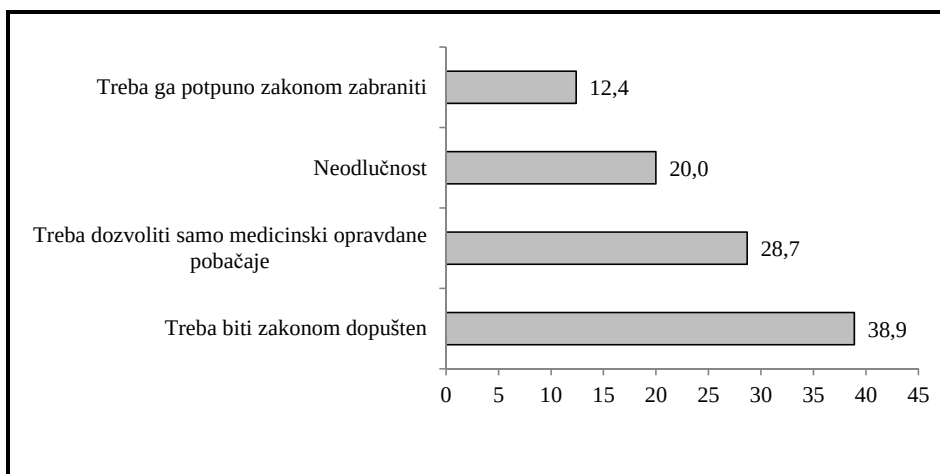
⁴ Na pitanje o korištenju kontracepcije odgovorilo je tek 59,2% ispitanika, odnosno njih 889.

⁵ Pridodamo li tome istraživanjima potvrđenu činjenicu da mladi danas u spolne odnose stupaju vrlo rano, a da im je znanje o toj problematici nepotpuno i nedovoljno (Dabo i dr., 2008), rizici u području reproduktivnog zdravlja postaju i veći. Vranješ i dr. (2011) svojim su istraživanjem, provedenim na uzorku 579 djevojaka u dobi od 15-26 godina, utvrdili da je prosječna dob prvog spolnog odnosa 17,5 godina. Potpuno znanje o reproduktivnom zdravlju pokazalo je samo 34% djevojaka, a izvor informiranja za 47% ispitanica bile su stručne osobe. Tri i više spolnih partnera imalo je cca 22% ispitanica, a 33% njih izjavilo je to i za svoje partnere.

kurikulumima školske godine 2012./2013. dobila prepoznatljiv oblik jer je zdravstveni odgoj postao obvezan sadržaj nastavnih predmeta u svim hrvatskim školama. Ipak, stvarni odraz ove novine na ponašanje mladih trebat će još pričekati jer prevencija u području reproduktivnog zdravlja ne smije biti usmjerena samo na stjecanje znanja i sprječavanje spolno prenosivih bolesti i neželjene trudnoće, nego i na promjenu stavova i usvajanja odgovornog spolnog ponašanja mladih. Stoga puka informacija o potrebi zaštite reproduktivnog zdravlja neće biti dovoljna, a o umješnosti svakog nastavnika ovisi hoće li i u kojoj mjeri mlade usmjeriti na odgovorno spolno ponašanje. U međuvremenu će se i dalje mnogi mladi u području spolnog ponašanja kretati u razmjerima umjerene ili čak visoke rizičnosti, poglavito oni koji odrastaju u socijalno deprivilegiranim okolnostima i sredinama.

Prema rezultatima ovog istraživanja, moguće je zaključiti da se najmanje 20% mladih, prakticiranjem seksualnih odnosa bez zaštite, izravno izlaže različitim rizicima, među kojima je i rizik preranog roditeljstva. U tom je smislu zanimljivo analizirati njihovo mišljenje o pobačaju te o uzdržavanju od seksualnih odnosa.

Grafikon 4.8: Stavovi mladih o pobačaju (%)

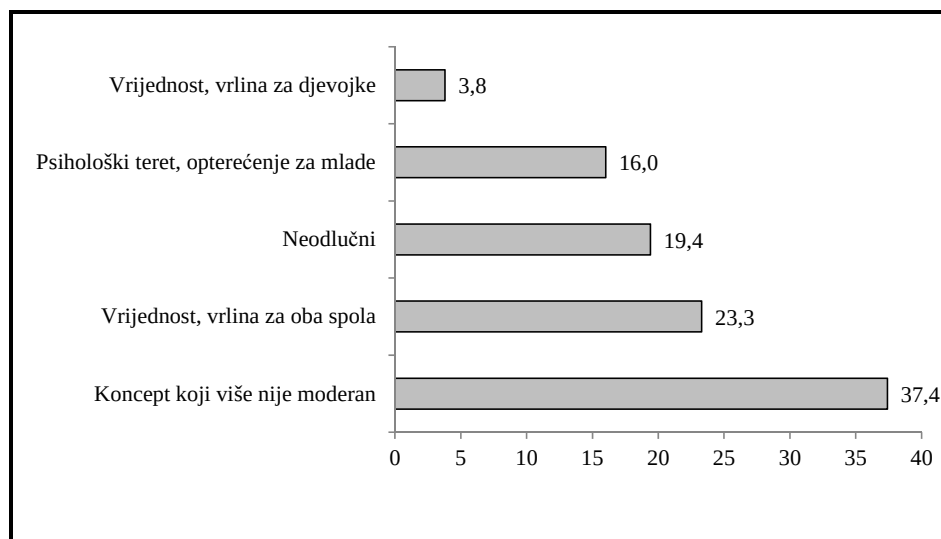

Zanimljivo, zabranu pobačaja podupire nešto više od dvije petine mladih (grafikon 4.8), dok više od polovice njih ne zagovara uzdržavanje od seksualnih odnosa (grafikon 4.9). Stavimo li ove pokazatelje u kontekst učestalosti prakticiranja seksualnih odnosa u populaciji mladih koji je popraćen nedostatnim korištenjem

kontracepcije, uočava se da među mladima u Hrvatskoj postoji određen nesrazmjer između deklariranih stavova i stvarnog ponašanja. Navedeno je vjerojatno posljedica svojevrsne zbunjenosti mladih zbog proklamiranih stavova crkvenih zajednica (osobito Katoličke crkve kao većinske u Hrvatskoj) i njihovih seksualnih potreba koje se javljaju znatno prije no što su spremni sklapati bračne zajednice.

Rezultati analize utjecaja sociodemografskih obilježja mladih na stavove o pobačaju pokazali su da na njih najviše utječe socioprofesionalni status ($\chi^2=108,68$), stupanj obrazovanja ($\chi^2=90,41$) i dob ($\chi^2=82,37$). Tako zabranu pobačaja češće podržavaju zaposleni i nezaposleni ispitanici nižeg obrazovnog statusa i mlađe životne dobi (do 22 godine). Tome treba dodati nalaze o nešto češćem podupiranju pobačaja od strane ispitanika muškog spola ($\chi^2=27,64$) i mladih iz najurbaniziranijih sredina ($\chi^2=75,59$).

Grafikon 4.9: Stavovi mladih o suzdržavanju od seksualnih odnosa (%)

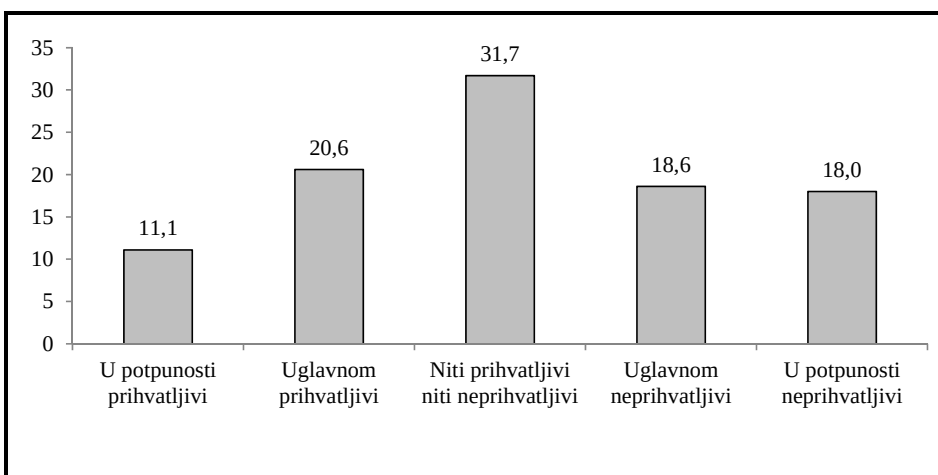

Iste sociodemografske varijable utječu i na mišljenje mladih o uzdržavanju od seksualnih odnosa. Najjači je utjecaj socioprofesionalnog statusa ($\chi^2=150,81$), a slijede obrazovanje ($\chi^2=125,32$), dob ($\chi^2=113,07$) i rezidencijalni status ($\chi^2=61,85$). Pritom vrline uzdržavanja od seksualnih odnosa češće ističu mladi nižeg obrazovnog statusa, mlađe dobi, koji se još uvijek nalaze u procesu školovanja, a žive u ruralnim

sredinama. S druge strane, mišljenje o zastarjelosti takvih stavova znatno češće nalazimo u populaciji mladih koji su školovanje završili ili studiraju, starije su životne dobi i žive u urbanim sredinama.

Ukratko, rezultati ove analize dodatno ukazuju na okolnost da je odgovorniji odnos mladih prema zaštiti reproduktivnog zdravlja najviše povezan s njihovim obrazovanjem i sazrijevanjem. Istodobno, tradicionalnije vrijednosne orijentacije pridonose drugačijem seksualnom ponašanju (u mlađoj životnoj dobi je to uzdržavanje od seksualnih odnosa, a u starijoj ambivalentan odnos spram neželjenih posljedica seksualnih odnosa). Unatoč tradicionalizmu koji demonstrira trećina hrvatske mladeži, hrvatsko društvo ipak postaje sve tolerantnije prema ponašanjima i stavovima pojedinaca i grupa. Sve je manje zabrana i mišljenja koja sputavaju mlade i njihovo ponašanje, a ta se tolerancija očituje i u njihovu seksualnom životu.

Grafikon 4.10: Stavovi mladih prema homoseksualnim osobama (%)

Pitanje je, međutim, odražava li se ta tolerantnost i na prihvatljivost homoseksualnih odnosa. O tome nas informiraju rezultati prikazani u grafikonu 4.10. Oni upućuju na zaključak da su mladi u tom smislu snažno diferencirani, pri čemu je podjednak broj onih kojima su homoseksualne osobe prihvatljive, onih koji su u tom smislu neodlučni i onih kojima je homoseksualnost još uvijek neprihvatljiva. Pritom je homoseksualnost prihvatljivija ženama ($\chi^2=77,42$), mla-

dima s akademskim obrazovanjem ($\chi^2=87,05$), čiji su očevi stekli viši stupanj obrazovanja ($\chi^2=59,33$), starije su dobi ($\chi^2=57,42$) i iz većih gradova ($\chi^2=74,87$).

Prema tome, i socijalni profil mladih koji ne prihvaćaju homoseksualnost upućuje na zaključak da je obrazovanje ono koje njihove stavove usmjerava prema većoj toleranciji i prihvaćanju različitosti, kao što ih – kako smo ranije vidjeli – usmjerava i prema odgovornijem seksualnom ponašanju.

Promatrajući integralno prethodno interpretirane rezultate istraživanja, može se ustvrditi da slobodno vrijeme i način života mladih u Hrvatskoj danas ne odstupa bitno od obrazaca ustanovljenih kako ranijim istraživanjima u nas, tako i onima provedenim u drugim zemljama. Slobodno vrijeme mladih je primarno ispunjeno aktivnostima za zabavu i razonodu u čemu najvažnije mjesto zauzimaju druženja i medijski posredovani sadržaji. U tom se kontekstu javlja i najveća promjena, a to je brzi uspon interneta koji mladi koriste za brojne svrhe među kojima dominiraju informativne i komunikacijske. Time je na popularnosti izgubila televizija koja postaje uglavnom medij na kojem se prate zabavni sadržaji (serije i filmovi) premda i nadalje ostaje važno sredstvo informiranja. No čini se da su zbog interneta i izlasci mladih zahvaćeni promjenama pri čemu dio stvarnih druženja supstituiraju virtualnima. Knjige (i novine) su te koje ispunjavaju najmanji dio dokolice mladih, a trend opadanja navike čitanja je kontinuiran proces u posljednja tri desetljeća.

Većina mladih drži da su u modi pojave koje pripadaju sferi privatnosti i pridonose izgradnji osobnog stila (uz pomoć njegovanja dobrog izgleda, sportskog održavanja dobre forme i nošenja "brendirane" odjeće). U tom je kontekstu osobito važna pragmatična orijentacija na karijeru, neovisnost i zdrav život. Lojalnost, odgovornost i osnivanje obitelji moderni su za svakog drugog mladog ispitanika što ukazuje na slabljenje važnosti tradicionalnih vrijednosti. Trećina ispitanika modernim vidi politički i građanski aktivizam potvrđujući opstojnost distanciranja mladih od javne sfere i u konsolidiranoj postsocijalističkoj Hrvatskoj. Sukladno načinu provođenja slobodnog vremena i vrijednostima koje zastupaju, mladi troše i financijska sredstva čija glavnina odlazi na podmirenje odjevnih potreba, izlaske u ugostiteljske objekte i usluge telefonskih operatera.

Što se tiče sredstava ovisnosti pokazalo se da manje od trećine mladih smatra da je konzumacija marihuane moderna iako to ne govori koliko ih toj konzumaciji

pribežava. Rezultati ovog istraživanja o konzumaciji alkohola i duhana u skladu su s ranijim nalazima istraživanja provedenim na uzorku populacije mladih u Hrvatskoj (Bouillet, 2006a) koji kontinuirano ukazuju na činjenicu da je među mladima najzastupljenije prekomjerno konzumiranje alkohola, dok je pušenje duhana na drugom mjestu. Pritom je broj konzumenata alkohola u vremenu stabilan, a broj mladih koji puše konstantno u laganom padu. Istraživanja, nadalje, na različite načine potvrđuju da je u populaciji mladih najmanje 15% onih koje se može svrstati u skupinu mladih sklonih visoko rizičnim ponašanjima s obzirom da alkohol konzumiraju jednom tjedno i češće, uz istovremenu sklonost opijanju (Bouillet, Čale-Mratović, 2007). Prema tome, i ovo je istraživanje jedno u nizu koje ukazuje na izrazito visoku prihvatljivost i raširenost konzumiranja alkohola u hrvatskom društvu, dok se prihvatljivost pušenja polako, ali kontinuirano smanjuje.

Kada je riječ o reproduktivnom zdravlju, važno je podsjetiti da petina mladih, unatoč visokom udjelu spolno aktivnih osoba, ne prakticira spolno odgovorno ponašanje. Budući da udio takvog ponašanja opada sa stupnjem obrazovanja i sazrijevanja mladih, najvažnijim se čini pravovremeno ih obrazovati o posljedicama rizičnog spolnog ponašanja. Također se pokazalo da je tolerancija mladih prema homoseksualnim osobama razmjerno niska po čemu su mladi slični ostalim građanima Hrvatske (Ilišin, 2005a). U ovom kontekstu indikativno je da se može prepoznati skupinu mladih koja zastupa tradicionalan sustav vrijednosti, a čiji je socijalni profil uglavnom određen nižim stupnjem obrazovanja, pretežno ruralnim rezidencijalnim statusom i razmjerno niskim socijalnim porijeklom. Iako je trenutno ta skupina još uvijek relativno brojna (cca 30%), vjerojatno je da će sa sve većim stupnjem obrazovanja kojeg u Hrvatskoj stječe sve veći broj mladih ljudi i ona s vremenom postati malobrojnija pri čemu bi prihvaćanje različitosti trebalo porasti.

Zaključno treba naglasiti da su obrasci ponašanja u slobodnom vremenu i vrijednosti mladih koje se odražavaju na njihov način života, znatno uvjetovani njihovim sociodemografskim obilježjima. Pri tome ulazak u svijet rada ili akademsku sredinu, viši stupanj obrazovanja i veća razina psihosocijalne zrelosti te život u urbaniziranim sredinama pridonosi razvoju svjetonazora koji su primjereniji suvremenom dobu, iako to ne znači da neke pojave koje su moderne ne mogu biti upitne. Postojeće usklađivanje mladih sa suvremenim društvenim zahtjevima s jedne

strane ukazuje na individualizaciju životnih ciljeva i pragmatično ponašanje uz sklonost pomodarstvu, s druge na rast tolerancije paralelno sa slabljenjem tradicionalističkih vrijednosnih orijentacija, a s treće na jačanje brige o vlastitu zdravlju što uključuje odgovarajuće prehrambene navike, tjelesnu aktivnost, odgovorno spolno ponašanje te uzdržavanje od pušenja i pretjerane konzumacije alkohola.

5. Socijalno povjerenje i vrijednosti

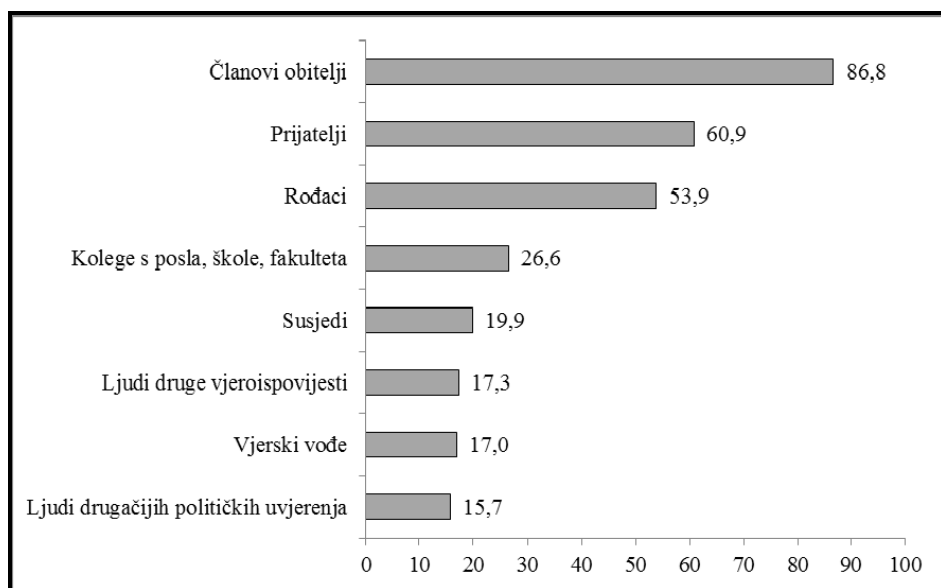
Društva s većim stupnjem socijalnoga povjerenja među pojedincima i raširenim mrežama suradnje, osim što su ekonomski razvijenija, istodobno predstavljaju pogodno tlo za razvoj demokratskih institucija (Putnam, 2003). Socijalno povjerenje kulturalna je dimenzija šireg koncepta socijalnog kapitala, kojeg, prema definiciji R. Putnama (2003, 2008) čini i strukturalna dimenzija sastavljena od horizontalnih veza među pojedincima. Socijalni kapital nije jednoznačan te ovisi o usmjerenosti i intenzitetu sastavnica koje ga čine, unutar i izvan neke grupe, što upućuje na postojanje idealtipskih vrsta: povezujućeg i premošćujućeg socijalnog kapitala (Putnam, 2008).

Povezujući socijalni kapital određuje prevlast visokog povjerenja među članovima neke grupe s istovremeno niskim izražavanjem povjerenja prema nečlanovima čime se jača zajednički identitet ili predanost radu na nekom zajedničkom cilju. Povjerenje koje u tom slučaju prevladava, zove se partikularizirano ili gusto što je karakteristično za grupe čiji su pojedinci u relativno čestim, osobnim i intenzivnim interakcijama. Premošćujući socijalni kapital obuhvaća heterogene identitete, a time i uopćeno ili tanko povjerenje u osobe koje se nalaze izvan kruga poznatih osoba ili članova skupine s kojom se pojedinac poistovjećuje. Demokratsko društvo podrazumijeva raširenost premošćujućeg, inkluzivnog socijalnog kapitala kojeg karakterizira uspostavljanje veza povjerenja s ljudima različitog socio-kulturnog zaleđa.

Socijalni kapital predstavlja izazov kada je riječ o mjerenju i zato se nerijetko za proksi mjeru uzima socijalno povjerenje (Šalaj, 2007). Stoga ćemo u odjeljcima koji slijede ispitati stupanj povjerenja mladih prema nekim društvenim skupinama. Također će biti analizirano njihovo volontersko djelovanje u neposrednoj zajednici kako bismo dobili uvid u strukturalnu dimenziju njihova socijalnog kapitala. Razina socijalnog kapitala premošćujućeg tipa kao obilježje neke skupine ili zajednice, kako smo naznačili, najbolje se ogleda u odnosu prema „drugima“. U tu svrhu, ispitali smo iskazanu toleranciju u užem smislu distance prema nekim socijalnim i etničkim skupinama. Kako su vrijednosti neodvojive od spomenute teme, utvrdit ćemo najcjenjenije vrijednosti te neke dimenzije religioznosti mladih.

Na skali od 1 do 10 (pri čemu 1 označava najmanji a 10 najviši stupanj) ispitanici su označili stupanj povjerenja prema određenim socijalnim skupinama. U grafikonu 5.1 prikazan je postotak najviših stupnjeva povjerenja (9 i 10). Budući da je riječ o mladim ispitanicima, možemo očekivati snažniju prisutnost gustog ili partikulariziranog povjerenja i to zbog važne uloge primarnih grupa, poglavito obitelji koja olakšava tranziciju u odraslost u okolnostima obilježenima nesigurnostima i rizicima.

Grafikon 5.1: Rang-ljestvica najviših stupnjeva povjerenja iskazanih prema pojedinim skupinama ljudi (%)

Najviše stupnjeve povjerenja ispitanici očekivano izražavaju prema bliskim ljudima kojima pripadaju članovi obitelji, prijatelji i rođaci. Četvrtina mladih visoko povjerenje ima prema kolegama, petina prema susjedima, a između 15-17% prema ljudima druge vjeroispovijesti i onima drugačijih političkih uvjerenja. Zanimljiva je iskazana rezerviranost prema vjerskim vođama što bi moglo ukazivati na dozu kritičnosti koju mladi gaje prema institucionalnim autoritetima.

Iz grafikona 5.1 vidljiva je jasna diferencijacija partikulariziranog i uopćenog povjerenja, pa nas to upućuje na vjerojatnost da je premošćujući socijalni kapital

znatno slabije zastupljen među mladima. Da bismo saznali kako se varijable strukturiraju, iz daljnje obrade faktorskom analizom, izostavljena je varijabla povjerenja u vjerske vođe iz dva razloga. Prvi jest taj što su oni predstavnici većinom hijerarhiziranih institucija (Offe i Fuchs, 2002) i time se ne uklapaju u definirani koncept socijalnog kapitala koji podrazumijeva horizontalne veze udruživanja. Drugi proizlazi iz prvog, a odnosi se na vertikalno povjerenje koje također konceptualno ne odgovara podjeli ovih već spomenutih vrsta socijalnoga kapitala. Dobivena latentna struktura obrađenih varijabli odgovara podjeli uopćenog i partikulariziranog povjerenja. Prvi faktor *uopćeno povjerenje* sastoji se od iskazanog povjerenja u ljude druge vjeroispovijesti i drugačijih političkih uvjerenja, kolega s posla i susjeda. Ukratko, ovaj faktor ukazuje na latentnu povezanost percepcije pripadanja socioprofesionalnoj skupini i susjedstvu s doživljavanjem „drugih“, odnosno drugačijih prema ideološkim ili kulturnim obilježjima. Drugi faktor, *partikularizirano povjerenje* jasan je u sadržajnom smislu jer se sastoji se od povjerenja u članove obitelji, rođake i prijatelje.

Ispitanici se u pogledu faktora partikulariziranog povjerenja razlikuju s obzirom na socioprofesionalni status i obrazovanje oca. Učenici u odnosu na zaposlene i nezaposlene (F -omjer=6,16) značajno više iskazuju povjerenje partikularnog tipa. Također, mladi čiji očevi imaju (ne)završenu osnovnu školu značajno više izražavaju ovaj tip povjerenja u odnosu na mlade čiji su očevi završili četverogodišnju srednju školu i više (F -omjer=13,39). Faktor uopćenog povjerenja pak povezan je s rezidencijalnim statusom (F -omjer=12,68) pa su tako mladi stanovnici ruralnih područja i malih gradova skloniji ovom tipu povjerenja od onih iz velikih gradova. Također, značajne su razlike između ispitanika sa sela i onih iz Zagreba pri čemu potonji izražavaju niži stupanj uopćenog povjerenja.

Strukturalna dimenzija socijalnog kapitala ispitivana je posjedovanjem iskustva volonterskog rada tijekom zadnjih 12 mjeseci. Offe i Fuchs (2002) ovaj tip rada smatraju važnim dijelom civilnog angažmana, a posljedično i socijalnog kapitala jer predstavlja potencijal za stvaranje povjerenja. Definiraju ga kao „davanje usluga primateljima koji su u potrebi za tim uslugama i koje je motivirano tom potrebom i njezinim ispunjavanjem, a ne primarno materijalnim dobitkom ili instrumentalnim karijernim napretkom“ (Offe i Fuchs, 2002:197). Dobrovoljni rad na individualnoj

razini može proizvesti višestruke dobrobiti jer osoba tijekom rada stječe ne samo znanja i vještine koje bi joj i ubuduće mogle koristiti, već širi svoju socijalnu mrežu i razvija osjećaj solidarnosti, a time pridonosi ukupnoj količini socijalnog povjerenja u zajednici. Dobrovoljni rad moguće je realizirati sudjelujući u radu i aktivnostima udruga i institucija ili pak kroz osobni neformalni angažman u lokalnoj zajednici.

Organizacije civilnog društva u Hrvatskoj, osim što u prosjeku imaju nizak stupanj aktivnog članstva, neravnomjerno su rasprostranjene pri čemu su naročito deficitarne u naseljima ispod 20000 stanovnika (Bežovan, 2004). Iz toga proizlazi da je volontiranje, posebice formalno, kroz udruge, nedovoljno rašireno među općom populacijom pa tako i mladima u Hrvatskoj. Kada je riječ o spremnosti mladih na dobrovoljni rad, prethodna su istraživanja utvrdila da je 40% mladih voljno uključiti se dok 20% ne želi imati iskustva u volonterskom radu, a 40% je neodlučno i ne zna (Mendeš, 2006a).

U ovom istraživanju podaci pokazuju kako je iskustvo dobrovoljnog rada tijekom posljednjih dvanaest mjeseci imalo oko 13% mladih. Skloniji dobrovoljnom radu su sinovi i kćeri očeva sa završenom četverogodišnjom srednjom školom ($\chi^2=21,39$) kao i ispitanici sa sela ($\chi^2=23,17$) pri čemu je naglašena nezainteresiranost mladih iz velikih gradova. Ovakav rezultat se može dvojako tumačiti. Prvo, u selima su neposredni kontakti „licem u lice“ češći, a oni pogoduju razvoju dobrovoljnih neformalnih aktivnosti. Drugo, izostanak zadovoljavajuće infrastrukture za život na selu također može utjecati na potrebu za stvaranjem strukturalnog nadomjestka u obliku volonterskog rada.

Volonteri iz uzorka označili su aktivnosti kojima su se bavili (grafikon 5.2). Trećina je pomagala osobama s posebnim potrebama i starijim osobama, a nešto više od četvrtine školskim kolegama u svladavanju gradiva što upućuje na značajan udio neformalno strukturiranog volonterskog rada. U organizaciji kulturnih događanja sudjelovala je četvrtina ispitanika, a u organizaciji sportskih događanja njih skoro petina. Javni radovi u lokalnoj zajednici privukli su manje od petine volontera, a vjerskim aktivnostima bavi se svaki šesti volonter. Iako volontiranje predstavlja i priliku za stjecanje radnog iskustva (Mendeš, 2006a), relativno nizak postotak njih je iskusilo rad u poslovnom sektoru i aktivnostima nevladinih organizacija.

Kao glavni razlog svog dobrovoljnog angažmana 36% volontera navodi altruističku motivaciju, odnosno osjećaj predanosti u pomaganju drugima. Oko petine je izrazilo opću želju za društvenim angažmanom, a nešto više od desetine imalo je konkretan povod za rješenje nekog problema. Manje od 10% mladih volontera razloge pripisuje obiteljskoj tradiciji, zatim motivaciji za primjenu nekih znanja u praksi, te želji za stjecanjem novih prijatelja. Oko 5% volontera razlog dobrovoljnog rada pripisalo je vjerskim uvjerenjima, a oko 2% je istaklo pragmatičan razlog prilike za upoznavanje budućeg poslodavca. Iz društveno-političkih uvjerenja volontiralo je manje od 1%.

Grafikon 5.2: Vrsta volontiranja mladih u proteklih 12 mjeseci (%)

Uopćeno gledano, volonterstvo nije rašireno među mladima. No, može se zaključiti da među onima koji imaju takvog iskustva, prevladava neformalni tip dobrovoljnog rada usmjerenog prema osobama koje trebaju neku vrstu pomoći. Takvo usmjerenje potvrđuje i izražena motivacija za volonterski rad u čijoj podlozi je vrijednost altruizma.

Prema Welzel, Inglehart i Deutsch (2005) mjera manjeg ili većeg premošćujućeg socijalnog kapitala u društvu ili unutar neke skupine ovisi o dominantnim vrijednostima. U nastavku je stoga ispitana hijerarhija vrijednosti mladih. Vrijednosti se mogu definirati kao „stalno vjerovanje po kojem je jedan stil ili smisao života individualno ili društveno prihvatljiviji od suprotnog stila ili smisla“ (Rokeach, 1973, prema Radin, 2007: 138). Utoliko, one imaju ulogu smjernica u djelovanju, ponašanju i rješavanju problema pojedinaca.

Ispitanicima su ponuđene individualne vrijednosti od kojih su trebali odrediti tri koje najviše cijene (tablica 5.1).

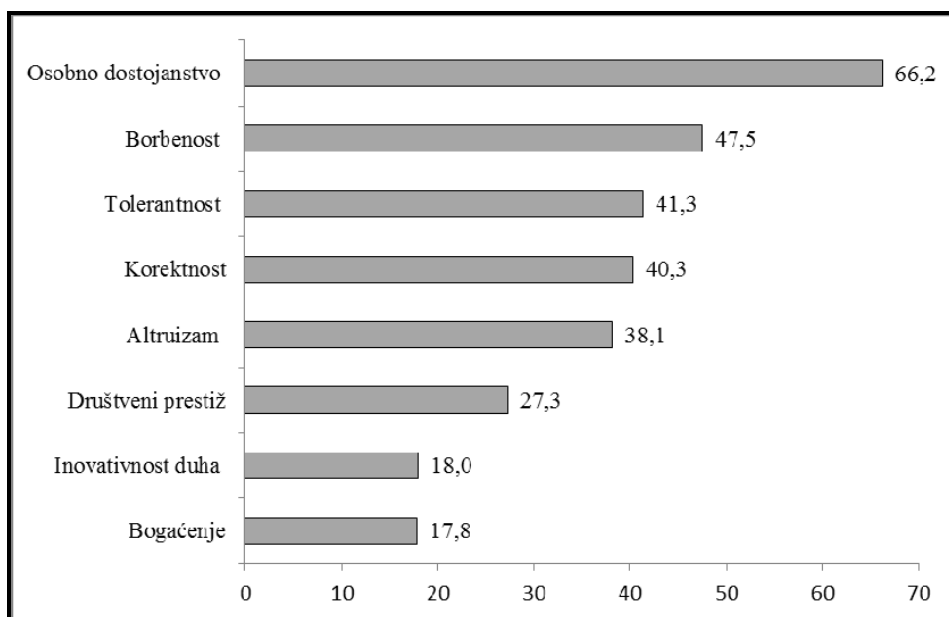
Tablica 5.1: Rang-ljestvice vrijednosti mladih - prvi, drugi i treći izbor (%)

	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor	
1.	Osobno dostojanstvo (identitet/ obrazovanje)	42,8	Tolerantnost (uvažavanje drugačijeg mišljenja)	18,6	Korektnost	20,2
2.	Borbenost (boriti se za postizanje cilja)	12,5	Borbenost (boriti se za postizanje cilja)	17,6	Borbenost (boriti se za postizanje cilja)	17,4
3.	Altruizam (biti predan, pomoći drugima)	11,7	Altruizam (biti predan, pomoći drugima)	14,6	Tolerantnost (uvažavanje drugačijeg mišljenja)	14,4
4.	Društveni prestiž (društveni status, društveni značaj)	8,8	Osobno dostojanstvo (identitet/ obrazovanje)	13,8	Altruizam (biti predan, pomoći drugima)	11,8
5.	Korektnost	8,5	Korektnost	11,6	Inovativnost duha (kreira, prihvaća ideje drugih)	11,2
6.	Tolerantnost (uvažavanje drugačijeg mišljenja)	8,3	Društveni prestiž (društveni status, društveni značaj)	11,3	Osobno dostojanstvo (identitet/ obrazovanje)	9,6
7.	Bogaćenje	4,3	Bogaćenje	7,3	Društveni prestiž (društveni status, društveni značaj)	7,2
8.	Inovativnost duha (kreira, prihvaća ideje drugih)	2,7	Inovativnost duha (kreira, prihvaća ideje drugih)	4,1	Bogaćenje	6,2
9.	Ne znam/ Bez odgovora	0,3	Ne znam / Bez odgovora	0,9	Ne znam/ Bez odgovora	1,9

Rezultati pokazuju da najcjenjenije vrijednosti među mladima predstavljaju kombinaciju odnosa drugih prema pojedincu samom (dostojanstvo) i odnosa pojedinca prema drugima (tolerantnost i korektnost). Navedene vrijednosti su u najvećoj mjeri mladima prihvatljive na individualnoj i društvenoj razini, a ujedno

predstavljaju poželjan okvir unutar kojega smatraju da mogu ostvariti svoje interese i ciljeve. Ako primijenimo Rokeachovu (Rokeach, 1973, prema Ilišin, 2011) podjelu vrijednosti na terminalne (poželjne egzistencijalne ciljeve) i instrumentalne (poželjne načine ponašanja), tada možemo reći da kod naših ispitanika prevladava osobno dostojanstvo kao poželjan egzistencijalan cilj te tolerantnost i korektnost kao poželjni načini ponašanja. Usto, na drugom mjestu u sva tri izbora prisutna je vrijednost borbenosti koja, između ostalog, predstavlja poželjnost aktivnog i samostalnog načina postizanja ciljeva.

Grafikon 5.3: Rang-ljestvica vrijednosti mladih (%)

Rang-ljestvica vrijednosti dobivena na osnovi zbroja sva tri izbora pokazuje kako je osobno dostojanstvo jedina vrijednost koju ističe većina (dvije trećine) mladih (grafikon 5.3). Ovaj rezultat upućuje na razvijenu samosvijest o važnosti vlastita integriteta s kojom je usko povezano i samopoštovanje koje se nalazi u podlozi mnogih životnih odluka s kojima su mladi već suočeni ili im tek predstoje. Borbenost odabire nešto manje od polovice mladih što sugerira da su mladi prilično spremni (iz)boriti se za ono što smatraju važnim. Zatim slijede vrijednosti koje upućuju na odnos s drugima i prema drugima poput tolerantnosti, korektnosti i

altruizma. Vrijednost društvenog statusa ne pokazuje se naročito raširena među mladima, kao ni materijalistička orijentacija, odnosno stjecanje bogatstva što pomalo proturječi dominantnom duhu potrošačkog društva. Također, vidljiv je slab plasman inovativnosti koja se nerijetko povezuje upravo s mladima kao kreativnim resursom društva.

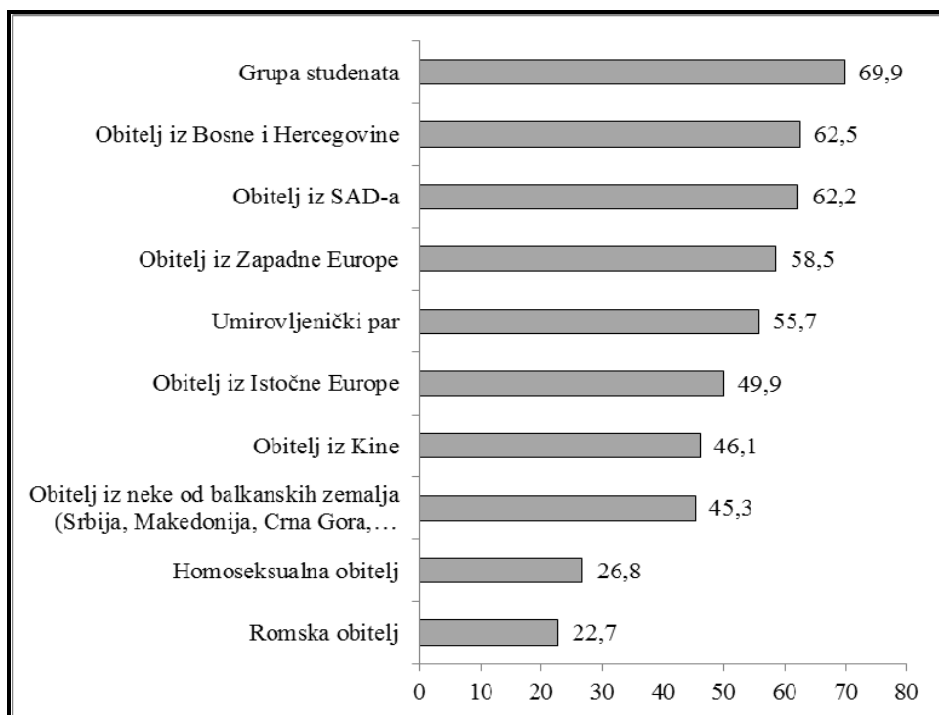
Razlike između mladih postoje i to u pogledu vrijednosti altruizma, bogaćenja, prestiža i dostojanstva. Žene su sklonije više cijeniti vrijednost altruizma od muškaraca ($\chi^2=30,65$), dok muškarci preferiraju bogaćenje ($\chi^2=44,42$). Stjecanje bogatstva više vrednuju i učenici naspram studenata ($\chi^2=19,64$), najmlađa dobna kohorta s obzirom na starije ($\chi^2=17,61$) te najniže obrazovani naspram ispitanika više i visoke stručne spremne ($\chi^2=33,85$). U vrednovanju prestiža ponovo se dob ($\chi^2=22,82$) i stupanj obrazovanja ($\chi^2=35,76$) pokazuju značajnima u diferenciranju mladih i to u istom smjeru kao i u slučaju vrijednosti bogaćenja – konkretno, važnost društvenog prestiža opada s porastom dobi i obrazovanja mladih. Pored toga, društveni prestiž natprosječno cijene nezaposleni u odnosu na studente ($\chi^2=35,35$), te stanovnici sela naspram Zagrepčana i mladih iz velikih gradova ($\chi^2=33,73$). Kada je riječ o dostojanstvu, jedinu statistički značajnu razliku proizveo je socioprofesionalni status ($\chi^2=44,72$) pri čemu osobno dostojanstvo najviše cijene zaposleni a najmanje nezaposleni ispitanici. To ukazuje na važnost zaposlenja, osobito u procesu odrastanja, u percepciji a posljedično i izgradnji osobnog dostojanstva, odnosno identiteta.

Osobno dostojanstvo – koje se mladima pokazalo najvažnijom vrijednošću – posebno je ugroženo kada je na djelu diskriminacija osobe zbog nekog njenog obilježja. Upitali smo ispitanike jesu li se ikada i koliko često osjetili žrtvom diskriminacije s obzirom na spol, ekonomski položaj, vjersku pripadnost, etničku pripadnost, razinu obrazovanja, stranačku pripadnost, regionalno porijeklo i ruralno ili urbano porijeklo. Iznad 80% ispitanika nikada se nije osjetilo žrtvom diskriminacije s obzirom na svako navedeno obilježje. Ipak, razlike između mladih postoje i to s obzirom na dob, a time možemo reći i životno iskustvo. Naime, najmlađi ispitanici su se, očekivano, značajno manje osjetili diskriminiranim u odnosu na ostale dvije starije skupine mladih i to temeljem ekonomskog statusa (F-omjer=14,23), vjerske (F-omjer=8,43), etničke (F-omjer=9,82) i stranačke pripad-

nosti (F -omjer=8,11) te razine obrazovanja (F -omjer=10,91). Usto, ne začuđuje da spolnu diskriminaciju značajno više doživljavaju žene (t =8,96).

Uz ljudsko dostojanstvo i borbenost, tolerantnost (grafikon 5.3) se također pokazala kao relativno važna vrijednost za mlade. Ipak, prenesena u realnost kroz konkretne primjere, poprima drugačije obrise. Naime, mladi su na skali od pet stupnjeva označili dobar ili loš osjećaj prema ideji doseljenja nekih skupina i obitelji u svoje susjedstvo. U grafikonu 5.4 prikazani su zajednički postoci dva stupnja pozitivnih osjećaja prema pojedinim skupinama. Iz tih podataka se posredno iščitava i stupanj tolerancije prema različitim skupinama koje bi hipotetski živjele u neposrednom susjedstvu.

Grafikon 5.4: Rang-ljestvica prihvaćanja različitih socijalnih skupina kao potencijalnih susjeda (%)

Tolerancija proizlazi iz osobnog prihvaćanja drugoga, pri čemu je u prepoznavanju razlika važna afektivna komponenta koja tim razlikama ne pripisuje loše osobine, a prvenstveno ih ne smatra prijetećima (Iglič, 2010). Tako su obitelji sa Zapada, kao i one iz BiH te studenti i umirovljenici, dobro prihvaćeni kao potencijalni susjedi. S druge strane, manje od polovice ispitanika spremna je prihvatiti romsku obitelj te one iz Istočne Europe, Kine, Balkana i seksualne manjine. Pojedine grupe ispitanika razlikuju se s obzirom na prihvaćanje homoseksualne obitelji. Muškarci ($t=4,09$), pripadnici najmlađe kohorte ($F\text{-omjer}=15,61$) sa završenom osnovnom školom ($F\text{-omjer}=9,68$) i ocem nižeg stupnja obrazovanja ($F\text{-omjer}=11,44$) pokazuju se manje sklonima ideji doseljenja homoseksualne obitelji u susjedstvo. Vezano za obitelj iz BiH, značajno netolerantni su pripadnici najstarije dobne kohorte ($F\text{-omjer}=12,76$), stanovnici malih gradova u odnosu na žitelje sela ($F\text{-omjer}=7,07$) te zaposleni i učenici u odnosu na nezaposlene ($F\text{-omjer}=8,36$). Nezaposleni i učenici se pokazuju tolerantnijima nego studenti i zaposleni kada je riječ o doseljenu obitelji iz Istočne Europe ($F\text{-omjer}=11,21$). U prihvaćanju obitelji iz Zapadne Europe, ispitanici su diferencirani s obzirom na rezidencijalni status pa su tako stanovnici velikoga grada netolerantniji od onih iz ruralnih sredina ($F\text{-omjer}=7,17$).

Sličan obrazac podjele poželjnih i nepoželjnih grupa s, uvjetno rečeno, Istoka i Zapada, vidljiv je i u iskazivanju (ne)tolerancije, odnosno (ne)prihvaćanja pojedinih etničkih grupa. Rezultati prikazani u grafikonu 5.5, u kontinuitetu su s istraživanjima mladih iz 1999. i 2004. (Baranović, 2002; Radin, 2005) kada su narodi bivše Jugoslavije bili najmanje prihvaćeni, a nacije Zapadne Europe i Amerike najviše. Iako je Hrvatska, uz Ukrajinu, jedna od najmultikulturalnijih europskih zemalja s obzirom na 22 službeno priznate nacionalne manjine (Mesić i Bagić, 2011), manjinski korpus je relativno slab i iznosi 8,14% stanovništva. Sve manjine, prema popisu stanovništva iz 2011., ne prelaze pola posto, osim Bošnjaka (0,76%) i Srba čiji je prijeratni udio s 12,16% pao na 4,36%⁶. Socijalna distanca prema ovoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj kontinuirano je stabilna (Baranović, 2002; Radin, 2005) i razmjerno visoka što je vidljivo i u grafikonu 5.4.

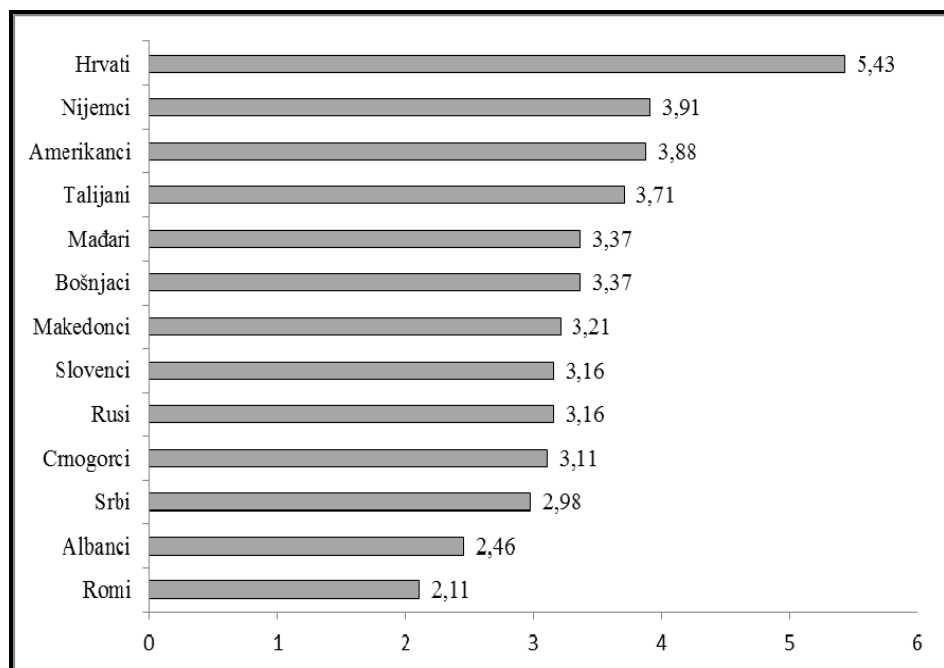
Etnička distanca mjerena je Bogardusovom ljestvicom socijalne distance od 8 stupnjeva pri čemu 1 predstavlja odnos najmanjeg stupnja (s njima ne želim biti ni u kakvom odnosu), a 8 najvišeg (da budemo u bliskom srodstvu putem braka i sl.)

⁶ Državni zavod za statistiku:

http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/usp_03_HR.htm

Tumačenje rezultata prikazanih u grafikonu 5.5 moguće je primjenom situacijskog faktora rata iz kojeg proizlazi osjećaj prijetnje. Osjećaj ugroženosti i prijetnje, naime, prema nekim istraživanjima ima jaku eksplanatornu moć u tumačenju etničke distance (Hello, Scheepers i Slegers, 2006). Primijenjeno na Hrvatsku to objašnjava distancu prema Srbima, Crnogorcima pa i Bošnjacima, s obzirom na relativno nedavne međusobne ratne sukobe. S druge strane, nisko pozicioniranje Albanaca i Roma najvjerojatnije je uvjetovano hijerarhijskim principom. Taj princip veću vrijednost pridaje nacijama zapadne rimokatoličke provenijencije u odnosu na one istočnih, pravoslavnih i islamskih društava (Baranović, 2002). No, valja reći kako je hijerarhizacija kultura i naroda kroz diobu Sjevera i Juga te Zapada i Istoka široko raširena u mnogim europskim društvima (Baranović, 2002), što dodatno utvrđuje njegovu stabilnost i održanje u hrvatskom društvu.

Grafikon 5.5: Prosječne vrijednosti prihvaćanja etničkih skupina na skali od 1 do 8

U grafikonu 5.5 je vidljivo, da s obzirom na zadanu ljestvicu, vrijednost 4 predstavlja prosjek što znači da samo Hrvati ulaze u područje prihvaćanja. Većina

ima prosjek manje od 4 pri čemu najčešće između vrijednosti 3 i 4, dok prema Srbima, Albancima i Romima mladi izražavaju najveću socijalnu distancu koja se nalazi između vrijednosti 2 i 3. Iako razlike između mladih u pogledu iskazanih etničkih distanci nisu brojne, valja ih navesti. Ovisno o rezidencijalnom i socioprofesionalnom statusu te obrazovanju, ispitanici različito procjenjuju odnos četiri etničke skupine. Bošnjake (F-omjer=11,93), Mađare (F-omjer=13,87) i Nijemce (F-omjer=11,30) više prihvaćaju ispitanici s oba pola ruralno-urbanog kontinuuma, odnosno stanovnici sela i Zagreba. Makedonce (F-omjer=10,50), pak, više prihvaćaju ispitanici sa sela u odnosu na one iz malih i velikih gradova. Ukupno gledano, zanimljivo je da mladi iz regionalnih urbanih centara (Splita, Osijeka i Rijeke) u odnosu na Zagrepčane i stanovnike malih gradova i sela, izriču veće neprihvatanje prema te četiri navedene skupine. Mađare (F-omjer=11,64) i Amerikance (F-omjer=6,57) nezaposleni značajno više prihvaćaju u odnosu na zaposlene i učenike. Ispitanici sa završenim osnovnoškolskim obrazovanjem značajno su tolerantniji prema Albancima (F-omjer=6,79), Bošnjacima (F-omjer=7,20) i Crnogorcima (F-omjer=11,07) nasuprot onima sa završenom srednjom školom. Ovaj podatak je donekle iznenađujući jer istraživanja na ovom području pokazuju porast tolerancije s većim stupnjem obrazovanja (Hello, Scheepers i Slegers, 2006). Kada je riječ o odnosu prema većinskoj i ujedno najprihvaćenijoj etničkoj skupini - Hrvatima, ispitanici iz malih gradova pokazuju značajno veće neprihvatanje (F-omjer=25,96) u odnosu na Zagrepčane kao i nezaposleni i zaposleni (F-omjer=6,81) u odnosu na studente i učenike.

Vrijednosna pozadina snažnije izražene etničke distance može se smjestiti u okvire nacionalizma odnosno jedne njegove dimenzije – nacionalnog ekskluzivizma – a koji je znatno ojačao po završetku ratnih zbivanja 1996. godine kao njihova posljedica i odonda do danas ostao stabilan (Sekulić, 2011). Nacionalni ekskluzivizam prema Sekuliću podrazumijeva ideju da pripadnici različitih naroda ne mogu živjeti zajedno i u tom je smislu visoko izražena etnička distanca jedna od njenih mogućih očitovanja. Vrijednosna orijentacija nacionalnog ekskluzivizma dio je većeg vrijednosnog sklopa tradicionalizma čija je važnost i prihvaćenost tijekom tranzicijskog perioda porasla pa se govori o trendu retradicionalizacije hrvatskog društva. Posljedično, taj proces je ostavio traga na mlade u Hrvatskoj te je došlo do

„polarizacije između tradicionalistički i modernistički usmjerene hrvatske mladeži“ (Ilišin, 2008: 225).

Pored nacionalizma, tradicionalizam, prema Sekuliću (2011), sadrži i dimenziju religioznosti koja je tijekom posljednja dva desetljeća također učvrstila svoju visoku poziciju na ljestvici društvenih vrijednosti. Osim toga, u kontekstu socijalnog kapitala, religijske prakse zauzimaju posebno mjesto. Ljudi koji češće odlaze na misu, primjerice, jednostavno poznaju više ljudi od onih koji to ne čine (Putnam, 2008), a to (prema američkim istraživanjima) ukazuje na veći stupanj integracije zajednice i stvaranje šireg spektra mogućnosti za socijalni angažman i izvan crkvenog kruga. Ipak, za ispitivanje uloge religioznosti u izgradnji socijalnog kapitala odnosno socijalnog povjerenja u Hrvatskoj, nužna su istraživanja šireg opsega upravo zbog njene specifične uloge u tranzicijskom razdoblju.

Mladi su se ispitanici većinom izjasnili katolicima (90,4%), 6,4% ateistima i onima koji nemaju vjeroispovijesti, zatim 2,6% pravoslavicima i 0,5% muslimanima. Ispitali smo dvije dimenzije religioznosti: religijska vjerovanja i religijsku praksu. Religijska vjerovanja ovdje obuhvaćaju mjeru prihvatanja crkvenih vjerovanja koja čine dio osnove dogmatskog sustava, prvenstveno kršćanske religije (tablica 5.2).

Tablica 5.2: Religijska vjerovanja mladih (%)

Vjerovanja	Vjeruju	Sumnjaju	Ne vjeruju
Postoji Bog	78,7	11,0	10,3
Bog je stvorio svijet	62,4	22,2	15,4
Postoje raj i pakao	62,3	24,2	13,5
Bog je izvor moralnih propisa i dužnosti	55,7	24,9	19,4

Mladi većinom vjeruju u sve četiri navedene kršćanske istine. Ukupno, prikazani rezultati vrlo su slični onima iz nacionalnog istraživanja mladih provedenog 1999. godine (Marinović Jerolimov, 2002), pa možemo zaključiti kako je dimenzija vjerovanja u sklopu religioznosti stabilna tijekom trinaestogodišnjeg razdoblja. Iako

skoro 80% mladih vjeruje u postojanje Boga, po pitanju nekih kršćanskih dogmi sumnja se povećava, mada općenito ne prevladava. Premda ih ispitanici nedvojbeno prihvaćaju i vjeruju u njih, ipak značajan je dio i onih koji sumnjaju ili ne vjeruju u Božje stvaranje svijeta te postojanje raja i pakla (oko dvije petine), te da su moralne smjernice dane od Boga (oko 45%).

Tablica 5.3: Prihvatanje kršćanskih vjerovanja s obzirom na obilježja mladih (%)

Obilježja mladih	Postoji Bog	Bog je stvorio svijet	Postoje raj i pakao	Bog je izvor moralnih propisa i dužnosti
<i>Spol</i>	$\chi^2=17,20; df=1$	$\chi^2=16,84; df=1$		
Muški	37,8	29,1		
Ženski	40,9	33,3		
<i>Rezidencijalni status</i>		$\chi^2=20,99; df=3$	$\chi^2=20,69; df=3$	$\chi^2=29,34; df=3$
Selo		26,5	26,3	23,1
Mali grad		16,3	15,9	13,3
Veliki grad		9,3	9,3	8,5
Zagreb		10,3	10,7	10,8
<i>Socioprofesionalni status</i>	$\chi^2=33,17; df=3$			
Zaposlen	23,8			
Nezaposlen	21,5			
Učenik	18,2			
Student	15,2			
<i>Obrazovanje ispitanika</i>		$\chi^2=22,42; df=3$		
OŠ		16,9		
Trogodišnja srednja škola		11,6		
Četverogodišnja srednja škola		25,8		
Diplomski studij i više		8,1		
<i>Obrazovanje oca</i>		$\chi^2=38,39; df=3$	$\chi^2=20,14; df=3$	
OŠ		3,5	2,1	
Trogodišnja srednja škola		15,7	14,5	
Četverogodišnja srednja škola		32,6	35,0	
VŠS i više		10,5	10,6	
UKUPNO	78,7	62,4	62,3	55,7

Diferenciranje mladih vidljivo je u pogledu svih ponuđenih kršćanskih istina s obzirom na više obilježja (tablica 5.3). Muški ispitanici se pokazuju znatno sumnjičavijima od žena kao i studenti u odnosu na zaposlene i nezaposlene kada je riječ o vjerovanju u postojanje Boga. Razlike na osnovi rezidencijalnog statusa su

konzistentne pa tako ispitanici sa sela značajno više vjeruju dok ispitanici iz velikih gradova i Zagreba pokazuju manju sklonost povjerovati tvrdnjama koje opisuju kršćanske istine. Izraženije vjerovanje u Božje stvaranje svijeta, kao i postojanje raja i pakla, povezano je s obrazovanjem očeva ispitanika pri čemu se završena srednja četverogodišnja škola pokazuje značajnom.

Zatim smo ispitali koliko često mladi upražnjavaju neke religijske obrede (tablica 5.4). Zbroj odgovora redovito i često pokazuje da većina mladih slavi vjerske blagdane. Više od trećine ispitanika moli, četvrtina ide u crkvu na misu, svaki šesti odlazi na ispovijed i svaki deseti na hodočašća.

Većinsko proslavljanje vjerskih blagdana ne začuđuje s obzirom da su dijelom tradicije mnogih obitelji i šire zajednice, a nerijetko podrazumijevaju međusobna druženja i darivanja. Međutim, osim proslave vjerskih blagdana, intenzitet religijske prakse, uopćeno, ostaje relativno nizak. Ipak, pojedine grupe ispitanika pokazuju veću tendenciju prema religijskom prakticiranju što je najvidljivije u dobnim kohortama i rezidencijalnom statusu.

Tablica 5.4: Religijska praksa mladih (%)

Religijske aktivnosti	Redovito	Često	Ponekad	Nikad
Slave vjerske blagdane	65,9	15,8	9,8	8,5
Molitva	15,4	19,5	41,4	23,7
Odlaze u crkvu na misu	11,0	14,7	51,2	23,0
Odlaze na ispovijed	6,9	9,5	49,6	34,0
Odlaze na hodočašća	3,2	6,1	29,8	61,0

Odlascima na misu ($t=3,79$) i molitvi ($t=6,69$) značajno su sklonije žene, ispitanici iz najmlađe kohorte ($F\text{-omjer}=12,64$; $F\text{-omjer}=7,95$) u odnosu na starije. Navedenom su skloniji i stanovnici sela ($F\text{-omjer}=9,51$; $F\text{-omjer}=16,79$) u odnosu na Zagrepčane i stanovnike malih gradova pri čemu potonji u značajno manjoj mjeri upražnjavaju ove prakse od Zagrepčana. Na ispovijed češće odlaze, osim najmlađih ispitanika ($F\text{-omjer}=8,91$), stanovnici Zagreba ($F\text{-omjer}=7,93$) u odnosu na manje

gradove i učenici (F-omjer=6,91) nasuprot zaposlenim i studentima. Najstarija kohorta ispitanika (F-omjer=9,96) kao i oni iz velikih gradova (F-omjer=10,84) značajno su manje zainteresirani za slavlje vjerskih blagdana.

Uopćeno gledano, društveno povjerenje promatrano kroz premošćujući socijalni kapital mladih, kao ukupnost iskazivanja međuljudskog povjerenja i udruživanja u svrhu unaprjeđenja života zajednice, možemo okarakterizirati relativno slabim. Mladi najviše vjeruju članovima obitelji i prijateljima, a najveće nepovjerenje pokazuju prema ljudima drugačijih političkih uvjerenja. Očekivano je iskazivanje većeg partikulariziranog povjerenja, tj. socijalnog kapitala učenika jer su u mnogim aspektima ovisni o primarnoj grupi, odnosno o starijim članovima obitelji. Zanimljivo je da spomenuti tip socijalnog kapitala posjeduju ispitanici očeva s nižim obrazovanjem, dok mladi sa sela generalno posjeduju više premošćujućeg socijalnog kapitala. Volontiranje kao rad za korist drugih i zajednice, a ujedno i strukturalna dimenzija socijalnog kapitala, nije naročito prisutan među mladima pa je za njegovo povećanje potrebno je mlade educirati o pozitivnim posljedicama takvog rada na individualnoj i društvenoj razini. S druge strane, važno je stvoriti strukturalne preduvjete za djelovanje mladih u životu zajednice, posebice u područjima izvan Zagreba.

Za generiranje uopćenog socijalnoga povjerenja koji podrazumijeva uspostavljanje odnosa suradnje i povjerenja s osobama drugačijih vrijednosno-ideoloških ili pak kulturnih obilježja, potreban je pripadajući vrijednosni okvir. Istraživanje je nedvojbeno utvrdilo osobno dostojanstvo kao najcjenjeniju vrijednost među mladima. Ipak, treba imati na umu nepouzdanost u procjeni ili predviđanju ponašanja pojedinca unatoč ponašajnoj komponenti koje vrijednosti, uz kognitivnu i afektivnu, sadrže (Ilišin, 2011). Pored dostojanstva kao terminalne vrijednosti, borbenost i tolerantnost su se izdvojile kao poželjne instrumentalne vrijednosti. Ipak, kada je riječ o iskazivanju prihvaćanja nekih društvenih ili etničkih skupina, tada je iskazani stupanj tolerantnosti veoma nizak posebice prema Romima, homoseksualnim parovima i obiteljima iz balkanskih zemalja (izuzev BiH). Također, iskazana etnička distanca relativno je snažna prema Romima, Albancima i Srbima dok su na granici prihvaćanja smješteni narodi Zapadne provenijencije poput Nijemaca i Amerikanaca. Zanimljivo je da se ispitanici diferenciraju s obzirom na

rezidencijalni status pa su tako prema nekim etničkim skupinama mladi sa sela značajno tolerantniji od svojih vršnjaka iz malih i velikih gradova (isključujući Zagreb).

U svrhu povećanja socijalnog kapitala premošćujućeg tipa, time i uopćenog socijalnog povjerenja, važno je djelovati na strukturalnoj i kulturalnoj razini. Postojanje organizacija u koje se mladi mogu uključiti, kao i nacionalne politike koja potiče društvenu integraciju mladih, umnogome mogu doprinijeti povećanju njihovog civilnog angažmana. Tu ulogu u procesu socijalizacije mladih mogu preuzeti škola i obitelj. S jedne strane omogućavanjem i poticanjem participacije unutar škole kroz učeničke grupe ili na studiju kroz studentske udruge. S druge strane, naglaskom na usvajanje civilnih vrijednosti udruživanja, tolerancije i prihvaćanja različitosti. Obitelj u tom procesu, između ostalog, ima važnu ulogu u ohrabrivanju mladih da svoje slobodno vrijeme jednim dijelom usmjere na izgradnju zajednice u kakvoj žele živjeti.

6. Politika, razvoj i demokracija

Istraživanje odnosa mladih i politike motivirano je najmanje dvojakim razlozima: s jedne strane, uvid u političke stavove i participaciju mladih nužan je za razumijevanje problema i potencijala mladih u procesu njihove integracije u politički i društveni život zajednice, a s druge strane, uključenost u političke institucije i procese promatra se kao pretpostavka za njihovo djelovanje kao aktivnih građana u zreloj životnoj dobi. Relaciji mladih i politike pristupa se iz koncepta političke kulture koja se shvaća kao odnos pojedinca i političkih vrijednosti, institucija i participacije. U tom se kontekstu naglasak stavlja na građansku (demokratsku) političku kulturu kao tipu političkog odnošenja adekvatnog demokratskom sustavu (Almond, Verba, 2000). Otuda se smatra da distanciranost mladih od politike može predstavljati opasnost za reprezentativnu demokraciju i općenito demokratske procese u suvremenom društvu (Schizzerotto, Gasperoni, 2001), a što može biti osobito problematično u tzv. novim demokracijama (Adnanes, 2004).

Na političke stavove i ponašanje pojedinaca i grupa utječe ukupan društveni i politički kontekst (Anderson, Heath, 2003), a kada su u pitanju mladi, dodatno su važni utjecaji životnog ciklusa i specifičnog generacijskog iskustva (Braungart/Braungart, 1989). Kombinacija tih utjecaja rezultira prepoznatljivim obrascima političkog ponašanja mladih, koji se u pravilu uočavaju u usporedbi sa starijima (Ilišin, 1999; Norris, 2004; Fahmy, 2006). Prvo, mladi su distancirani od politike, naročito institucionalne (konvencionalne, formalne), a što se manifestira kroz slabu zainteresiranost za politiku i ispodprosječnu participaciju u političkim institucijama i procesima. Drugo, ako, i kada se mladi politički angažiraju, skloniji su izvaninstitucionalnom političkom djelovanju: od različitih oblika protesta do angažmana u građanskim udrugama i akcijama. I treće, mladi su skloniji zauzimanju radikalnijih političkih pozicija i potencijalno su podložniji raznim oblicima političke manipulacije i instrumentalizacije. Razlozi takvog odnosa mladih spram politike pronalaze se u manjku iskustva i drugih resursa, sukladno životnom ciklusu u kojem se nalaze, njihovoj većoj orijentaciji na alternativne oblike angažmana te deficitarnoj

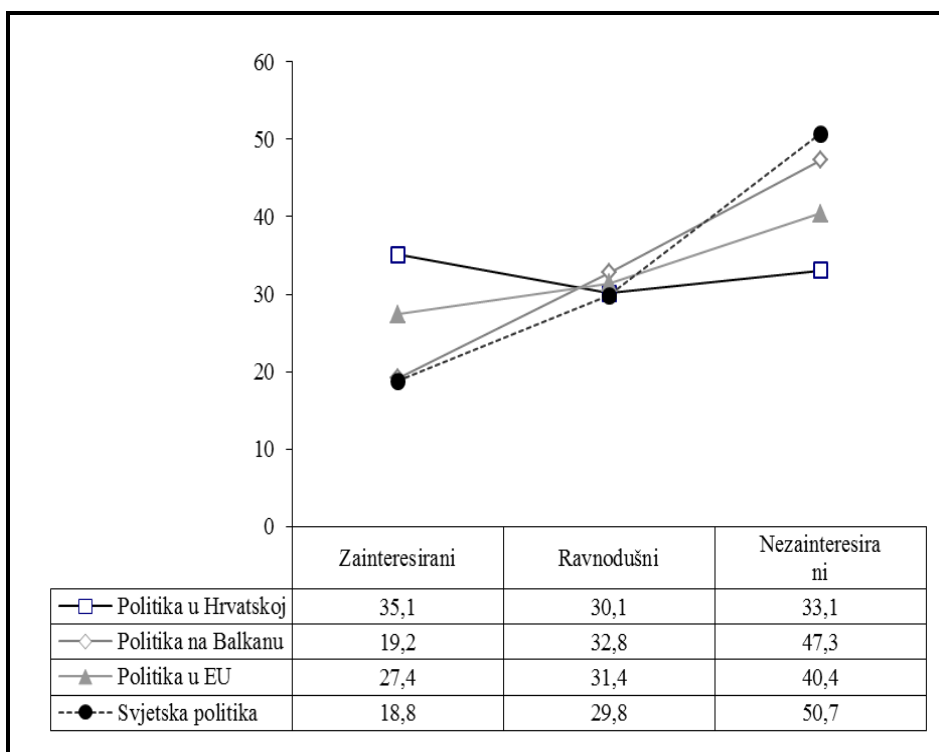
konceptiji politike koja je povezana s nižim razinama političkog interesa, znanja i povjerenja (Henn i dr., 2007).

Naznačene tendencije uočene su i među mladima Hrvatske (Ilišin, 1999, 2005b), koji također iskazuju niže razine političkog interesa, participacije i povjerenja od starijih. Mladi se istodobno pokazuju liberalnijima i tolerantnijima, što je važan potencijal za razvoj demokratskog poretka.

U ovom istraživanju ispitani su neki aspekti odnosa mladih prema politici i demokraciji u društvu obilježenom značajnim razvojnim problemima. To se nužno reflektira i na sferu politike, a otuda i na političke stavove svih građana, uključujući i mlade.

Jedna od pretpostavki za stjecanje političkih kompetencija svakako je interes za politiku. Podaci iz ovog istraživanja (grafikon 6.1) potvrđuju već poznatu tendenciju da su mladi za politiku više nezainteresirani nego zainteresirani.

Grafikon 6.1: Interes mladih za politiku na različitim razinama (%)

Kao što se moglo i očekivati, interes mladih za politiku opada s udaljavanjem od lokalnog okruženja, a najzanimljivije je to da su ispitanici više zainteresirani za politiku u EU nego na Balkanu. To je zacijelo potencirano skorim ulaskom Hrvatske u EU, što se doživljava kao političko udaljavanje od proskribiranog Balkana, neovisno o tome što će Hrvatska i kao članica Unije ostati zemljopisno i na druge načine najbliža balkanskoj regiji.

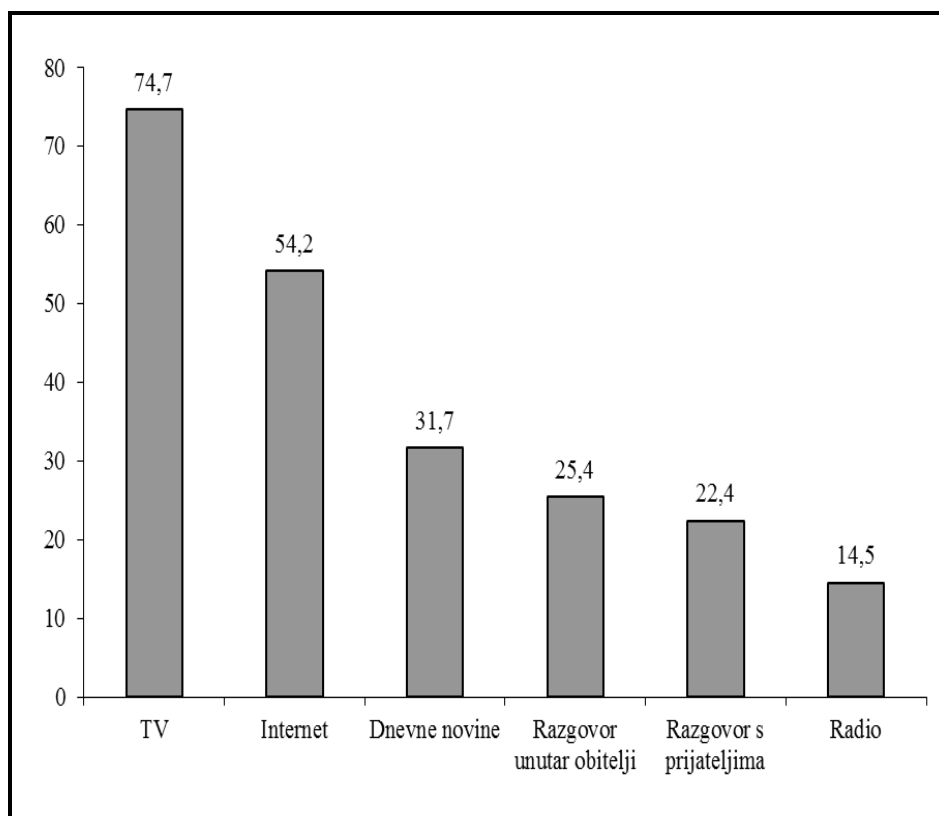
Ispitanici su međusobno prilično diferencirani u pogledu promatranih političkih interesa, a najsnažnije i najbrojnije razlike proizvode stupanj obrazovanja mladih (vrijednosti χ^2 su od 67,40 do 115,68), dob (χ^2 od 107,74 do 84,39), socio-profesionalni status (χ^2 od 115,21 do 79,71) i stupanj obrazovanja oca (χ^2 od 81,36 do 36,04). Interes za politiku – od Hrvatske do svijeta – raste linearno s dobi i stupnjem obrazovanja ispitanika i njihovih očeva, pri čemu su studenti najviše, a učenici najmanje zainteresirani. Za svjetsku politiku natprosječno su zainteresirani još muškarci ($\chi^2=16,97$) te Zagrepčani ($\chi^2=37,00$), koji su ujedno najviše zainteresirani i za balkansku politiku ($\chi^2=38,63$). Ustanovljeni trendovi jasno pokazuju kako je veći interes za politiku stimuliran višim obrazovanjem, maturacijom i boljim socijalizacijskim uvjetima, a što je dobro poznato i iz dosadašnjih istraživanja.

Logično je pretpostaviti da oni koji su više zainteresirani za politiku, češće posežu za informacijama o političkim događajima. Pritom u ovom istraživanju pozornost nije usmjerena na učestalost, nego na vrste izvora informiranja o političkim događajima (grafikon 6.2).

Većina mladih orijentirana je na televiziju i internet kao izvore informiranja o političkim događajima. No, intrigantno je da internet, iako ga mladi inače koriste kao najvažniji izvor različitih informacija, gubi na važnosti kada je riječ isključivo o političkim događajima. Tada televizija postaje važniji izvor informacija od interneta, a svi preostali izvori pokazuju se sporednima, uključujući i dnevne novine (koje praktički egzistiraju na političkom izvještavanju), a da se o kolapsu radija kao sredstva informiranja ni ne govori – čak su roditelji i prijatelji u tom pogledu češće „korišteni“.

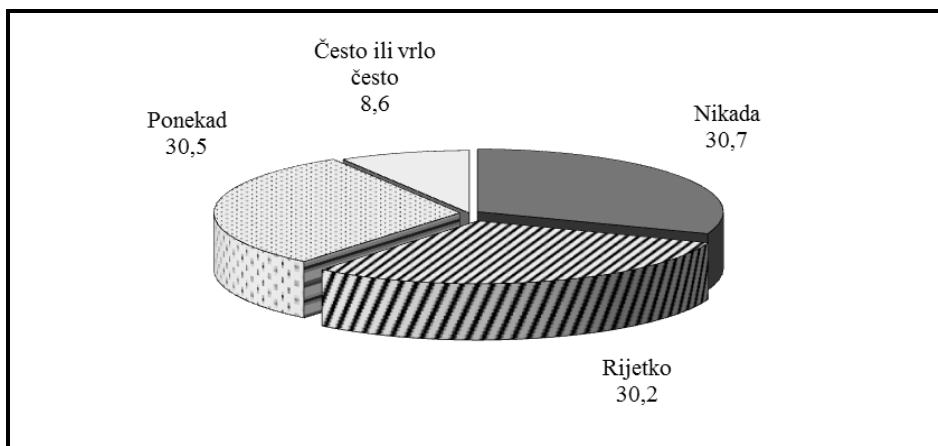
Mladi su prilično homogeni u izboru izvora političkog informiranja, a najviše razlika zabilježeno je kod interneta (χ^2 se kreću od 81,84 do 20,53). Njegova upotreba za političko informiranje raste s dobi, obrazovanjem i socijalnim porijeklom mladih, a također ga češće koriste studenti (nasuprot učenicima). Informiranje putem dnevnih novina također raste s dobi ($\chi^2=46,26$) i stupnjem obrazovanja mladih ($\chi^2=42,74$), osobito kad su zaposleni ($\chi^2=109,18$). Češće informiranje putem televizije povezano je samo s nižim obrazovanjem očeva ispitanika ($\chi^2=25,42$), a posredstvom radija sa zaposlenošću mladih ($\chi^2=21,66$). Razgovore o politici s prijateljima češće prakticiraju studenti, za razliku od učenika ($\chi^2=47,34$), pri čemu učestalost takvih razgovora raste paralelno s obrazovanjem mladih ($\chi^2=23,39$). Razgovor o politici unutar obitelji raste, pak, s obrazovanjem ispitanikova oca ($\chi^2=26,98$).

Grafikon 6.2: Rang-ljestvica izvora informacija o političkim događajima (%)

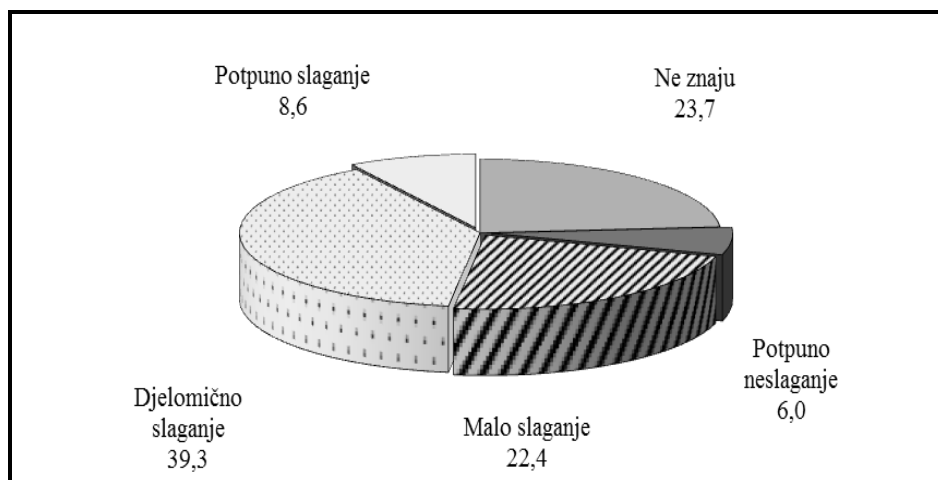

Premda u nešto manjoj mjeri, nego pri analizi (ne)zainteresiranosti mladih za politiku, pokazalo se, dakle, da je izbor izvora informiranja o političkim događajima uvjetovan socijalnim kompetencijama mladih. Pritom se nazire da su interes za politiku i korištenje raznih izvora informiranja o političkim događajima međusobno povezani, odnosno u interakciji.

Grafikon 6.3: Učestalost razgovora mladih s roditeljima o političkim događajima (%)

Grafikon 6.4: (Ne)slaganje političkih stavova i uvjerenja mladih sa stavovima njihovih roditelja (%)

Razgovori o političkim događajima unutar obitelji nisu se pokazali značajnim izvorom informacija i moguće je pretpostaviti da je takav trend prisutan i u pogledu učestalosti razgovora o politici mladih s roditeljima (grafikon 6.3). Ipak, neovisno o učestalosti takvih diskusija, one su važne ako se zna kako je obitelj (poglavito roditelji) najvažniji socijalizacijski agens u djetinjstvu i ranoj mladosti. Otuda slijedi i očekivanje da takvi razgovori doprinose konvergenciji političkih stavova mladih i njihovih roditelja (grafikon 6.4).

Kao što se vidi, gotovo svaki treći ispitanik nikada s roditeljima ne razgovara o politici, a svaki četvrti ne zna procijeniti podudaraju li se njihovi i roditeljski politički stavovi. Najviše ispitanika (tri petine) zapravo povremeno vodi političke razgovore s roditeljima i podjednak broj ih procjenjuje da postoji određena mjera podudarnosti političkih uvjerenja. Manje od svakog desetog ispitanika s roditeljima često komunicira o političkim temama te ih isto toliko procjenjuje da se njihovi stavovi jako slažu s roditeljskima. U kontekstu traganja za potencijalnim međugeneracijskim političkim sukobom mišljenja zanimljivo je kako tek svaki sedamnaesti ispitanik smatra da postoji potpuno neslaganje. Drugim riječima, čini se da se transmisija političkih stavova i uvjerenja roditelja na njihovo potomstvo odvija razmjerno niskim intenzitetom ali postojano, što rezultira djelomičnom podudarnošću političkog mišljenja mladih i njihovih roditelja.

Tablica 6.1: Učestalost razgovora mladih s roditeljima o političkim događajima s obzirom na dob i stupanj obrazovanja mladih (%)

Obilježja mladih	Vrlo često ili često	Ponekad ili rijetko	Nikada
<i>Dob</i>	$\chi^2=130,40$; $df=4$; $p=.000$		
14 – 17 godina	9,3	39,2	51,5
18 – 22 godine	6,8	69,9	23,3
23 i više godina	9,7	68,6	21,8
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2=181,03$; $df=6$; $p=.000$		
OŠ i manje	9,0	35,1	55,9
Trogodišnja srednja škola	6,6	62,2	31,1
Četverogodišnja srednja škola	6,7	71,9	21,4
Preddiplomski studij i više	16,3	67,5	16,3
UKUPNO	8,5	60,7	30,8

Analiza po sociodemografskim obilježjima pokazala je da jedino spolna pripadnost ne utječe na učestalost političkih razgovora mladih s roditeljima i na percepciju međusobne (ne)podudarnosti političkih stavova i uvjerenja. S druge strane, u oba slučaja (tablice 6.1 i 6.2) stupanj obrazovanja i dob najviše diskriminiraju ispitanike.

Indikativno je saznanje da je smjer utjecaja sociodemografskih obilježja identičan. Konkretno, s porastom dobi mladih, njihova stupnja obrazovanja i obrazovanja oca (χ^2 iznose 80,91 i 39,94) te urbaniziranošću mjesta stanovanja (χ^2 su 33,15 i 67,98) opada broj onih koji nikad ne vode političke razgovore s roditeljima i onih koji ne znaju procijeniti podudaraju li se njihovi politički stavovi, a raste broj mladih koji se politički slažu s roditeljima. Osim toga, učenici su ti koji najrjeđe razgovaraju s roditeljima o političkim događajima ($\chi^2=66,73$) i koji najčešće ne mogu procijeniti koliko se slažu njihova politička uvjerenja ($\chi^2=116,34$). Antipod učenicima su studenti, koji natprosječno pretresaju političke teme s roditeljima i uočavaju podudarnost svojih i roditeljskih političkih uvjerenja.

Tablica 6.2: Percepcija (ne)slaganja političkih stavova i uvjerenja mladih i njihovih roditelja s obzirom na dob i stupanj obrazovanja mladih (%)

Obilježja mladih	Potpuno ili djelomično slaganje	Potpuno ili djelomično neslaganje	Ne mogu procijeniti
<i>Dob</i>	$\chi^2=75,35$; $df=4$; $p=.000$		
14 – 17 godina	40,5	21,3	38,2
18 – 22 godine	50,9	28,5	20,5
23 i više godina	50,7	33,9	15,5
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2=100,09$; $df=6$; $p=.000$		
OŠ i manje	41,1	19,9	39,0
Trogodišnja srednja škola	38,5	37,4	26,7
Četverogodišnja srednja škola	51,3	30,8	18,0
Prediplomski studij i više	62,9	25,4	14,7
UKUPNO	47,9	28,4	23,7

Navedene tendencije upućuju na to da politika postaje obiteljska tema kada se steknu odgovarajući uvjeti koji podrazumijevaju stimulativno sociokulturno okruženje i sazrijevanje mladih. Drugim riječima, važan je utjecaj životnog ciklusa zajedno sa socijalnim porijeklom i kompetencijama proizašlim iz obrazovanja.

Drugi važan uvid jest da intenzivniji politički razgovori u krugu uže obitelji vode nešto većoj podudarnosti političkih stavova i uvjerenja mladih i njihovih roditelja.

Mladi se nisu iskazali ni po sposobnosti samopozicioniranja na ideološkoj ljestvici lijevo–desno pa ostaje otvoreno pitanje koliko su po tome i po iskazanim orijentacijama slični roditeljima. Ustanovljeno je, naime, da se na ljestvici od 10 stupnjeva (gdje 1 označava ekstremno lijevu, a 10 ekstremno desnu poziciju) čak svaki drugi ispitanik ne uspijeva svrstati. Preostali ispitanici su se u 9% slučajeva pozicionirali na lijevom polu, 31% u centru, a 10% na desnom polu. To rezultira prosječnom vrijednošću od 5.58 i ukazuje na vrlo blagu inklinaciju prema desnom centru.

Mladi su se u ideološkom samopozicioniranju pokazali izrazito nehomogenima, jer se međusobno razlikuju s obzirom na sva promatrana sociodemografska obilježja (s vrijednostima χ^2 od 68,34 do 32,12), izuzev spola. Kao što se moglo očekivati, broj onih koji se ne znaju ideološki svrstati, opada s dobi i stupnjem obrazovanja mladih, a osobito raste među učenicima. Istodobno, inklinacija lijevoj ideološkoj dimenziji raste s dobi, obrazovanjem ispitanika i njihovih očeva te urbaniziranošću mjesta stanovanja, a natprosječno je prisutna među zaposlenima i studentima. Značajke mladih koji se više vide na desnom ideološkom polu suprotne su: riječ je o najmlađim ispitanicima s nižim razinama obrazovanja, iz obitelji nižeg društvenog statusa, te učenicima. Naznačeni profili sukladni su dosadašnjim saznanjima u svijetu i kod nas – lijevoj ideološkoj dimenziji sklonija je obrazovanja, urbana populacija iz tzv. srednjih slojeva, dok su desnoj dimenziji bliži oni nižih obrazovnih postignuća i socijalnog porijekla iz ruralnih sredina.

Podaci o stranačkim preferencijama mladih unekoliko su slični prethodnima jer ponovo svaki drugi ispitanik (cca 53%) nije iskazao bliskost ni s jednom od preko 100 registriranih političkih stranaka u Hrvatskoj. Odgovori ostalih mladih raspršili su se na 15 stranaka, od kojih su samo dvije prešle "izborni prag": HDZ (12%) i SDP (17%). Preostale stranke dobile su 18% odgovora⁷ zbog čega su daljnjoj analizi podvrgnuti samo pristaše HDZ-a i SDP-a uz stranački neodlučne ispitanike. Dobiveni rezultati uglavnom su poznati i iz ranijih istraživanja. Konkretno, s

⁷ U toj skupini stranaka najviše pristaša imaju Hrvatski laburisti (3,0%).

obrazovanjem ($\chi^2=43,76$) i dobi mladih ($\chi^2=20,23$) raste potpora SDP-u, a opada broj pristaša HDZ-a i udio stranački neopredijeljenih ispitanika.

Usporede li se podaci o samopozicioniranju mladih na ideološkoj ljestvici lijevo-desno i o stranačkim preferencijama, uočava se stanovita diskrepancija. Naime, na ideološkoj ljestvici mladi blago inkliniraju desnom centru, a najviše pristaša ima stranka lijevog centra. Ti trendovi upućuju na često spominjan gubitak ideološke prepoznatljivosti političkih stranaka, što posebno može zbuniti mlade čija je politička kompetencija uglavnom manjkava.

Funkcija izbora je da građani iskažu svoju političku volju tako da svoj glas daju političkoj opciji za čije programe misle da nude zadovoljavanje njihovih interesa i potreba. Najkraće rečeno, o volji građana ovisi koji će politički akteri osvojiti vlast, i to je ono što ih presudno motivira za izlazak na birališta. Mnoga predizborna istraživanja su pokazala da su mladi skloniji izbornoj apstinenciji, a podaci ovog istraživanja potvrđuju da ta sklonost kod mladih postoji premda nije dominantna. Prema odgovorima ispitanika koji su imali pravo glasa koncem 2011. godine, kada su održani posljednji (parlamentarni) izbori⁸, 32% ih je participiralo u svim izborima od kada su stekli biračko pravo, 28% na većini, a 27% na malom broju izbora, dok ih 13% nije nijednom iskoristilo svoje biračko pravo. Jasno je, dakle, da je većina mladih ipak razmjerno redovito obavljala svoju građansku dužnost, ali da ih je respektabilne dvije petine tu dužnost prilično često izbjegavalo.

Izlazak mladih na izbore povezan je sa stupnjem kako vlastita ($\chi^2=57,59$), tako i obrazovanja oca ($\chi^2=54,19$), zatim s dobi ($\chi^2=93,24$) i socioprofesionalnim statusom ($\chi^2=92,66$). Trendovi su očekivani: izlazak mladih na izbore raste s njihovom dobi te višim stupnjevima njihova i očeva obrazovanja, pri čemu su zaposleni oni koji najčešće participiraju u izborima.

Građane, uključujući i mlade, na izbornu apstinenciju često potiče osjećaj da ne mogu utjecati na rad institucija vlasti. Ako je suditi po percepciji mladih u ovom istraživanju, taj demotivirajući razlog vrlo je prisutan. Naime, tek 17% mladih smatra da njihov glas jako ili donekle utječe na to kako se upravlja nacionalnim

⁸ Iz uzorka ispitanika derivirani su oni koji su 2011. godine imali 18 i više godina, što obuhvaća 1073 ispitanika (71,5% od cijelog uzorka). Informacije radi, najstariji među punoljetnim ispitanicima mogli su do 2012. godine sudjelovati u čak sedam izbora (tri puta u parlamentarnima te po dva puta u predsjedničkim i lokalnim).

institucijama vlasti, a 19% tako misli u pogledu lokalnih tijela vlasti. Po trećina njih taj utjecaj procjenjuje malim na obje razine vlasti, dok 37% ispitanika drži da nimalo ne mogu utjecati na nacionalnu vlast, a 33% na lokalnu vlast. Očito je, dakle, da svoj izborni glas mladi drže minorno utjecajnim, pri čemu neznatno više utjecaja percipiraju kad su u pitanju institucije lokalne vlasti.

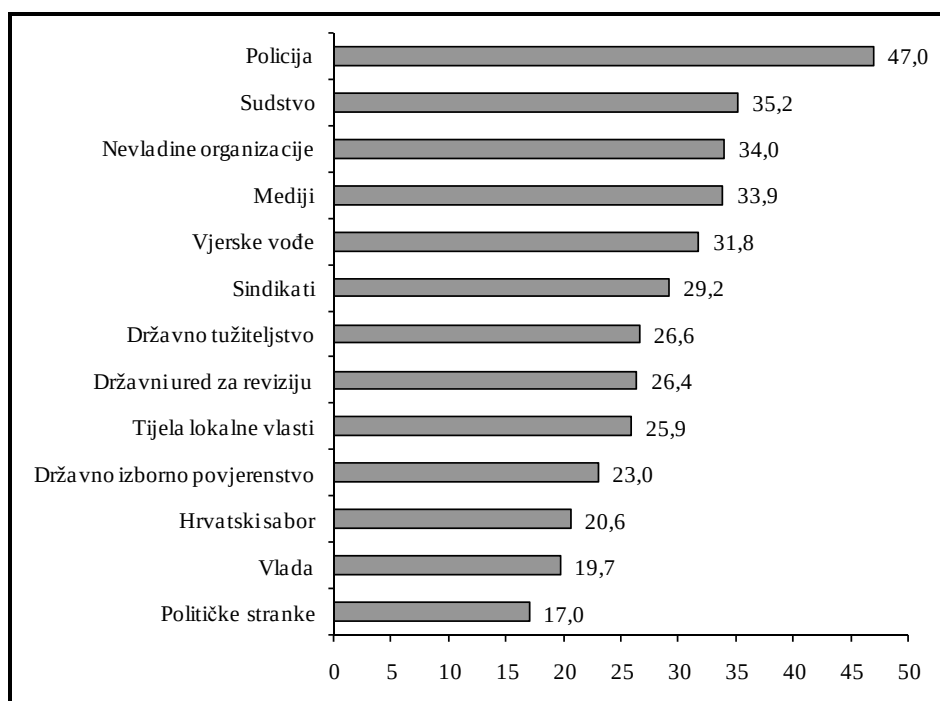
U takvom osjećaju političke (građanske) nemoći mladi su vrlo homogeni: jedino utjecajno sociodemografsko obilježje je dob – pokazalo se kako najviše osobnog utjecaja na nacionalne ($\chi^2=16,56$) i na lokalne institucije vlasti ($\chi^2=18,03$) deklariraju stariji od 23 godine, a najmanje oni u dobi od 18 do 22 godine, tj. upravo oni koji su na početku korištenja svojeg biračkog prava i čija su se možda velika iščekivanja sudarila s realnošću (primjerice, da na izborima u kojima su mladi sudjelovali, nije pobijedila opcija kojoj su dali glas ili da su se politički akteri za koje su glasali, u obnašanju vlasti pokazali nedoraslima njihovim očekivanjima).

Osim naznačenih eventualnih razočaranja kojima su podjednako izloženi i drugi građani, mladi mogu biti dodatno razočarani i generacijskim predstavništvom u političkim institucijama i procesima. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se upravo to i događa: tek 13% mladih odgovara da se jako i/ili donekle osjećaju zastupljenima kroz svoje vršnjake koji su aktivni u politici, 31% se osjeća malo, a 46% nimalo zastupljenima, dok 11% ne može procijeniti. Ukratko, većina mladih smatra da su njihovi generacijski interesi vrlo slabo reprezentirani u političkoj sferi. Nezadovoljstvo generacijskim političkim predstavništvom ipak opada s porastom dobi ($\chi^2=27,83$) i stupnja obrazovanja mladih ($\chi^2=25,68$) i njihovih očeva ($\chi^2=33,81$). Po nešto većem zadovoljstvu najstarijoj i najobrazovanijoj skupini mladih pridružuju se i stanovnici malih gradova ($\chi^2=34,14$), čija su suprotnost mladi iz velikih gradova. Povezujući ove nalaze s prethodnima o percepciji osobnog utjecaja na institucije vlasti, uočava se da viša razina socijalne kompetencije pridonosi i blagom rastu političke samosvijesti.

Logično je pretpostaviti da se prethodno iskazano nezadovoljstvo osobnim utjecajem na institucije vlasti i generacijskom reprezentiranošću, u politici reflektira i na (ne)zadovoljstvo mladih stanjem demokracije u Hrvatskoj. Podaci iz ovog istraživanja pokazuju da su mladi uglavnom osrednje zadovoljni: 26% ih je jako zadovoljno i/ili zadovoljno, donekle zadovoljnih je 53%, a nezadovoljnih i/ili jako

nezadovoljnih 21%. Očito je da su ostvarenom demokracijom mladi nešto zadovoljniji nego svojom građanskom moći. Zanimljivo je da je to uvjetovano istim sociodemografskim obilježjima, ali u suprotnom smjeru. Najkraće rečeno, najzadovoljniji stanjem demokracije su najmlađi ($\chi^2=36,58$), najniže obrazovani ($\chi^2=45,21$) i potomci najniže obrazovanih očeva ($\chi^2=24,31$). Budući da s porastom dobi i obrazovanja mladih raste njihovo nezadovoljstvo ostvarenom demokracijom, ne iznenađuje da su među najzadovoljnijima još i učenici, a među najnezadovoljnijima zaposleni ($\chi^2=27,83$). Ovdje se, dakle, pokazuje da sa socijalnim kompetencijama raste i kritičnost mladih, što je zacijelo posljedica toga da su njihova politička znanja i očekivanja veća.

Grafikon 6.5: Rang-ljestvica povjerenja mladih u institucije – stupnjevi jako i donekle (%)

Za razvoj demokracije odgovorni su svi građani, a među njima osobito institucije i akteri koji imaju znatno veću društvenu i političku moć i odgovornost. Stoga je izuzetno važno koliko građani vjeruju pojedinim društvenim i političkim

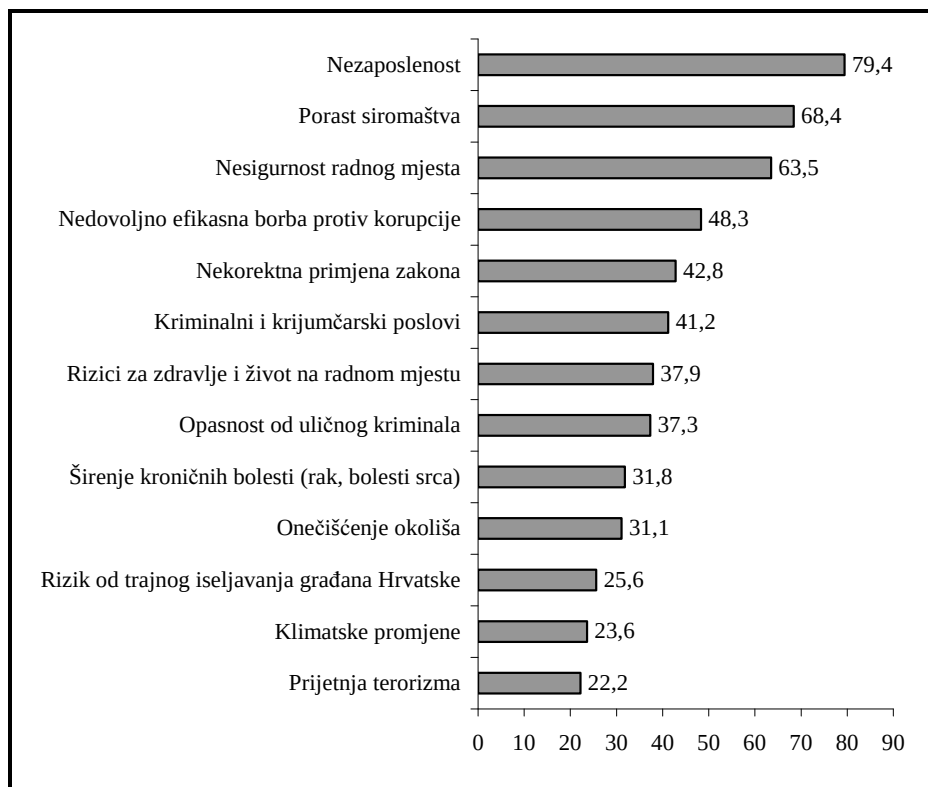
institucijama. Iz dosadašnjih istraživanja (Ilišin, 2005b; Sekulić, Šporer, 2010) poznato je da je to povjerenje razmjerno nisko, i to osobito među mladima. Rezultati ovog istraživanja potvrđuju da se već poznati trendovi nastavljaju (grafikon 6.5).

Indikativno je da nijedna promatrana institucija ne uživa većinsko povjerenje mladih, kao i to da najviše povjerenja imaju dvije represivne institucije. Povjerenje koje uživaju institucije na vrhu ljestvice (policija i sudstvo) vjerojatno je povezano sa započetom borbom protiv kriminala i korupcije koja je uključila policijski i sudski progon. Razvikane policijske akcije i sudski procesi doveli su te institucije u prvi plan i, ma koliko bilo prigovora promatrača na konačne efekte njihova truda, to je zacijelo za posljedicu imalo rast povjerenja. Ostale institucije državne uprave ne prolaze tako dobro, a osobito malo povjerenja uživaju najviša tijela predstavničke i izvršne vlasti na nacionalnoj razini, zajedno s političkim strankama koje su u istraživanjima i u Hrvatskoj i u svijetu uglavnom "pretplaćene" na posljednja mjesta ljestvice povjerenja. Tako se pokazuje da, u usporedbi s tijelima političke vlasti, civilni sektor (udruge, mediji, vjerski vođe, sindikati) uživa veće povjerenje, premda ne u enormnoj mjeri.

Faktorskom su analizom promatrane institucije grupirane u dvije skupine. Prvi se faktor može imenovati kao *političke institucije* (Hrvatski sabor, Vlada, Državno izborno povjerenstvo, Državno tužiteljstvo, tijela lokalne vlasti) prema kojima gotovo sve promatrane podskupine mladih iskazuju podjednako (ne)povjerenje. Blagi utjecaj ima samo stupanj obrazovanja oca (F -omjer=7,96), na način da potomci niže obrazovanih očeva tim institucijama više vjeruju. Slično se događa i kada je riječ o drugom faktoru – *civilnim i represivnim institucijama* (mediji, sudstvo, policija, sindikati, Državni ured za reviziju, nevladine organizacije, vjerski vođe). Konkretno, i tim institucijama najviše vjeruju mladi čiji je otac niže obrazovan (F -omjer=8,74). Ovi nalazi upućuju na zaključak da (ne)povjerenje u različite institucije minimalno varira s obzirom na individualne razlike između mladih, ali može se pretpostaviti da se generalno mijenja pod utjecajem zbivanja na hrvatskoj društvenoj i političkoj sceni. Pritom je zanimljiva spremnost mladih iz obitelji nižeg socijalnog statusa da više povjerenja poklone svim promatranim institucijama, što upućuje na difuznu podršku autoritetima reprezentiranim kroz institucije.

(Ne)povjerenje u institucije koje upravljaju hrvatskim društvom povezano je, vjerojatno, s percepcijom njihove (ne)uspješnosti u rješavanju društvenih problema. A koji su problemi, po sudu mladih, osobito uznemirujući u hrvatskom društvu danas, pokazuju podaci u grafikonu 6.6.

Grafikon 6.6: Rang-ljestvica percipiranih problema hrvatskog društva – stupanj jako uznemirujuće (%)

Na čelu ljestvice, kao problemi koje izrazito uznemirujućima smatra većina mladih, jesu oni socioekonomske i egzistencijalne naravi. To je u aktualnoj kriznoj situaciji potpuno očekivana tendencija koja ujedno svjedoči da su mladi svjesni društvene realnosti u kojoj žive. Od trećine do preko dvije petine ispitanika ističe spektar različitih problema koji obuhvaćaju strah od narušavanja zdravlja, pravne nesigurnosti, širenja kriminala i ekološki neodgovornog ponašanja. Najmanje, tj. svaki četvrti ispitanik, pribojava se trajnog iseljavanja hrvatskih građana (tim prije

jer je Hrvatska kroz bližu i dalju povijest iskusila velike valove odlazaka u, poglavito ekonomsku, emigraciju), klimatskih promjena (koje ne prijete samo Hrvatskoj) i terorizma (čega je do sada Hrvatska bila uglavnom pošteđena). Ukratko, mladi određene probleme percipiraju to većima što su oni prisutniji u hrvatskom društvu. Dakako, u ekonomsko-financijskoj krizi koja "trese" Europu i SAD, Hrvatska nije iznimka po nepovoljnim gospodarskim kretanjima, ali specifičnija je po tome što pripada krugu ekonomski visoko ugroženih zemalja s odgođenim izlaskom iz krize. Utoliko su i mladi koncentrirani na probleme koji dovode u pitanje, ne samo njihovu sadašnjost, nego i blisku budućnost.

U svom viđenju društvenih problema mladi su osrednje suglasni. Faktorska analiza i analiza varijance pokazale su da strahovi od pretežno *globalnih prijetnji* (faktor uključuje problem širenja HIV-a, kroničnih i profesionalnih bolesti, terorizam, klimatske promjene, trajno iseljavanje, onečišćenje okoliša i ulični kriminal) ovise samo o rezidencijalnom statusu (F-omjer=9,95), pri čemu bojazni opadaju s porastom urbaniziranosti mjesta stanovanja. No, percepcija *socioekonomskih problema* (faktor uključuje nezaposlenost, siromaštvo, nesigurnost posla, neefikasnu borbu protiv korupcije, nekorektnu primjenu zakona i kriminalne poslove) primjetno više ovisi o različitim obilježjima mladih, tj. dobi (F-omjer=15,48), socioprofesionalnom statusu (F-omjer=16,20), te stupnju obrazovanja mladih (F-omjer=19,00) i njihovih očeva (F-omjer=17,16). Trend je očekivan: zabrinutost zbog socioekonomskih problema linearno raste s dobi te stupnjem obrazovanja mladih i njihovih očeva, pri čemu te probleme natprosječno ističu zaposleni i studenti, a najmanje učenici.

Nakon detekcije problema trebale bi slijediti akcije koje će te probleme ublažiti ili anulirati, pa i u ovom istraživanju slijedi pitanje o tome na ostvarenje kojih ciljeva bi se hrvatska vlast trebala usmjeriti. Mišljenje o tome što u hrvatskom društvu treba učiniti kako bi život građana bio bolji, uvelike je povezano s percepcijom postojećih društvenih problema, a istodobno govori i o političkim vrijednostima mladih. Odgovori su (grafikon 6.7) dobrim dijelom komplementarni s prethodno prezentiranom percepcijom društvenih problema.

Grafikon 6.7: Rang-ljestvica političkih ciljeva na koje bi se hrvatska vlast trebala usmjeriti – stupanj puno (%)

Na vrhu ljestvice političkih prioriteta su smanjenje nezaposlenosti, borba protiv kriminala i korupcije te ekonomski rast i razvoj, što potvrđuje podudarnost s viđenjem društvenih problema. Međutim, većini mladih jako su važne još i socijalna pravda, ljudska prava, kao i poboljšanje društvenog položaja mladih i žena. To znači

da, unatoč demokratizaciji hrvatskog društva, nisu postignuti zadovoljavajući rezultati u suzbijanju različitih nejednakosti – socijalnih, rodnih, generacijskih.

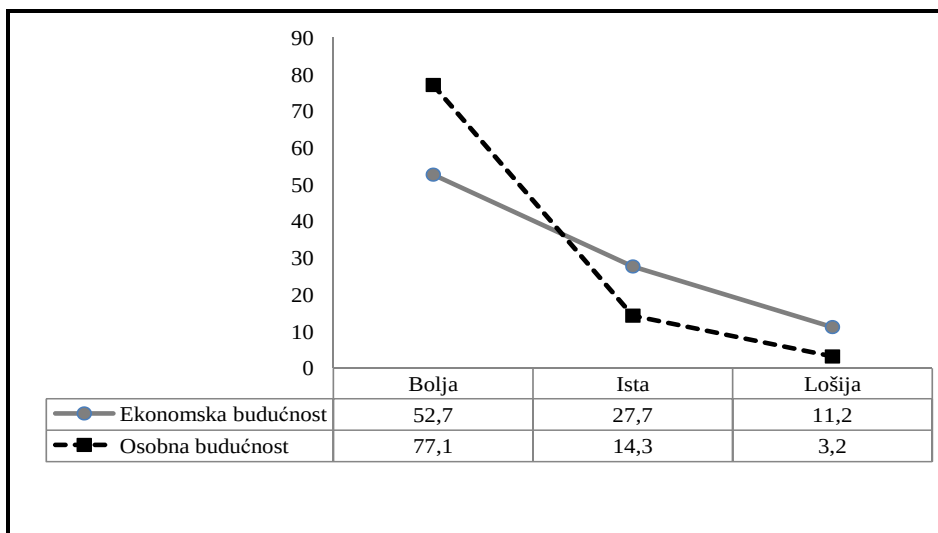
Respektabilan broj mladih (od trećine do više od dvije petine) ističe široku paletu ciljeva: od demografske obnove do eurointegracijskih procesa. Radi se o mješavini tradicionalnih, simboličkih, modernih i postmodernih vrijednosti, što ukazuje na specifičnu situaciju u kojoj se Hrvatska nalazi od svoga osamostaljenja. Tek svakom četvrtom ispitaniku jako je važna potpora Hrvatima u Bosni i Hercegovini, kao i duhovna obnova, što svjedoči o slabijoj rasprostranjenosti vrijednosti utemeljenih na nacionalnom sentimentu i tradiciji.

Faktorskom analizom politički prioriteti su se grupirali u tri faktora. Prvi predstavlja *vrijednosti socijalnog razvoja, jednakosti i pravde* jer obuhvaća sljedeće ciljeve: osiguranje socijalne pravde i ljudskih prava, smanjenje nezaposlenosti i korupcije, poboljšanje položaja mladih i žena te ekonomski razvoj i očuvanje okoliša. Analizom varijance ustanovljeno je da zastupanje tih vrijednosti raste linearno s dobi (F-omjer=28,11), stupnjem obrazovanja mladih (F-omjer=27,67) i njihovih očeva (F-omjer=22,30) te urbaniziranošću mjesta stanovanja (F-omjer=8,63). Ponovo su na jednoj strani zaposleni i studenti, koji natprosječno zastupaju promatrane ciljeve, a na drugoj učenici, koji ih najrjeđe ističu (F-omjer=25,43). Profil mladih koji posebno ističu vrijednosti socijalnog razvoja, pravde i jednakosti napadno sliči profilu onih koji su više isticali socioekonomske probleme i manje bili zadovoljni stanjem demokracije u Hrvatskoj, što upućuje na primjetnu koherentnost političkih stavova socijalno kompetentnije mladeži. U drugu skupinu ciljeva povezani su duhovna obnova, jačanje vojne moći, briga o Hrvatima u BiH, suradnja sa sudom u Haagu, populacijski rast i dignitet Domovinskog rata, pa se može reći da taj faktor predstavlja *tradicionalne i simboličke vrijednosti*. Te su vrijednosti potpuno ravnomjerno zastupljene u svim promatranim podskupinama mladih, što znači da je prihvaćanje političkog tradicionalizma i simbolike kapilarno prošireno među najmanje trećinom mlade generacije u današnjoj Hrvatskoj. Treći faktor, odnosno skupina ciljeva, može se nazvati *vrijednostima suradnje i integracije* jer obuhvaća sljedeće ciljeve: ulazak Hrvatske u EU, skladan život Hrvata i nacionalnih manjina, dobrosusjedske odnose te razvoj regija i privatnog poduzetništva. U ovom slučaju mladi nisu homogeni i profiliraju se slično onima

koji su preferirali vrijednosti socijalnog razvoja, pravde i jednakosti. Konkretno, prihvaćanje vrijednosti suradnje i integracije raste paralelno s dobi ispitanika (F-omjer=9,91) te njihovim (F-omjer=18,21) i očevim stupnjem obrazovanja (F-omjer=14,22). Kada se ovi rezultati promatraju integralno, vidi se da socijalna kompetencija djeluje tako da pridonosi i kompleksnijoj percepciji političkih ciljeva.

Prethodni nalazi nedvojbeno pokazuju da mlade najviše zaokuplja socioekonomska problematika, tj. da su svjesni teškoća u kojima se Hrvatska nalazi. Vjerojatno je da većina njih postojeće probleme povezuje s budućnošću na način da se pitaju koliko dugo će trajati sadašnja situacija i kako će se to odraziti na individualne životne šanse. Kako rezultati ovog istraživanja pokazuju, mladi su u pogledu i ekonomske budućnosti Hrvatske, i osobne budućnosti u idućih 10 godina, unatoč svemu, optimisti (grafikon 6.8).

Grafikon 6.8: Osobni i društveni optimizam/pesimizam mladih (%)

Podaci ilustriraju već dobro poznati disbalans između društvenog i osobnog optimizma/pesimizma za koji je karakteristična nadmoć osobnog nad društvenim optimizmom (Ilišin, 2011). Ta ustrajna tendencija upućuje na pretpostavku da zalihe optimizma u pogledu osobne budućnosti mladi crpe iz ufanja u vrijeme koje „radi za njih“, tj. iz očekivanja da je pred njima još dovoljno vremena da bi uspjeli ostvariti

svoje životne ciljeve. Otuda i stanovito zanemarivanje ekonomskih kretanja u budućnosti koja po logici stvari uvelike utječu na životne šanse pojedinaca. Ovdje dobiveni rezultati pokazuju da je osobni optimizam upola više raširen među mladima, nego optimizam u pogledu ekonomske budućnosti Hrvatske.

Usporedba po sociodemografskim obilježjima pokazala je da su mladi međusobno manje diferencirani u pogledu društvenog nego osobnog optimizma. Naime, ustanovljeno je da umjereni optimizam u vezi ekonomske budućnosti prevladava u gotovo svim podskupinama mladih, pa se čini da je vitalnost mladosti snažna brana zlogukim prognozama ekonomskih i inih analitičara. Sa stajališta društva to je dobra vijest jer govori o tome da mlade nije zahvatila posvemašnja malodušnost i osjećaj besperspektivnosti. No, kako iskazani društveni (ekonomski) optimizam ipak nije nadmoćno većinski i sadrži dobru dozu suzdržanosti, protražiranje nepovoljnih gospodarskih kretanja vrlo lako može istopiti tanke rezerve tog optimizma. Postojeće rezerve društvenog optimizma nešto su veće jedino kod studenata ($\chi^2=38,82$), među kojima je 61% onih koji očekuju poboljšanja, za razliku od 49% nezaposlenih. Može se pretpostaviti da u osnovi potonje razlike leže različita osobna iskustva, pri čemu su studentski položaj i sadašnjica te resursi s kojima računaju u sutrašnjici u prednosti pred sadašnjicom nezaposlenih, koji su već suočeni sa situacijom obezvrjeđivanja nekih osobnih resursa u nepovoljnim gospodarskim okolnostima.

Kada je riječ o viđenju vlastite budućnosti, optimizam mladih uglavnom opada s porastom njihove dobi ($\chi^2=40,01$) i stupnja obrazovanja ($\chi^2=25,13$), dok raste paralelno s porastom stupnja obrazovanja oca ($\chi^2=31,64$). Dobiveni rezultati sugeriraju da osobni optimizam mladih blago gubi na snazi kako postaju iskusniji i više oboružani znanjem, ali da im svijest o obiteljskim resursima kojima raspolažu pomaže da ostanu optimistični.

Prezentirani i interpretirani rezultati istraživanja o odnosu mladih prema politici potvrdili su da se mlada generacija u današnjoj Hrvatskoj tendencijski ne razlikuje od ranijih generacija mladih, kao ni mladih u drugim suvremenim društvima. Takav zaključak proizlazi iz uvida da su mladi malo zainteresirani za političke događaje, da su uglavnom nezadovoljni generacijskim političkim predstavništvom, mogućnostima osobnog utjecaja na tijela vlasti i stanjem demokracije u zemlji, te da

nedovoljno participiraju u izbornim procesima, pri čemu ih većina nema stranačkih preferencija niti samoprocijenjenog ideološkog predznaka. Mladi su posebice zabrinuti zbog socioekonomskih teškoća u kojima se hrvatsko društvo nalazi i u istoj mjeri očekuju da se hrvatska vlast ponajprije posveti rješavanju tih problema. No, unatoč svemu, umjereni su optimisti u pogledu ekonomske budućnosti Hrvatske, a izrazito optimistični u pogledu osobne budućnosti.

Daljnja analiza također je potvrdila već poznate trendove, ali omogućila i neke nove spoznaje. Novost je da je nakon permanentnog slabljenja utjecaja spolne pripadnosti na političke stavove i participaciju mladih, detektiranog u istraživanjima posljednjeg desetljeća (Ilišin, 2005b), u ovom istraživanju on gotovo potpuno iščeznuo. Ako rodni razlika u odnosu mladih prema politici uglavnom nema, optimistički bi se moglo očekivati da će se to reflektirati i na veće sudjelovanje žena u političkom odlučivanju u nadolazećem vremenu kada sadašnja generacija mladih preuzme glavne upravljačke poluge u hrvatskom društvu. Istodobno, uočljivo je (i očekivano) da su se mladi diferencirali na dvije prepoznatljive skupine: s jedne su strane relativno stariji, najobrazovaniji i potomci akademski obrazovanih očeva te studenti i zaposleni, a na drugoj su strani učenici, najmlađi i oni niže razine obrazovanja, kao i djeca slabije obrazovnih očeva. Linija razdvajanja između navedenih skupina je socijalna kompetencija koja je prvenstveno posljedica maturacije, uvjeta socijalizacije i obrazovnih postignuća, a potom i konkretnih situacijskih okolnosti. U tom se kontekstu učenici (ujedno i najmlađa dobna kohorta mladih) izdvajaju kao problematična skupina jer je njihova politička osviještenost na niskoj razini. Već je u drugim istraživanjima ustanovljeno da srednjoškolce u velikoj mjeri karakteriziraju politički stavovi nekompatibilni s demokratskom političkom kulturom (Bagić, 2011) i relativno niska razina političkog znanja (Bagić, Šalaj, 2011), što se osobito uočava među polaznicima trogodišnjih strukovnih škola. Kako je i ovo istraživanje ukazalo na veliki utjecaj stupnja obrazovanja, nameće se zaključak da se uočene manjkavosti u političkoj svijesti i participaciji mladih mogu barem djelomice smanjiti intervencijama u školski kurikulum, na način da se osnaži program političkog (građanskog) obrazovanja. To je osobito važno za društva s deficitarnom demokratskom tradicijom čiji je demokratski razvoj upitan ukoliko se mlade generacije adekvatno ne pripremaju za ulogu aktivnih građana.

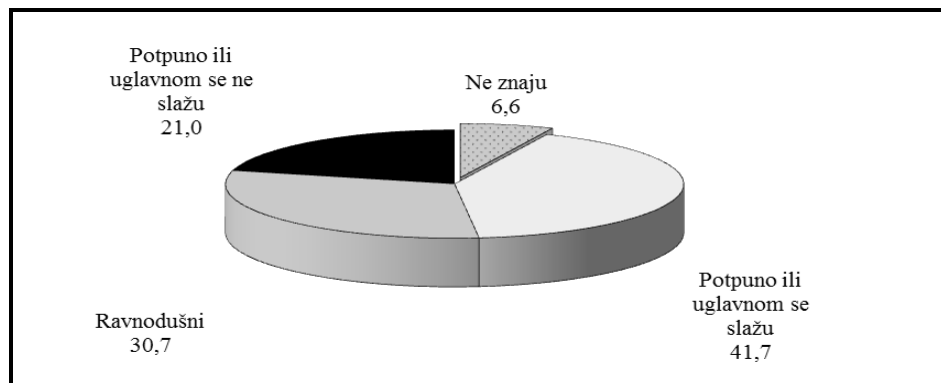
Hrvatska i Europska unija

Stavovi prema Europskoj uniji, odnosno njezinim institucijama i procesima integracije, sastavni su i istodobno specifičan dio razumijevanja odnosa mladih prema politici, kako u članicama EU, tako i u onim zemljama koje to tek žele postati. Ovo naročito važi za Hrvatsku koja je nakon turbulentnog desetljeća pregovara i priprema napokon stigla nadomak cilju tj. ulasku u EU. Sredinom 2013. očekuje se priključenje, a u međuvremenu još uvijek traje monitoring te ratifikacija ugovora o pristupanju Hrvatske EU u svim članicama te asocijacije. No, kada Hrvatska i postane članicom, istraživački interes za temu europskih integracija neće splasnuti jer je riječ o izrazito dinamičnom procesu. Dinamiku jamči činjenica da se radi o jedinstvenom fenomenu u dosadašnjoj povijesti, pri čemu proces europske integracije uspostavlja nov oblik političke zajednice i vodi novom poimanju politike (Grubiša, 2005). Europska integracija na stalnoj je kušnji, što zbog (ne)očekivanih globalnih utjecaja, što zbog dinamike odnosa unutar same EU. Aktualna zbivanja izazvana financijsko-ekonomskom krizom koja prerasta u političku krizu to zorno pokazuje. Ipak, i bez toga je EU – kao projekt političkih elita – gotovo od samog osnutka predmet kritika zbog "demokratskog deficita" (Hix, Goetz, 2000; Davies, 2003), na koji se naslanja "obrazovni deficit" (Grubiša, 2005), tj. nedostatna informiranost i znanje građana o zbivanjima u toj asocijaciji i oko nje.

Dosadašnje iskustvo i znanstveni uvidi pokazali su da odnos građana prema institucijama EU i procesu integracije, ovisi o međusobnoj dinamici triju elemenata: ekonomskim, društvenim i političkim zbivanjima u određenoj zemlji (članici ili kandidatkinji) i tim zbivanjima u samoj Europskoj uniji, te o odnosima pojedine zemlje članice ili kandidatkinje s EU i/ili nekim njezinim članicama. Takva dinamika odnosa popraćena je cikličkim širenjem euroskepticizma kao oblika, bilo preispitivanja, bilo protivljenja procesu europske integracije (Blanuša, 2011). Mladi su segment građana koji je još podložniji promjenama stavova, a dosadašnja istraživanja u Hrvatskoj (Ilišin, 2005; Blanuša, Šiber, 2011) pokazala su kako su se te promjene kretale uglavnom u smjeru snaženja euroskepticizma s postojanim, iako slabim rastom tzv. antieuropskog raspoloženja.

Kako je u sadašnjem trenutku EU suočena s jednom od najvećih kriza (nakon propasti donošenja Europskog ustava) u svojoj već šest desetljeća dugoj povijesti, i kako je Hrvatska također u kriznom razdoblju kojem se teško nazire kraj, načelno se može pretpostaviti da se sve to odražava na stavove građana prema procesu europske integracije, napose na stavove mladih.

Grafikon 7.1: (Ne)slaganje mladih s ulaskom Hrvatske u EU (%)

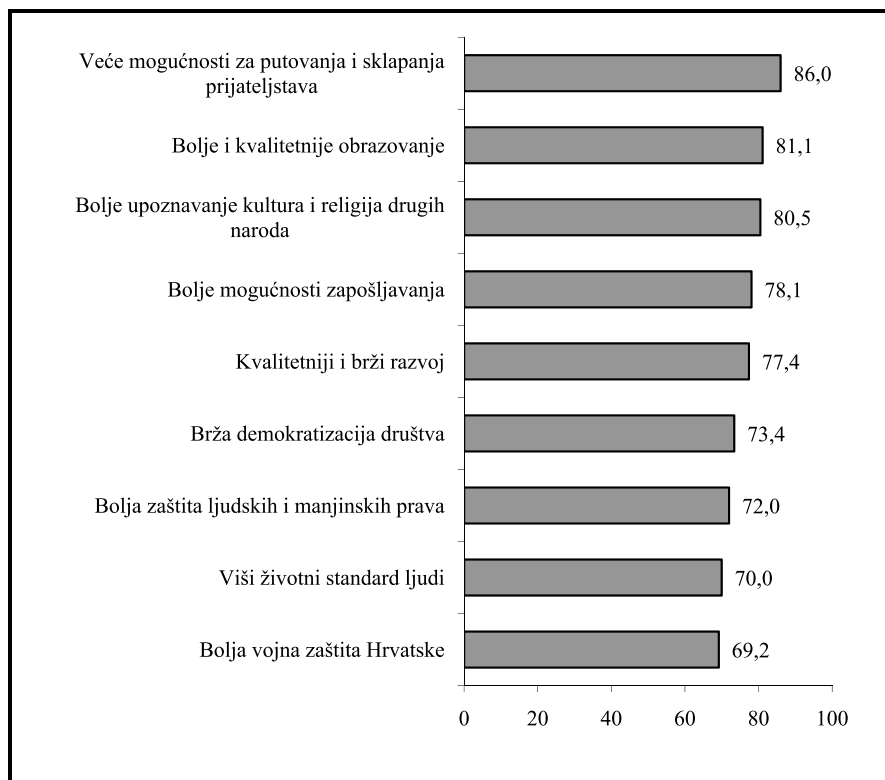
Iako je hrvatski referendum proveden početkom 2012. godine rezultirao prihvaćanjem ulaska zemlje u EU, pitanje o potpori mladih tom ulasku ostaje aktualno. Kako rezultati pokazuju, najviše je onih koji se slažu s ulaskom Hrvatske u EU, a svaki peti ispitanik je protiv (grafikon 7.1). Ravnodušni (gotovo trećina) je skupina mladih iz koje se razmjerno lako mogu regrutirati antieuropejci ili eurofili, ovisno što će se u relativno skoroj budućnosti događati i u Hrvatskoj i u EU. U svakom slučaju, onih koji podupiru ulazak Hrvatske u EU, gotovo je dvostruko više od onih koji su protiv toga.

(Ne)slaganje s ulaskom Hrvatske u EU povezano je sa stupnjem obrazovanja mladih i njihovih očeva (tablica 7.1), urbaniziranošću mjesta stanovanja ($\chi^2=62,14$) i dobi ispitanika ($\chi^2=25,46$). Nije iznenađenje da potpora ulasku Hrvatske u EU raste s obrazovanjem mladih i njihovom dobi, kao ni to da potomci najniže obrazovanih očeva natprosječno ne podržavaju taj ulazak. No, pomalo je uznemiravajući trend da najmlađi ispitanici najmanje podržavaju europsku integraciju Hrvatske, jer oni će provesti potencijalno najveći dio svojeg života u Hrvatskoj kao članici Europske unije.

Tablica 7.1: (Ne)slaganje s ulaskom Hrvatske u EU s obzirom na stupanj obrazovanja mladih i njihovih očeva (%)

Stupanj obrazovanja	Potpuno i uglavnom se slažu	Niti se slažu niti se ne slažu	Potpuno i uglavnom se ne slažu
<i>Obrazovanje ispitanika</i>	$\chi^2=41,99; df=6; p=.000$		
(Ne)završena osnovna škola	48,3	24,1	27,6
Trogodišnja srednja škola	40,1	28,9	31,0
Četverogodišnja srednja škola	42,1	39,7	18,2
Preddiplomski studij i više	52,2	29,6	18,2
<i>Obrazovanje oca</i>	$\chi^2=29,37; df=6; p=.000$		
(Ne)završena osnovna škola	37,9	25,8	36,3
Trogodišnja srednja škola	50,3	32,5	17,2
Četverogodišnja srednja škola	40,3	36,4	23,3
VŠS i više	53,1	24,4	22,5
UKUPNO	44,7	32,8	22,5

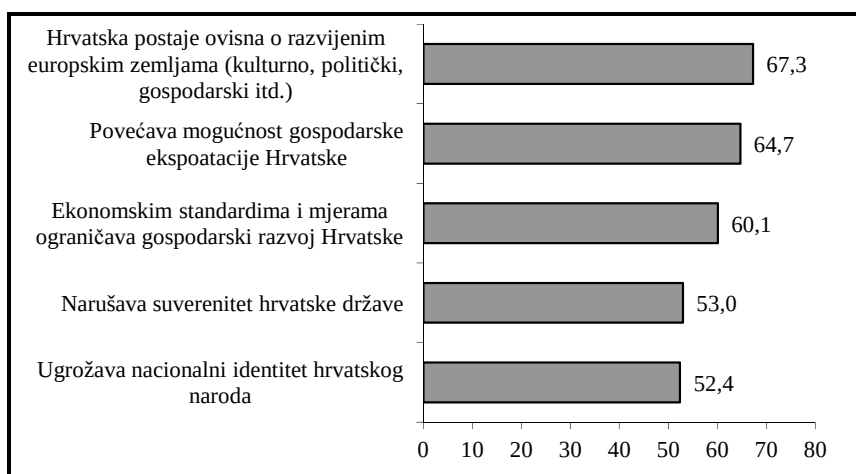
Grafikon 7.2: Percepcija mladih o poželjnim posljedicama ulaska Hrvatske u EU – potpuno se i uglavnom slažu (%)

Podaci koji slijede govore o tome kakva su pozitivna i negativna očekivanja mladih od ulaska Hrvatske u EU (grafikoni 7.2 i 7.3), što zasigurno utječe i na prethodno analizirano (ne)slaganje s ulaskom zemlje u Uniju.

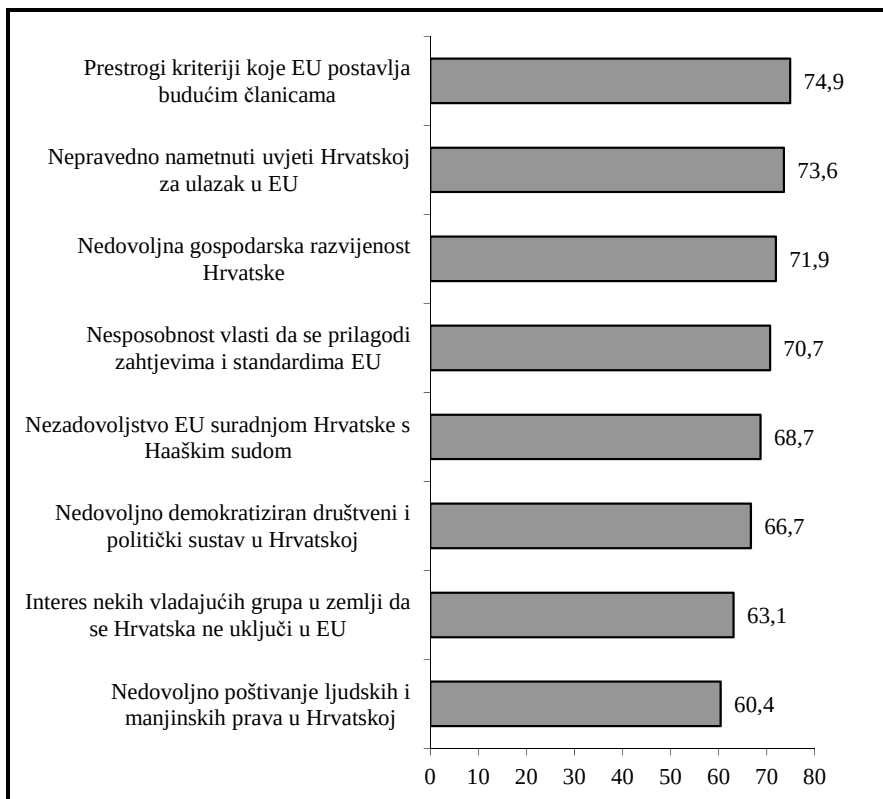
Kratko i jasno: većina mladih očekuje poželjne posljedice nakon ulaska Hrvatske u EU, pri čemu su takva očekivanja nešto veća kad su u pitanju sociokulturne komponente povezivanja, nego kada je riječ o podizanju demokratskih standarda, a najmanja su što se tiče socioekonomskog boljitka.

Grafikon 7.3: Percepcija mladih o nepoželjnim posljedicama ulaska Hrvatske u EU – potpuno se i uglavnom slažu (%)

Strahovi koje kod mladih izaziva ulazak zemlje u EU kompatibilni su iskazanim nadama. Tako se mladi više pribojavaju negativnih socioekonomskih posljedica, nego ugrožavanja suvereniteta i identiteta države i nacije. Uočljivo je da većina mladih iskazuje svoje strahove u pogledu svih eventualnih negativnih posljedica, ali da je to na nešto nižoj razini (za 17-19%), nego pri iskazivanju svojih nada. Drugim riječima, među mladima je još uvijek optimizam u pogledu budućnosti europske Hrvatske nešto više prisutan nego pesimizam. Važno je reći i to da usporedba s rezultatima ranijih istraživanja (Ilišin, Mendeš, 2005), pokazuje da se tijekom posljednjih 15-ak godina kontinuirano smanjuju nade i rastu strahovi mladih u pogledu europske integracije Hrvatske. Stoga se postavlja pitanje hoće li se takav trend nastaviti ili je dosegao vrhunac.

Grafikon 7.4: Percepcija okolnosti koje otežavaju priključivanje Hrvatske Europskoj uniji – stupnjevi vrlo i uglavnom (%)

Dugo trajanje pregovora Hrvatske s EU posljedica je niza problema koji su opterećivali hrvatsko društvo i uglavnom su zadovoljavajuće sanirani, što bi trebalo biti potvrđeno i rezultatima monitoringa koji prethodi potpisivanju ugovora o pridruživanju. Desetljeće pregovaranja i periodični izvještaji o (ne)uspjesima Hrvatske u ispunjavanju postavljenih uvjeta za ulazak u EU bili su pogodno tlo za rast frustracija i nezadovoljstva hrvatske javnosti, kao i za retorička nadmetanja političkih aktera koji su isticali raznovrsne razloge usporenog tempa integracije. Što mladi misle o tome koje su okolnosti otežavale pregovarački proces prikazano je u grafikonu 7.4.

Ponovo većina mladih smatra da su sve ponuđene okolnosti otežavale proces pripremanja zemlje za ulazak u EU. Pritom je vidljivo da u nešto većoj mjeri

odgovornost adresiraju na EU nego na Hrvatsku. To je novost u ovom istraživanju, budući da je prijašnjih godina percepcija odgovornosti obje strane bila više ujednačena, s blagom tendencijom prepoznavanja Hrvatske kao većeg "krivca" (Ilišin, Mendeš, 2005).

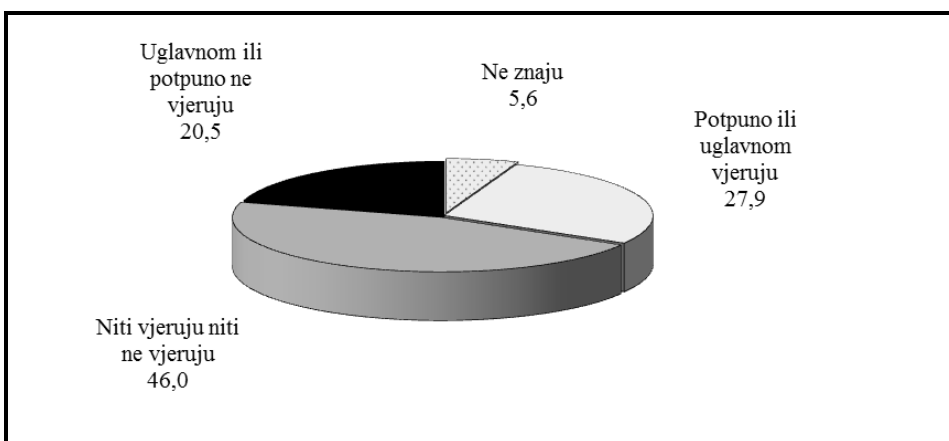
Stavovi mladih o mogućim posljedicama europske integracije Hrvatske i otežavajućim okolnostima u tom procesu, podvrgnuti su faktorskoj analizi koja je proizvela četiri latentne dimenzije. Prvi faktor, odnosno povezanu skupinu stavova, može se označiti kao *eurooptimističku orijentaciju* jer uključuje sve stavove o poželjnim posljedicama integracije. Analiza varijance pokazala je da mladi sa završenom srednjom strukovnom školom (F-omjer=5,96) najmanje iskazuju nade u pozitivne posljedice, dok su na drugoj strani akademski obrazovani ispitanici kao najveći optimisti. Drugi faktor konstituiran je od svih stavova koji govore o eventualnim lošim posljedicama ulaska u EU zbog čega ga prepoznajemo kao *europesimističku orijentaciju*. U ovom su slučaju mladi izrazito homogeni jer se međusobno ne razlikuju s obzirom na korištena sociodemografska obilježja. To faktički znači da su strahovi od posljedica europske integracije Hrvatske ravnomjerno prisutni u svim promatranim segmentima mlade populacije. Treći faktor okuplja dio percipiranih otežavajućih okolnosti čiji je zajednički nazivnik *nepripremljenost Hrvatske za integraciju* (nedovoljna demokratiziranost, gospodarska nerazvijenost, nezadovoljavajuće poštivanje ljudskih prava, nesposobnost vlasti u prilagodbi EU standardima i nezadovoljstvo EU suradnjom Hrvatske s Haaškim sudom). Ta skupina stavova podjednako je raširena u populaciji mladih, i jedino s porastom njihova stupnja obrazovanja raste i prihvaćanje navedenih stavova (F-omjer=6,68). Četvrti faktor može se imenovati kao *nametnute barijere* jer sadrži sljedeće stavove: Hrvatskoj su od strane EU nepravedno nametnuti uvjeti za priključenje i postavljeni prestrogi kriteriji pri čemu u zemlji postoje utjecajne grupe čiji je interes da Hrvatska ostane izvan EU. Mladi su se u ovom slučaju pokazali nešto više diferenciranima: najmlađi ispitanici (F-omjer=15,73), učenici (F-omjer=9,46) i oni koji su završili tek osnovnu školu (F-omjer=16,20) su oni koji najmanje prihvaćaju mišljenje o nametnutim barijerama, a na suprotnom su polu ispitanici u dobi od 18 do 22 godine koji su završili četverogodišnju srednju školu i

trenutno su studenti. Ovdje je očito da su studenti ti koji su nezadovoljni odnosom EU spram Hrvatske tijekom procesa pridruživanja, a u pozadini toga možda je njihova veća samosvijest koja teže podnosi "diktate" izvana.

Logično je pretpostaviti da se recentna zbivanja u EU, kao i povijest odnosa Hrvatske i EU, reflektiraju na (ne)povjerenje mladih u institucije EU. Podaci u grafikonu 7.5 pokazuju da je to povjerenje čak nešto veće, nego što je prethodno ustanovljeno za institucije hrvatske vlasti (grafikon 6.5), ali je također primjetno nisko.

Najvažniji podatak je da svaki drugi ispitanik zapravo nema stava, što dijelom može biti posljedica nedovoljne informiranosti mladih o radu europskih institucija, osobito kad je riječ o odlukama i instrumentima koji, bar u ovom trenutku, nisu neposredno vezani uz odnose Hrvatske i EU. Po iskazanom (ne)povjerenju mladi su međusobno suglasni, neovisno o razlikama u sociodemografskim obilježjima.

Grafikon 7.5: (Ne)povjerenje mladih u institucije EU (%)

Na osnovi prethodno prezentiranih rezultata može se konstatirati da europska integracija Hrvatske među mladima uživa umjerenu potporu, koja je dvostruko veća od protivljenja te veća i od povjerenja koje iskazuju spram institucija EU. Izostanak izraženijeg eurooptimizma moguće je dovesti u vezu sa zbunjujućom situacijom u kojoj se mladi nalaze s obzirom da većina njih očekuje istodobno i poželjne i nepoželjne posljedice nakon ulaska Hrvatske u EU. Za sada, nade blago

prevladavaju nad strahovima, što je zacijelo korijen iz kojeg izrasta umjerena podrška eurointegraciji Hrvatske. Za usporen i trnovit put Hrvatske u EU mladi su danas skloniji "optužiti" EU nego domaće aktere i nepovoljne okolnosti. Unatoč tome mladi iskazuju nešto veće povjerenje u EU institucije nego u hrvatske političke institucije.

Važan je nalaz da su mladi u iskazanim stavovima prema EU međusobno primjetno suglasni, a što je i očekivano jer je problematika relacije Hrvatske i EU u osnovi političko pitanje. A kada je u pitanju odnos prema politici, kao što je prethodna analiza već pokazala, mladi teže homogenizaciji stavova. U stavovima prema EU registrirane su tek sporadične razlike unutar populacije mladih pri čemu je uočljivo da potpora europskoj integraciji Hrvatske blago raste s porastom socijalne kompetencije mladih. U tom kontekstu, najviše se ističu obrazovna postignuća koja jačaju proeuropske stavove mladih.

ZAKLJUČCI

Sociološki profil današnje mlade generacije u Hrvatskoj moguće je skicirati na osnovi rezultata dobivenih u istraživanju čiji je cilj bio ustanoviti i analizirati stavove i obrasce ponašanja mladih u hrvatskom društvu koje prolazi kroz razdoblje krize i značajnih promjena. Uz nova saznanja o mladima, rezultati istraživanja omogućuju uvid u neke fenomene i procese u suvremenom društvu, aktualne kako na lokalnoj tako i na globalnoj razini.

Mladi u ovom istraživanju obuhvaćaju populaciju u dobi od 14 do 27 godina života. Među njima je najviše onih koji se još školuju, a broj nezaposlenih (oko četvrtine) približava se broju zaposlenih (manje od trećine), što nije iznenađujuće u nepovoljnim gospodarskim okolnostima obilježenim, između ostaloga, i stalnim rastom broja nezaposlenih građana. Najveći dio mladih živi u zajedničkom kućanstvu s roditeljima i u obiteljima s prosječno 3.43 člana. Zahvaljujući tome, mladi žive u razmjerno povoljnim socioekonomskim uvjetima, jer ih oko 90% stanuje u obiteljskom stanu/kući s prosječno tri sobe, jednim automobilom i jednim kompjuterom s internetskom vezom. Međutim, prosječni mjesečni troškovi ne slijede postignuti standard, jer većina obitelji troši (odnosno zarađuje) financijska sredstva koja se kreću oko granice prosječne hrvatske plaće, a što zacijelo nije dovoljno za zadržavanje kvalitete života koja je dosegnuta u predkriznim godinama. Od takvih relativno oskudnih sredstava roditelji izdvajaju određeni dio kojim mladi autonomno raspolažu pri čemu najviše tog novca troše na odjeću i obuću, izlaske u kafiće i telekomunikacijske usluge. Upravo su nedostatna financijska sredstva presudan praktični razlog zašto većina mladih živi s roditeljima, sudeći po tome što financijska ograničenja kao glavni razlog ističu oni mladi koji se žele osamostaliti, a ipak ostaju u roditeljskom domu. O racionalnosti takve odluke svjedoče pretežno ispodprosječne plaće zaposlenih mladih koji inače prevladavaju među onima koji su se osamostalili i žive u unajmljenim stanovima. Njima se, uslijed dodatnih troškova, kvaliteta života pogoršava u odnosu na mlade koji ostaju živjeti s roditeljima.

Obitelj mladima nije važna samo kao materijalna, nego i kao emocionalna i socijalna potpora, zbog čega je očekivano da je obitelj socijalna skupina kojoj

najviše vjeruju i s čijim su članovima u izrazito dobrim odnosima. Dapače, mladi izjavljuju kako u njihovim obiteljima prevladava konsenzualna atmosfera s primjetnim povjerenjem u samostalno odlučivanje mladih, premda postoje i teme koje se u komunikaciji roditelja i mladih uglavnom izbjegavaju (primjerice, političke). Kao što većina mladih živi u obiteljima od 3 do 4 člana, tako bi željeli slične i osnovati (s dvoje djece). Takve želje mladih znatno su ispod onoga što bi bilo nužno za demografsku obnovu Hrvatske čije se stanovništvo smanjuje i ubrzano stari. Planovi većine mladih o budućem obiteljskom životu uklapaju se u postojeća saznanja o obitelji kao jednoj od najčvršćih društvenih struktura u Hrvatskoj, koja će očito takva ostati i u bližoj budućnosti. Po sudu mladih, poželjna prosječna dob za sklapanje braka za žene je 27, a za muškarce 30 godina što je svakako jedan od pokazatelja trenda odgađanja preuzimanja nekih trajnih društvenih uloga. Mladi drže da je dobar temelj za brak postojanje zajedničkih interesa i kompatibilnosti u crtama osobnosti, pri čemu u bračnoj zajednici očekuju visok stupanj odgovornosti partnera, kako u međusobnim odnosima, tako i u odnosu prema zajedničkom potomstvu. No, ipak je oko dvije petine mladih pri izboru bračnih partnera spremno povinovati se tradicijskim pritiscima o potrebi pripadanja istoj vjerskoj zajednici ili dobivanja suglasnosti obitelji.

U suglasju sa sinkroniziranim obrascem odrastanja, odnosno stjecanja socijalne zrelosti, mladi prije zasnivanja obitelji trebaju okončati svoje školovanje i zaposliti se. Kako onih koji pohađaju srednju školu ili neki studij u uzorku ima cca 45%, važno je znati da većini njih pohađanje nastave izaziva osrednju do snažnu dozu stresa, ali da to ne rezultira demotiviranošću, jer je udio onih koji rado idu u svoju školu ili na fakultet razmjerno visok. Pritom postižu relativno zadovoljavajuće rezultate, jer ih gotovo četiri petine postiže dobar, vrlo dobar ili odličan uspjeh, kao posljedicu učenja jednog do tri sata dnevno. Većina pritom nije morala koristiti instrukcije, a problem je u tome što ih gotovo polovica sumnja na postojanje korupcije u njihovoj obrazovnoj ustanovi. Istodobno, svi mladi, neovisno školuju li se ili su svoje obrazovanje okončali, kao poželjna mjesta obrazovanja biraju obrazovne ustanove u Hrvatskoj (poglavito javne), što je u skladu s tim da ih je gotovo 80% u većoj ili manjoj mjeri zadovoljno kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj.

Roditelji gotovo četiri petine mladih nisu financirali nikakve aktivnosti koje bi mogle povećati njihov uspjeh u obrazovanju (a slijedom toga i u zapošljavanju), a podjednak je udio mladih koji nije sudjelovao ni u kakvom dodatnom profesionalnom osposobljavanju. To se mladima vjerojatno ne čini problematičnim jer smatraju da su pri zapošljavanju veze i poznanstva podjednako važni kao i stručnost. Pri izboru posla većina mladih prvenstveno bi se rukovodila ekstrinzičnim motivima: visinom plaće i sigurnošću radnog mjesta. Zaposliti se, i to na sigurnom poslu kako bi osigurali egzistenciju, zapravo su i glavni profesionalni ciljevi mladih, a sve druge profesionalne aspiracije su u drugom ili trećem planu. Time se može objasniti zašto većina mladih kao mjesta zaposlenja preferira javni sektor (domaći ili strani), nasuprot trećini koja prednost daje privatnom sektoru. Bez obzira na sve teže zapošljavanje, većina mladih nije spremna na prostornu mobilnost, a četvrtina onih koji razmišljaju o preseljenju unutar Hrvatske, istodobno razmišlja i o iseljavanju iz zemlje (ponajprije u razvijene europske zemlje). Za razliku od slabe spremnosti za unutrašnje i vanjske migracije, želja za uzlaznom socijalnom pokretljivošću znatno je izraženija. Naime, čak bi se dvije trećine mladih, kada bi mogli birati, odlučilo za studij. Samo dio njih ostvarilo je, ili će ostvariti takvu ambiciju, što zacijelo izaziva frustracije kod onih kojima akademsko obrazovanje ostaje samo neostvarljivi san, no neosporno je kako većina mladih vjeruje da napredovanje na obrazovnoj ljestvici ima veći utjecaj na šanse za bolji život nego što to ima promjena mjesta života i rada.

Od trećine mladih koji su već zaposleni, njih dvije petine imalo bi valjanih razloga potražiti bolje poslove u nekom drugom mjestu ili zemlji jer ne rade u struci/zanimanju za koje su se školovali. Situacija ne izgleda bolje ni kada se uzme u obzir da za rad u punom radnom vremenu prosječno mjesečno zarade plaću od 4.244 kune što je cca 20% manje od prosječnog hrvatskog dohotka. Potonji podaci još jednom potvrđuju da mladi raspolažu nedostatnim financijskim sredstvima da bi se valjano osamostalili, pa i ona trećina koja bi rado napustila roditeljski dom ne čini to, a kamoli da razmišljaju o odlasku u potpunu neizvjesnost drugih dijelova Hrvatske i svijeta.

Bez obzira koju vrstu i količinu obveza mladi imaju, slobodno vrijeme predstavlja važan dio njihove svakodnevice, odnosno stila života kojeg definira ono

što pojedinac radi, na što troši vrijeme, energiju i novac, kako se zabavlja, stvara navike, njeguje zdravlje i izgled... To vrijeme je, prema nalazima ovog istraživanja, ponajviše ispunjeno glazbom, internetom, televizijom i druženjem s prijateljima. Internet je postao toliko prisutan da ne potiskuje samo druge medije, nego pomalo prorjeđuje i neposredne kontakte s prijateljima. Ipak, 90% mladih kreće se u krugu međusobno povezanih poznanika i prijatelja s kojima razvijaju zadovoljavajuće odnose. U svakom slučaju, zabava i razonoda znatno prevladavaju nad zahtjevnijim aktivnostima, a kao već "dežurna žrtva" novog doba pokazuje se čitanje knjiga jer je tu kulturnu potrebu razvila tek četvrtina mladih dok većina živi u kućnom okruženju sa simboličnim brojem knjiga.

Mladi u zabavi i druženju s vršnjacima mogu razviti i obrasce ponašanja koji se mogu prepoznati kao rizični. Osobito je raširena (tri četvrtine mladih) konzumacija alkohola različitog intenziteta, dok pušenje duhana stagnira na 30%. Preko polovice mladih ne propagira uzdržavanje od seksualnih odnosa i tri petine ih je seksualno aktivno. Pritom samo trećina redovito koristi kontracepciju iako ih istodobno dvije petine drži da bi pobačaj trebalo zabraniti ili strogo ograničiti samo na medicinski opravdane slučajeve. Sklonost nasilničkom ponašanju zadržava se na niskoj razini (u nekom je sukobu sudjelovala tek svaka dvadeseta mlada osoba), a konzumaciju marihuane modernom smatra nešto više od četvrtine mladih. Ovakvi nalazi još jednom upozoravaju na visok stupanj tolerancije prema konzumaciji alkohola u hrvatskom društvu te na manjkavosti u pripremljenosti mladih za odgovorno seksualno ponašanje.

Vrijednosti koje mladi zastupaju uvijek su zanimljive i indikativne za "stanje duha" određenog društva. Tako mladi u Hrvatskoj danas znatan broj pojava smatraju modernim, a naročito dobar izgled (kojim su u osobnom slučaju, na sreću, pretežno zadovoljni) i izgradnju karijere, zajedno sa stjecanjem akademskog obrazovanja i neovisnosti. No, modernim smatraju i nošenje "brendirane" odjeće i zdrav život, pokazujući sklonost pomodarstvu i svojevrsnom glorificiranju vizualnog dojma pri čemu izgled smatraju važnijim za izgradnju karijere nego, primjerice, za pronalaženje potencijalnog bračnog partnera, a to je svakako velika promjena u odnosu na ranije generacije.

Iako mladi karijeru drže izrazito modernom, to ne povezuju s društvenim prestižem kao vrijednošću (koji je važan tek četvrtini njih), niti s bogaćenjem koje je važno tek petini mladih. S druge strane, samo jednu vrijednost ističe većina (dvije trećine) mladih, a to je osobno dostojanstvo koje uključuje identitet i obrazovanje, što je mladima jako važno (i očito inkorporirano u izgradnju karijere). Visoko su plasirane (premda ispod 50%) borbenost, tolerantnost, korektnost i altruizam pa sve to zajedno pokazuje kako mladi ponajviše cijene vrijednosti koje predstavljaju integralni dio izgrađene osobnosti što podrazumijeva visok stupanj samosvijesti, ali i respekt okoline.

Unatoč razmjerno visokom vrednovanju tolerantnosti, mladi su se pokazali prilično nesnošljivima, osobito spram homoseksualaca te nekih etničkih skupina. Istodobno, pokazuju većinsko povjerenje u različite skupine ljudi – od obitelji, preko kolega, do vjerskih vođa. Zanimljivo je da su među ispitivanim skupinama vjerski vođe posljednje na ljestvici socijalnog povjerenja, jer se istodobno 94% mladih deklarira pripadnicima neke vjerske zajednice (dominantno katoličke). Većina mladih podržava temeljna religijska vjerovanja, ali manjina sudjeluje u religijskim obredima – većina sudjeluje jedino u slavljenju vjerskih blagdana (što se, inače, uglavnom zbiva u formi obiteljskih okupljanja). Možda upravo diskrepancija između religijskih vjerovanja i religijske prakse djelomice može pojasniti kako relativno nisku razinu vjerovanja vjerskim vođama, tako i neke od ovdje ustanovljenih stavova i ponašanja mladih koja odudaraju od vjerskih normi.

Jedan od iznenađujućih rezultata dobivenih u ovom istraživanju jest da mladi u podjednakoj mjeri (po trećina) modernim smatraju aktivno bavljenje politikom i sudjelovanje u građanskim akcijama jer su mnoga dosadašnja istraživanja ukazivala na veću sklonost mladih neinstitucionalnom političkom angažmanu. No, čini se da je danas i ovdje iskustvo življenja u nekonsolidiranoj demokraciji "potrošilo" volju mladih da se uopće aktiviraju, bilo formalno bilo neformalno. Potvrdu tome daje podatak da je tek svaki sedmi ispitanik u protekloj godini sudjelovao u nekom obliku dobrovoljnog rada. Ti rijetki volonteri češće su se okušali u radu potpuno neformalnog karaktera (na primjer, pomaganju nemoćnima i starijima ili kolegama u učenju) nego u aktivnostima vezanima za život lokalne i/ili vjerske zajednice, ili onima koje se odvijaju pod okriljem neke udruge i/ili poslovnog subjekta. Tako

rudimentarno prisutna spremnost mladih na volonterski angažman pokazuje da u Hrvatskoj danas slaba participacija mladih u formalnoj politici nije kompenzirana većim angažmanom u civilnom društvu.

I ovo je istraživanje još jednom potvrdilo da je politika kao nezaobilazna sastavnica društvenog života na marginama interesa mladih. Oni ne samo da su slabo zainteresirani za politička zbivanja, nego i neredovito izlaze na izbore, uglavnom ne uspijevaju procijeniti podudaraju li se njihova politička uvjerenja s uvjerenjima njihovih roditelja niti se samopozicionirati na ideološkoj ljestvici lijevo-desno, a većina nema ni definirane stranačke preferencije. Razlog potonjem zacijelo se može naći i u niskom povjerenju u političke aktere (stranke, Vladu, Sabor), od kojih tek nešto više povjerenja uživaju tijela vlasti EU. Mladi zato najviše povjerenja iskazuju prema represivnim organima vlasti (policiji i sudstvu). Potonje povjerenje je vjerojatno jedna od posljedica pokušaja iskorjenjivanja kriminala i korupcije u hrvatskom društvu što većina mladih ujedno ističe kao jedan od političkih prioriteta kojima se vlast treba pozabaviti. Uz to, mladi od vlasti očekuju da se što više usmjeri na smanjivanje nezaposlenosti, pokretanje ekonomskog rasta, osiguranje socijalne pravde i ljudskih prava, te poboljšanje položaja mlade generacije i žena. Najrasprostranjeniji zahtjevi koje mladi stavljaju pred vlast u korelaciji su s njihovom percepcijom najvećih problema hrvatskog društva, a to su nezaposlenost i nesigurnost radnog mjesta, porast siromaštva te kriminal i korupcija. Očito je da mladi, iako nisu zainteresirani za politiku, imaju sposobnost realnog sagledavanja postojećih društvenih problema i identificiranja područja na koja bi nositelji vlasti trebali usmjeriti glavninu svojih napora u upravljanju društvom bremenitom brojnim razvojnim teškoćama.

O političkim zbivanjima mladi se pretežno informiraju putem televizije i interneta, pa je i logično da su dobro upoznati s problemima i očekivanjima drugih građana, koje usput usvajaju i kao osobna stajališta. Mladi svoj utjecaj na tijela vlasti procjenjuju minornim, kao i generacijsku predstavljenost u politici. No, unatoč nepovjerenju u institucije vlasti i odgađanju rješavanja postojećih društvenih problema – ako je suditi po tome da u istraživanjima isti problemi zauzimaju vrh ljestvice već niz godina – te raširenom osjećaju osobne građanske nemoći, mladi su demokracijom u Hrvatskoj ipak više zadovoljni nego nezadovoljni.

Zabrinutost zbog socioekonomskih teškoća proteže se i na percepciju budućnosti Hrvatske u Europskoj uniji. Konkretno, iako mladi očekuju više pozitivnih nego negativnih posljedica integracije, najmanje nada i najviše strahova tiču se upravo (ne)adekvatnih uvjeta za gospodarski razvoj zemlje i poboljšanje životnog standarda. S druge strane, mladi najviše očekuju pozitivne sociokulturne efekte i najmanje bojazni iskazuju zbog eventualnog narušavanja nacionalnog suvereniteta i identiteta. Većinska rasprostranjenost nada i strahova (potonjih u nešto manjoj mjeri) u pogledu posljedica ulaska Hrvatske u EU rezultira osrednjom podrškom tom ulasku, pri čemu je potpora ipak dvostruko veća od neslaganja. Iz svih tih podataka proizlazi da među mladima nema euforije povodom skorog ostvarenja odavno željene integracije Hrvatske u EU, ali da postoji relativno stabilna podrška zasnovana na nadama jačim od strahova. Kombinacija pozitivnih i negativnih očekivanja ujedno bi mogla funkcionirati kao osigurač od prevelikih razočaranja ukoliko kriza u Hrvatskoj i EU predugo potraje.

Tegobnoj stvarnosti i nekim sumornim istraživačkim rezultatima usprkos, mladi ostaju optimisti. Dakako, optimizam je izraženiji kad je riječ o osobnoj nego o društvenoj (preciznije, ekonomskoj) budućnosti Hrvatske, ali u oba slučaja on predstavlja većinsko raspoloženje. Ovo je, svakako, nalaz koji može umiriti strahovanja da će mlade u srazu sa stvarnošću preplaviti osjećaj besperspektivnosti i bezvoljnosti. Istraživački rezultati sugeriraju da su mladi zapravo i dalje dominantno orijentirani na pragmatičnu prilagodbu zahtjevima okoline u svrhu osobnog prosperiteta uz oslanjanje na individualne i obiteljske resurse a bez opterećivanja velikim društvenim temama i problemima. Takva je "glavna struja" u suvremenoj generaciji mladih unutar koje, kao uvijek i svuda – na što upućuju neki nalazi ovog istraživanja, kao i gibanja među studentima posljednjih godina – postoje pojedinci i skupine čiji proplamsaji kritičkog mišljenja, ambicije i njima primjereni obrasci ponašanja, nadilaze instrumentalno pristajanje na zadane društvene okolnosti i nametnute ciljeve i modele. Ostaje pitanje hoće li kritički duh tih mladih uspjeti izbjeći sudbinu nekadašnje znatno utjecajnije "djece cvijeća", koja su svojedobno – u osvit pobjedničkog pohoda neoliberalnog doba, danas ozbiljno podvrgnutog preispitivanju – "ocvala i izumrla u pustinji nezaposlenosti i gospodarske krize" (Brake, 1984: 95).

Ovakav sažeti i unekoliko kritički intoniran sociološki portret današnjeg mladog naraštaja u Hrvatskoj treba dopuniti drugim tipom nalaza – onima koji govore o unutargeneracijskom diferenciranju mladih. Jer, kao što je dobro poznato, mladi su relativno velika društvena grupa, što nužno rezultira unutrašnjim raslojavanjem koje se odražava na varijacije u njihovim stavovima i obrascima ponašanja.

U populaciji mladih te varijacije primarno treba promatrati iz rakursa životnog ciklusa, a to konkretno uključuje analizu utjecaja životne dobi usko povezane sa socioprofesionalnim statusom i stupnjem obrazovanja. Tako je i ovo istraživanje jedno u nizu onih koja su pokazala kako stupanj maturacije, situacijske okolnosti i obrazovna postignuća najviše diferenciraju mlade. Ukratko, što su stariji i obrazovaniji, posebice kada su studenti ili zaposleni, to su socijalno kompetentniji. To konkretno znači da su njihovi stavovi jasnije definirani s tendencijom otklona od tradicionalističkog diskursa, a obrasci ponašanja više zasnovani na selektivnom odabiru dostupnih resursa i sadržaja u raznim područjima svakodnevnoga života. Na drugoj su strani adolescenti nižeg obrazovanja, odnosno učenici srednjih škola, čiji su stavovi tradicionalniji, fluidniji i slabije izgrađeni, a obrasci ponašanja više prožeti rizicima i orijentacijom na nezahtjevne sadržaje i aktivnosti.

Kod mladih je u značajnoj mjeri detektiran i utjecaj socijalnog porijekla, odnosno stupnja obrazovanja oca. Taj utjecaj uvelike se poklapa s utjecajem obrazovanja samih mladih, pa iako slabi paralelno s njihovim osamostaljivanjem, ostaje trajno prisutan kroz postignuća mladih. Trendovi su već dobro poznati: više socijalno porijeklo mladima pruža bolji pristup resursima za ostvarenje ambicioznijih životnih ciljeva, a potencira i tip socijalizacije koja stimulira razvoj kritičkog odnosa prema sebi, drugima i široj zajednici. Na drugom kraju socijalne ljestvice konstruirane po osnovi obrazovnog statusa oca nalaze se mladi najnižeg socijalnog porijekla, kojima su na raspolaganju oskudni obiteljski resursi i koji su time (bili) prisiljeni što prije steći kvalifikaciju i zaposliti se, a pri čemu su, naročito u ovom razdoblju loše konjunktura, najviše izloženi riziku nezaposlenosti.

Registrirano je slabljenje utjecaja urbaniziranosti sredine u kojoj mladi žive. Iako i nadalje više prednosti uživaju mladi iz urbanih sredina, širenje dostupnosti sekundarnoga obrazovanja i novih tehnologija pomaže mladima u ruralnim područjima da prevladaju neka ograničenja svojih sredina. U isto vrijeme, uočljivi su

i neki elementi kvalitete života po kojima su mladi iz ruralnih sredina u prednosti u odnosu na vršnjake u gradovima.

Utjecaj rodni razlika je najmanji, odnosno sporadično prisutan i nekonzistentan. To jasno ukazuje na plodove socijalizacije koja je bila više utemeljena na promicanju ravnopravnosti spolova nego na zagovaranju rodni stereotipa. Dapače, u svakom novom istraživanju mladih u Hrvatskoj, rodne su razlike sve slabije, što svakako upućuje na slabljenje utjecaja tradicije utemeljene na patrijarhalnim odnosima. No, to zasigurno ne znači da su rodne razlike posve iščezle. Štoviše, istraživanja rodne (ne)ravnopravnosti u Hrvatskoj jasno pokazuju da su – za razliku od obrazovanja – područja rada, politike i obitelji i nadalje obilježena značajnom rodnom neravnopravnošću (Kamenov, Galić, 2011). U tom pogledu najtvrdokorniji su rodni odnosi uspostavljeni u obitelji, a kako većina mladih želi osnovati obitelj, moguće je pretpostaviti da će se model neravnomjerno raspoređenih obiteljskih obveza, tradicionalno opravdanih "prirodnom" podjelom rada i sposobnosti, perpetuirati i dalje, ali smanjenim opsegom i intenzitetom. Promoviranje ravnopravnosti spolova ipak je načelo i najčvršće bastione rodni nejednakosti, i otuda pretpostavka da će se promjene zbivati u naznačenom smjeru.

Na koncu, neovisno o kojem je području života mladih riječ, treba podsjetiti da je utjecaj životne dobi i pripadnosti većini ovdje promatranih socioprofesionalni podskupina privremene naravi, kao što u funkciji vremena slabi i izravni utjecaj socijalnog porijekla. Stoga se više obrazovno postignuće ističe kao onaj resurs čiji je utjecaj dugoročne naravi (znajući pritom da ono kapitalizira prednosti višeg socijalnog porijekla) zbog čega ima i najviše potencijala da pomogne mladima pri ostvarivanju njihovih životni ciljeva, ali i da ih osnaži za uspješno odolijevanje i ograničenjima tradicije i sirenskom zovu pomodni koncepta mišljenja i načina djelovanja.

LITERATURA

- Adnanes, M. (2004): Exit and/or Voice? Youth and Post-Communist Citizenship in Bulgaria. *Political Psychology*, 25(5): 795-815.
- Almond, G. A.; Verba, S. (2000): *Civilna kultura*. Zagreb: Politička kultura.
- Anderson, R.; Heath, A. (2003): Social identities and political cleavages: the role of political context. *Journal of the Royal Statistical Society*, 166(3): 301-318.
- Bagić, D. (2011): Politički stavovi maturanata i njihove determinante: odgaja li škola dobre građane?, u: Bagić, D. (ur.): *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG/Fakultet političkih znanosti, 46-71.
- Bagić, D.; Šalaj, B. (2011): Političko znanje mladih u Hrvatskoj, u: Bagić, D. (ur.): *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG/Fakultet političkih znanosti, 22-45.
- Baranović, B. (2002): Mladi u Hrvatskoj – između nacionalnog identiteta i Europske integracije, u: Ilišin, V., Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 125 – 154.
- Baumeister, R. F.; Leary, M. R. (1995): The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117: 497–529.
- Beck, U. (1992): *Risk Society. Towards the New Modernity*. London: Sage.
- Bežovan, G. (2004): *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Blanuša, N. (2010): Euroskepticizam u Hrvatskoj, u: Šiber, I. (ur.): *Hrvatska i Europa. Strahovi i nade*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 11-46.
- Blanuša, N.; Šiber, I. (2010): Nade i strahovi mladih prema Europskoj uniji, u: Šiber, I. (ur.): *Hrvatska i Europa. Strahovi i nade*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 86-119.
- Bouillet, D. (2006a): Kvaliteta života mladih: odgovornost zajednice i/ili obitelji, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi između želja i mogućnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Zagrebačka županija, 27-92.
- Bouillet, D. (2006b): Socijalna politika: (ne)primjeren odgovor zajednice na potrebe mladih, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi između želja i mogućnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja/Zagrebačka županija, 165-234.
- Bouillet, D.; Čale-Mratović, M. (2007): Konzumiranje alkoholnih pića i doživljaj škole, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43(2): 1-16.
- Bourdieu, P. (1973): Cultural reproduction and social reproduction, in: Brown, R. (ed.): *Knowledge, Education and Social Change*. London: Tavistock, 71-112.
- Brake, M. (1984): *Sociologija mladinske kulture i mladinskih subkultur*. Ljubljana: KRT.
- Braungart, R.; Braungart, M. (1989): Political Generations, u: Braungart, R., Braungart, M. (eds): *Research in Political Sociology*. New York: JAI Press, 281-319.
- D'Addio, A., C. (2007): Intergenerational Transmission of Disadvantage: Mobility or Immobility Across Generations? A Review of the Evidence for OECD countries. OECD Social, Employment and Migration. Working Papers, No. 52.

Dabo, J.; Malatestinić, Đ.; Janković, S.; Bolf Malović, M.; Kosanović, V. (2008): Zaštita reproduktivnog zdravlja mladih – modeli prevencije. *Medicina*, 44(1): 72-79.

Davies, P. (2003): Widening Participation and the European Union: direct action – indirect policy? *European Journal of Education*, 38(1): 99-116.

Deci, E. L.; Ryan, R. M. (2000): The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11: 227–268.

Dobrotić, I.; Lakija, M. (2012): Obrasci društvenosti i percepcija izvora neformalne socijalne podrške u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 21(1): 39-58.

Državni zavod za statistiku, url:
http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/usp_03_HR.htm (Stanovništvo prema narodnosti popisi 1971 – 2011); posjećeno 4. 2. 2013.

Dumazedier, J. (1974): *Sociology of Leisure*. Amsterdam: Elsevier.

Fahmy, E. (2006): *Young Citizens. Young People's Involvement in Politics and Decision Making*. Aldershot: Ashgate.

Feinstein, L.; Duckworth, K.; Sabates, R. (2004): *A model of the inter-generational transmission of educational success. Wider Benefits of Learning Research n.10*. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning.

Fox, M. F.; Faver, C. A. (1981): Achievement and Aspiration: Patterns among Male and Female Academic-Career Aspirants. *Work and Occupations*, 8(4): 439–463.

France, A. (2007): *Understanding Youth in Late Modernity*. Maidenhead: McGraw Hill Open University Press.

Furlong, A.; Cartmel, F. (1997): *Young People and Social Change*. Buckingham: Open University Press.

Furlong, A.; Guidikova, I. – eds (2001): *Transitions of Youth Citizenship in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

de Graaf, P. M.; Kalmijn, M. (2001): Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status. *Acta Sociologica*, 44(1): 51-66.

Grubiša, D. (2005): Politička aksiologija Europske unije: ciljevi i vrijednosti europske integracije, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 33-63.

Haworth, J. T.; Veal, A. J. (2004): *Work and Leisure*. London: Routledge.

Hayes, B., C; Miller, R., L. (1991): Intergenerational Mobility in the Republic of Ireland: Does Gender Make a Difference? *The Sociological Quarterly*, 32(4): 621-635.

Hello, E.; Scheepers, P.; Slegers, P. (2006): Why the more educated are less inclined to keep ethnic distance: An empirical test of four explanations. *Racial and Ethnic Studies*, 29(5): 959-985.

Henn, M.; Weinstein, M.; Hodgkinson, S. (2007): Social Capital and Political Participation: Understanding the Dynamics of Young People's Political Disengagement in Contemporary Britain. *Social Policy & Society*, 6(4): 467-479.

Hix, S.; Goetz, K. H. (2000): Introduction: European Integration and National Political Systems. *West European Politics*, 23(4): 1-26.

Iglič, H. (2010): Voluntary Associations and Tolerance: An Ambiguous Relationship. *American Behavioral Scientist*, 53(5): 717-736.

Ilišin, V. (1999): *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.

Ilišin, V. – ur. (2005a): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V. (2005b): Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 65-139.

Ilišin, V. (2007): Slobodno vrijeme i interesi mladih, u: Ilišin, V., Radin, F. (ur.): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 179-201.

Ilišin, V. (2008): Skica za sociološki portret zagrebačkih studenata: uvod u istraživanje hrvatskih studenata danas. *Sociologija i prostor*, 46(3-4): 221-228.

Ilišin, V. (2011): Vrijednosti mladih u Hrvatskoj. *Politička misao*, 48 (3): 82-122.

Ilišin, V. i Radin, F. – ur. (2002): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V., Mendeš, I. (2005): Mladi i Europska unija: percepcija posljedica integracije, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 197-252.

Ilišin, V. i Radin, F. – ur. (2007): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V.; Potočnik, D. (2008): Profesionalne i životne aspiracije studenata Zagrebačkog sveučilišta. *Sociologija i prostor*, 46(3-4): 285-310.

Johnston, A. D.; Ganzeboom, H. B.; Treiman, D. J. (2005): *Mother's and Father's Influences on Educational Status Attainment*. Paper presented at the Conference "Welfare States and Inequalities" of Research Committee 28 on Social Stratification and Social Mobility of the International Sociological Association, Oslo, Norway, May 6-8.

Kalmijn, M. (1994): Mother's Occupational Status and Children's Schooling. *American Sociological Review*, 59: 257-275.

Kamenov, Ž.; Galić, B. – ur. (2011): *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Khoo, S.; Ainsley, J. (2005): Attitudes intentions and participation: Longitudinal survey of Australian youth. *Research Report No. 41*. <http://research.acer.edu.au/ls/ayresearch145>

Klarin, M.; Prosoković, A.; Šimić Šašić, S. (2010): Obiteljski i vršnjački doprinos donošenju odluka iz raznih sfera života u adolescenata – kroskulturalna perspektiva. *Društvena istraživanja*, 19(3): 547-559.

Korupp, S., E.; Ganzeboom, H., B.; Van der Lippe, T. (2002): Do Mothers Matter? A Comparison of Models of the Influence of Mother's and Father's Educational and Occupational Status on Children's Educational Attainment. *Quality and Quantity*, 36(1): 17-42.

Larson, R. W. (2002): Globalization, societal change, and new technologies: What they mean for the future of adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 12(1): 1-30.

Majstorović, I. (2007): Odgoj djece u obitelji – pravni aspekti. *Dijete i društvo*, 9(2): 441-448.

- Marinović Jerolimov, D. (2002): Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih, u: Ilišin, V., Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 79-124.
- Marmot, M. (2005): *The Status Syndrome: How Social Status Affects our Health and Longevity*. New York: Macmillan.
- McDonald, P.; Pini, B.; Bailey, J.; Price, R. (2011): Young people's aspirations for education, work, family and leisure. *Work, Employment & Society*, 25(1): 68-84.
- Mendeš, I. (2006a): Mladi u civilnom društvu i lokalnoj zajednici, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi između želja i mogućnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja/Zagrebačka županija, 279-297.
- Mendeš, I. (2006b): Pristup informacijama i mobilnost mladih, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi između želja i mogućnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja/Zagrebačka županija, 331 – 374.
- Mesić, M.; Bagić, D. (2011): Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. *Migracijske i etničke teme*, 27(1): 7-38.
- Miles, S. (2000): *Youth Lifestyles in a Changing World*. Buckingham: Open University Press.
- Mortimer, R.; Larson, R. – eds (2002): *The changing adolescent experience: societal trends and the transition to adulthood*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, P. (2004): *Young People & Political Activism: From the Politics of Loyalties to the Politics of Choice?* Strasbourg: Council of Europe.
- Offe, C.; Fuchs, S. (2002): A Decline of Social Capital? The German Case, u: Putnam, R. D. (ur.): *Democracies in Flux : The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. New York: Oxford University Press, 189 – 243.
- Piggot, D. (2010): Listening to young people in leisure research: the critical application of grounded theory. *Leisure Studies*, 29(4): 415-433.
- Putnam, R. D. (2003): *Kako demokraciju učiniti djelotvornom*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Putnam, R. D. (2008): *Kuglati sam*. Novi Sad: Mediterran publishing.
- Radin, F. – ur. (1988): *Fragmenti omladine*. Zagreb: CDD/Institut za društvena istraživanja.
- Radin, F. (2005): Nacionalna vezanost i odnos prema Europi, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 173-196.
- Radin, F. (2007): Vrijednosti mladih Hrvata, u: Ilišin, V., Radin, F. (ur.): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 137-156.
- Roberts, K. (2003): Change and continuity in youth transitions in Eastern Europe: Lessons for Western sociology. *The Sociological Review*, 51(4): 484-499.
- Roberts, K. (2006): *Leisure in Contemporary Society*. Oxfordshire: CABI Publishing.
- Roberts, K.; Pollock, G.; Tholen, J.; Tarkhishvili, L. (2009): Youth leisure careers during post-communist transitions in the South Caucasus. *Leisure Studies*, 28(3): 261-277.
- Roche, J.; Tucker, S. – eds. (1997): *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. London: Sage Publications.
- Rojek, C. (2005): *Leisure Theory. Principles and Practices*. London: Palgrave Macmillan.

- Rojek, C. (2010): *The Labour of Leisure. The Culture of Free Time*. London: Sage.
- Rojek, C.; Shaw, S. M.; Veal, A. J. (2006): *A Handbook of Leisure Studies*. London: Palgrave Macmillan.
- Ruddick, S. (2003): The Politics of Aging: Globalization and Restructuring of Youth and Childhood. *Antipode*, 35(2): 335-364.
- Schizzerotto, A.; Gasperoni, G. – eds (2001): *Study on the State of Young People and Practice in Europe*. Milano: IARD.
- Sekulić, D. (2011): Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena. *Politička misao*, 48(3): 35-64.
- Sekulić, D.; Šporer, Ž. (2010): Gubimo li povjerenje u institucije? u: Kregar, J.; Sekulić, D.; Šporer, Ž.: *Korupcija i povjerenje*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo/Pravni fakultet, 71-110.
- Šalaj, B. (2007): *Socijalni kapital u postkomunističkim državama: Hrvatska u komparativnoj perspektivi*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Štalehar, V. (2010): Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti. *Medicina Fluminensis*, 46(3): 242-246.
- Štimac Radin, H. (2002): Rizici nezaposlenosti, u: Ilišin, V.; Radin, F. (ur). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 231-258.
- Ule, M. (1988): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Ule, M.; Renner, T.; Mencin Čepelak, M.; Tivadar, B. (2000): *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino/Šentilj: Založba Aristej.
- Vranješ, H.; Džepina, M.; Janković Markus, V. (2011): Stanje reproduktivnog zdravlja adolescentica i povezanost s nekim životnim navikama. *Pediatrics Croatica*, 55(3): 197-203.
- Walberg, H. J.; Greenberg, R. (2006): Youth Realities and Aspirations. *Journal of Research in Rural Education*, 12(3): 178–180.
- Wallace, C.; Kovacheva, S. (1998): *The Construction and deconstruction of youth in East and West Europe*. Chippenham: Rowe.
- Welzel, C.; Inglehart, R.; Deutsch, F. (2005): Social Capital, Voluntary Associations and Collective Action: Which Aspects of Social Capital Have the Greatest 'Civic' Payoff?, *Journal of Civic Society*, 2(1): 121-146.
- Wyn, J.; White, R. (1997): *Rethinking Youth*. London: Sage.
- Youniss, J.; Bales, S.; Christmas-Best, V.; Diversi, M.; McLaughlin, M.; Silbereisen, R. (2002): Youth Civic Engagement in the Twenty-First Century. *Journal of Research on Adolescence*, 12(1): 121-148.

PRILOG

Upitnik s postocima

IDNUM (Serijski broj upitnika)	Srpanj 2012.
--------------------------------	--------------

TIBEGIN. Vrijeme početka intervju : ____ / ____ Vrijeme završetka intervju: ____ / ____

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu provodi anketu među mladima u Hrvatskoj u sklopu istraživačkog programa koji financira Zaklada Friedrich Ebert. Cilj ove studije je ispitati stavove mladih i njihovo ponašanje u tranzicijskoj zemlji kao što je Hrvatska. Za ovu studiju odabrani ste prema slučajnom uzorku. Vaši se odgovori smatraju tajnima što znači da nitko neće saznati Vaše ime niti dobiti uvid u Vaše odgovore. Imate li pitanja? Možemo početi? Hvala!

Županija

Krapinsko-zagorska	1,4
Sisačko-moslavačka	6,6
Karlovačka	1,5
Varaždinska	5,7
Koprivničko-križevačka	4,9
Bjelovarsko-bilogorska	2,7
Primorsko-goranska	9,6
Ličko-senjska	0,7
Virovitičko-podravska	0,8
Požeško-slavonska	0,8
Brodsko-posavska	2,5
Zadarska	3,3
Osječko-baranjska	12,5
Šibensko-kninska	2,0
Vukovarsko-srijemska	1,9
Splitsko-dalmatinska	12,2
Istarska županija	2,6
Dubrovačko-neretvanska	1,0
Međimurska	0,9
Grad Zagreb	17,9

Naselje

1. Selo	40,4
2. Grad	28,9
3. Regionalni centar	12,8
4. Zagreb	17,9

Koliko osoba ukupno živi u Vašem domaćinstvu, uključujući Vas?

1 član	9,4
2 člana	22,8
3 člana	31,1
4 člana	27,0
5 članova	7,4
6 članova	2,0
7 članova	0,3

Podaci za izabranog odgovarajućeg člana domaćinstva (ispitanika).

Spol	
1. Muški	50,8
2. Ženski	49,2

Dob (M=20.89)

1. 14-17	28,5
2. 18-22	35,7
3. 23 i više	35,8

A) SLOBODNO VRIJEME I NAČIN ŽIVOTA

A1. Koliko često provodite svaku od sljedećih aktivnosti?

		Često 1	Ponekad 2	Nikada 3	Bez odgovora 0	M
A1.1	Slušanje glazbe	80,0	19,7	0,3	0	1.20
A1.2	Izlazak s prijateljima	66,9	31,8	1,2	0,1	1.34
A1.3	Čitanje knjiga / novina	26,7	54,9	17,1	1,4	1.90
A1.4	Bavljenje sportom	30,1	44,3	24,1	1,5	1.94
A1.5	Gledanje televizije	54,3	42,5	2,8	0,4	1.48
A1.6	Gledanje filmova	52,0	45,9	2,8	0,2	1.50

A2. Koliko u prosjeku na dan gledate TV? (M=2.48)

1.	Do 1 sat	24,4
2.	Do 2 sata	30,9
3.	3 sata	21,6
4.	4 sata i više	14,1
5.	Ne gleda TV	7,7
6.	Ne zna	1,3

A3. Koliko često pratite sljedeće TV-emisije?

		Svaki dan 1	2-3 puta tjedno 2	Jednom tjedno 3	Manje od jednom tjedno 4	Nikada 5	Bez odgovora 0	M
A3.1.	Emisija hrvatske narodne glazbe	4,2	6,0	10,9	25,4	52,6	0,9	4.17
A3.2.	Emisije s hrvatskom pop glazbom	5,9	12,2	21,1	31,4	28,8	0,6	3.66
A3.3.	Emisije sa stranom glazbom	8,7	21,5	20,8	29,2	19,6	0,2	3.30
A3.4.	Hrvatske filmove	1,2	5,7	14,6	49,2	27,5	1,8	3.98
A3.5.	Strane filmove sa socijalnom tematikom	0,9	8,4	27,9	37,2	24,3	1,3	3.77
A3.6.	Strane akcijske filmove	5,9	24,4	36,5	26,2	7,3	0,4	3.06
A3.7.	Strane kriminalističke filmove (trilere)	5,4	25,8	37,5	24,3	6,8	0,2	3.01
A3.8.	Dokumentarne filmove s povijesnom/znanstvenom tematikom	1,7	8,6	27,2	37,0	24,6	0,8	3.75
A3.9.	Televizijske serije	19,6	26,8	23,1	19,0	11,0	0,4	2.75
A3.10.	Vijesti	16,1	26,0	19,3	24,1	14,1	0,4	2.94
A3.11.	Političke diskusije	0,9	4,9	9,7	22,1	61,0	1,4	4.39
A3.12.	Sport / sportske diskusije	10,3	17,8	17,5	23,4	30,3	0,6	3.46
A3.13.	Religijske emisije	,3	1,7	7,7	14,5	73,5	2,3	4.63
A3.14.	Humorističke emisije	16,7	31,8	25,3	15,3	10,7	0,3	2.72
A3.15.	Igre na sreću / kvizovi	1,1	6,2	19,4	26,9	45,6	1,0	4.11

A4. Imate li pristup internetu?

1. Da	94,1
2. Ne	5,9

A5. Koliko vremena dnevno u prosjeku provodite na internetu? (M=3.38)

1. Do 1 sat	14,4
2. Do 2 sata	24,6
3. Do 3 sata	21,8
4. 4-5 sati	21,1
5. 6 i više sati	9,9
6. Ne zna	8,0

A6. U koje svrhe najčešće koristite internet?

A. Za potrebe posla	20,4
B. Čitanje vijesti / dolaženje do informacija	61,9
C. Traženje različitih informacija (vezano uz školu / posao / iz radoznalosti itd.)	62,4
D. Komuniciranje s poznatima / rodbinom putem „chat-a“ / skype-a	53,9
E. Slanje elektronske pošte (e-mail)	60,3
F. Gledanje videa / slušanje glazbe	66,3
G. „Skidanje“ (download) filmova / knjiga	43,7
H. Videoigre	30,2
I. Virtual-life games	8,9
J. Online kupovanje / plaćanje računa / rezervacije	10,7
K. Pristup društvenim mrežama kao što je Facebook / Myspace / Hi5 / G+	76,9
L. Online kontrola bankovnog računa	7,1
M. Nešto drugo	4,6

A7. Koliko u prosjeku MJESEČNO trošite na svaku od sljedećih aktivnosti? (Prikaz u kunama)

		0	Do 50	51- 100	101- 150	151- 200	201- 300	Više od 300	Ne zna	M
A7.1.	Gledanje filmova (Kino / kupovanje DVD-a itd.)	58,2	20,1	12,0	2,2	3,7	0,7	0,3	2,9	34.71
A7.2.	Posjeta kafićima / barovima / restoranima / pub-ovima	5,8	14,7	21,4	6,8	17,2	14,5	16,5	3,1	201.96
A7.3.	Odjeća / obuća / kupovanje modnih dodataka	7,2	7,9	22,1	4,5	18,8	13,8	18,1	7,6	216.28
A7.4.	Telefonske kartice / računi za telefon	8,0	24,7	31,4	13,0	13,4	4,8	3,0	1,7	116.70
A7.5.	Kupovanje knjiga	73,3	11,6	7,8	0,9	1,1	0,6	0,3	4,3	20.00
A7.6.	Nešto drugo	-	19,9	13,9	14,4	19,9	7,2	24,7	-	218.62

A8. Što je od sljedećeg, prema vašem mišljenju „u modi“ ili je „izašlo iz mode“?

		U modi 1	Prije da nije u modi 2	Izašlo iz mode 3	Ne znam 0	M
A8.1.	Vjernost (partneru/ici, prijateljima, poslodavcu)	53,0	24,0	18,2	4,7	1.63
A8.2.	Preuzimanje odgovornosti	49,1	27,4	19,5	4,0	1.69
A8.3.	Biti neovisan	73,7	13,7	10,3	2,2	1.35
A8.4.	Završiti fakultet	76,6	13,0	8,8	1,6	1.31
A8.5.	Imati karijeru	80,3	11,6	6,3	1,8	1.25
A8.6.	Biti aktivan u politici	34,8	29,2	28,8	7,3	1.94
A8.7.	Sudjelovati u građanskim akcijama / inicijativama	32,6	34,2	25,2	7,9	1.92
A8.8.	Udati se / oženiti se	45,5	27,8	23,4	3,4	1.77
A8.9.	Dobro izgledati	81,2	14,0	3,1	1,7	1.21
A8.10.	Nositi odjeću „s etiketom“	60,2	23,1	13,8	3,0	1.52
A8.11.	Zdravo se hraniti	52,9	30,2	13,6	3,3	1.59
A8.12.	Konzumirati marihuanu (travu)	28,8	26,0	32,5	12,8	2.04
A8.13.	Baviti se sportom	62,0	25,4	10,4	2,2	1.47

A9. Pušite li?

1. Da, redovito (svaki dan)	29,5
2. Povremeno	14,5
3. Ne (nepušač/ica sam)	54,3
(9) Bez odgovora	1,3

A10. Konzumirate li alkohol?

1. Da, redovito (svaki dan)	2,0
2. Da, više puta tjedno	10,0
3. Samo vikendom	32,7
4. Rijetko	32,4
5. Ne, skoro nikada	22,3
(9) Bez odgovora	0,6

A11. Alkohol je prema Vašem mišljenju:

1. Prihvatljiv	48,6
2. Potreban, kako bi se pripadalo određenom društvu	14,5
3. Neprihvatljiv	27,3
4. Ne znam/bez odgovora	9,6

A12. Koliko ste zadovoljni Vašim izgledom?

1. Jako zadovoljan/na	14,5
2. Zadovoljan/na	60,5
3. Donekle zadovoljan/na	21,5
4. Nezadovoljan/na	2,5
5. Jako nezadovoljan/na	1,0
6. Ne znam/bez odgovora	-

A13. Koja od sljedećih tvrdnji najbolje opisuje Vaše seksualno iskustvo?

1. Nisam još imao/la seksualne odnose	20,2
2. Imao/la sam odnose s jednim partnerom/icom	18,3
3. Imao/la sam seksualni odnos s više partnera/ica	43,2
(9) Bez odgovora	18,4

A14. Koristite li kontracepciju?

1. Da, u pravilu	33,8
2. Da, ponekad	18,1
3. Ne, nikad	7,2
4. Nisam informiran/na o kontracepciji, ne znam što je to	0,1
(9) Bez odgovora	40,8

A15. Što mislite o uzdržavanju od seksualnih odnosa u današnje vrijeme?

1. Vrijednost / vrlina za oba spola	23,3
2. Vrijednost / vrlina za djevojke	3,8
3. Psihološki teret / opterećenje za mlade	16,0
4. Koncept koji više nije moderan	37,4
5. Ostalo, što	19,3
6. Ne znam / Bez odgovora	0,1

A16. Koliko su Vam prihvatljivi homoseksualci i lezbijke?

1. U potpunosti prihvatljivi	11,1
2. Uglavnom prihvatljivi	20,6
3. Niti prihvatljivi niti neprihvatljivi	31,7
4. Uglavnom neprihvatljivi	18,6
5. U potpunosti neprihvatljivi	18,0

A17. Kakvo je Vaše mišljenje o pobačaju?

1. Pobačaj treba potpuno zakonom zabraniti	12,4
2. Pobačaj treba zakonom zabraniti, osim u medicinski opravdanim slučajevima	28,7
3. Pobačaj treba biti zakonom dopušten (legalan)	38,9
4. Ne znam, nemam određeno mišljenje	20,0

B) VJERSKA I DRUŠTVENA PRIPADNOST

B1. Molim Vas da zamislite ljestvicu s vrijednostima od 1 do 10, pri čemu vrijednost 1 označava ljude kojima najmanje vjerujete, a vrijednost 10 ljude kojima najviše vjerujete. Gdje bi na takvoj ljestvici uvrstili sljedeće ljude?

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Ne znam	M
B1.1.	Članove Vaše obitelji	0,7	2,02	1,2	0,4	1,1	0,7	2,7	5,9	11,1	75,7	0,2	9.42
B1.2.	Vaše rođake	1,2	1,4	0,9	1,5	6,2	8,1	10,7	15,5	25,2	28,7	0,5	8.10
B1.3.	Vaše prijatelje	0,6	0,5	0,7	0,9	2,9	3,0	9,5	20,8	27,8	33,1	0,1	8.55
B1.4.	Vaše susjede	6,1	5,4	5,9	6,9	14,1	10,7	12,5	17,4	13,6	6,3	1,0	6.15
B1.5.	Vaše kolege s posla/škole/fakulteta	2,8	1,8	2,5	5,2	11,7	10,8	15,5	21,2	17,3	9,3	2,0	6.98
B1.6.	Ljude druge vjeroispovijesti	3,1	3,6	2,9	4,9	15,5	12,0	14,1	14,1	12,8	4,5	12,5	6.40
B1.7.	Ljude drugačijih političkih uvjerenja	4,5	3,7	3,7	6,5	14,1	11,8	13,1	11,5	11,4	4,3	15,4	6.14
B1.8.	Vjerske vode	10,1	6,7	5,2	5,2	12,5	9,4	10,6	11,2	12	5,0	12,2	5.69

B2. Kako biste se osjećali kada bi se neka od sljedećih obitelji doselila u Vaše susjedstvo?

		Jako dobro	Dobro	Ne zanima me	Loše	Jako loše	Ne znam	M
		1	2	3	4	5	0	
B2.1.	Romska obitelj	1,5	21,2	32,4	18,3	20,4	6,2	3.37
B2.2.	Homoseksualna obitelj	2,8	24,0	35,1	16,4	16,4	5,4	3.21
B2.3.	Grupa studenata	20,5	49,4	21,7	3,1	2,2	3,1	2.15
B2.4.	Umirovljenički par	8,1	47,6	33,0	4,9	2,8	3,6	2.44
B2.5.	Obitelj iz Bosne i Hercegovine	11,8	50,7	30,6	2,1	1,1	3,6	2.27
B2.6.	Obitelj iz Kine	6,0	40,1	35,9	8,0	4,4	5,5	2.63
B2.7.	Obitelj iz Istočne Europe	7,0	42,9	38,2	4,0	2,4	5,5	2.49
B2.8.	Obitelj iz Zapadne Europe	10,1	48,4	34,0	1,9	1,3	4,3	2.33
B2.9.	Obitelj iz SAD-a	12,8	49,4	30,4	2,3	1,2	3,8	2.27
B2.10.	Obitelj iz neke od balkanskih zemalja (Srbija, Makedonija, Crna Gora, Albanija, Kosovo, Bugarska)	6,6	38,7	35,9	7,9	5,2	5,8	2.64

B3. Jeste li se ikada osjećali žrtvom diskriminacije zbog nekih od sljedećih faktora? Koliko često?

		Jako često 1	Često 2	Ponekad 3	Rijetko 4	Nikada 5	Ne znam 0	M
B3.1.	Vaš spol (muški /ženski)	0,8	1,9	6,9	9,8	80,1	0,5	4.67
B3.2.	Vaš ekonomski položaj (siromašan / bogat)	0,2	2,5	5,4	9,2	81,5	1,2	4.71
B3.3.	Vaša vjerska pripadnost (katolička, pravoslavna, islamska itd)	0,3	1,4	3,9	6,4	86,7	1,3	4.80
B3.4.	Vaša etnička pripadnost	0,2	1,4	3,1	6,1	87,3	1,9	4.82
B3.5.	Vaša razina obrazovanja (osmogodišnja škola, srednja škola itd.)	0,3	1,8	4,2	7,4	85,2	1,1	4.77
B3.6.	Vaša stranačka pripadnost	0,4	1,4	2,6	5,3	86,8	3,6	4.83
B3.7.	Vaše regionalno porijeklo	0,7	1,3	3,4	7,0	85,8	1,9	4.79
B3.8.	Vaše seosko / gradsko porijeklo	0,5	1,8	5,4	8,6	82,4	1,3	4.73

B4. Koje tri vrijednosti od ponuđenih najviše cijenite?

	Prva B4.1	Druga B4.2	Treća B4.3
1. Osobno dostojanstvo (identitet / obrazovanje)	42,8	13,8	9,6
2. Društveni prestiž (društveni status, društveni značaj)	8,8	11,3	7,2
3. Altruizam (biti predan, pomoći drugima)	11,7	14,6	11,8
4. Bogaćenje	4,3	7,3	6,2
5. Tolerantnost (uvažavanje drugačijeg mišljenja)	8,3	18,6	14,4
6. Borbenost (boriti se za postizanje cilja)	12,5	17,6	17,4
7. Korektnost	8,5	11,6	20,2
8. Inovativnost duha (kreira, prihvaća ideje drugih)	2,7	4,1	11,2
9. Ne znam / Bez odgovora	0,3	0,9	1,9

B5. Jeste li u posljednjih 12 mjeseci na nečemu dobrovoljno radili / imali volonterski angažman, odnosno jeste li radili određene poslove za koje niste trebali biti plaćeni?

1. Da	13,1
2. Ne	84,6
3. Ne znam/bez odgovora	2,4

B6. Na kojima od navedenih poslova ste u posljednjih 12 mjeseci dobrovoljno radili / imali volonterski angažman?

A. Sudjelovanje u javnim radovima u lokalnoj zajednici	17,4
B. Pomaganje osobama s posebnim potrebama/starijim osobama	30,2
C. U organizaciji sportskih događanja	19,3
D. U organizaciji kulturnih događanja (festivali, koncerti i sl.)	25,2
E. Pomaganje kolegi u svladavanju gradiva	26,9
F. Vjerske aktivnosti	15,6
G. U radu poslovnog sektora (neke tvrtke)	9,1
H. U aktivnostima nevladine organizacije	6,9
I. Nešto drugo	5,2

B7. Koji je glavni razlog Vašeg volonterskog angažmana?

1. Želja za aktivnošću / za društvenim angažmanom	19,2
2. Želja za rješavanjem konkretnog problema	10,4
3. Predanost pomaganju drugih	31,2
4. Obiteljska tradicija	7,8
5. Vjerska uvjerenja	4,5
6. Želja za stjecanjem novih prijatelja	4,8
7. Želja da se profesionalna znanja prenesu u praksu	6,5
8. Želja da se upozna potencijalne buduće poslodavce	1,6
9. Društvena i politička uvjerenja	0,7
10. Drugi razlog	10,5
11. Ne znam / Bez odgovora	2,8

B8. Koja je Vaša vjeroispovijest?

1. Katolička	88,8
2. Pravoslavna	2,6
3. Islamska	0,5
4. Ja sam ateist	3,2
5. Nemam vjeroispovijesti	3,2
6. Ne znam / Bez odgovora	1,8

B9. Vjerujete li, sumnjate ili ne vjerujete u sljedeće?

	Vjerujem 1	Sumnjam 2	Ne vjerujem 3	M
1. Postoji Bog.	78,7	11,0	10,3	1.32
2. Postoje raj i pakao.	62,3	24,2	13,5	1.51
3. Bog je stvorio svijet.	62,4	22,2	15,4	1.53
4. Bog je izvor moralnih propisa i dužnosti.	55,7	24,9	19,4	1.64

B10. Molim Vas odgovorite, koliko često:

	Redovito 1	Često 2	Ponekad 3	Nikad 4	M
1. Idete u crkvu na misu	11,0	14,7	51,2	23,0	2.86
2. Molite	15,4	19,5	41,4	23,7	2.73
3. Idete na ispovijed	6,9	9,5	49,6	34,0	3.11
4. Slavite vjerske blagdane	65,9	15,8	9,8	8,5	1.61
5. Odlazite na hodočašća	3,2	6,1	29,8	61,0	3.48

B11. U sljedećoj tablici navedeni su razni odnosi koje možemo imati s ljudima različitih nacionalnosti. Kada biste bili u prilici da odlučujete, koje biste od tih odnosa prihvatili

	S njima ne želim biti ni u kakvom odnosu	Da stalno žive u mojoj zemlji	Da stanuju u mom susjedstvu	Da mi budu suradnici na poslu	Da mi budu pretpostavljeni na poslu	Da se s njima družim i posjećujem	Da obavljaju čelne funkcije u političkom životu	Da budemo u bliskom srodstvu (brak i sl.)	M
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1. Albanci	33,5	35,4	11,7	5,7	2,2	9,1	0,7	1,7	2.46
2. Amerikanci	8,2	28,1	13,0	16,0	4,6	20,4	2,6	7,1	3.88
3. Bošnjaci	15,7	33,4	16,2	6,3	3,1	17,8	1,5	5,9	3.37
4. Crnogorci	21,5	32,6	14,7	6,4	4,0	15,3	1,7	3,9	3.11
5. Hrvati	1,1	18,8	12,1	7,8	4,7	14,5	1,7	39,3	5.43
6. Mađari	14,1	31,6	16,5	11,9	4,0	15,7	1,1	5,0	3.37
7. Makedonci	17,5	34,3	14,5	9,4	2,0	16,7	1,1	4,5	3.21
8. Nijemci	6,6	27,4	15,8	15,0	6,9	17,0	4,2	7,0	3.91
9. Romi	48,0	29,6	8,4	3,5	1,4	6,9	0,7	1,4	2.11
10. Rusi	16,9	34,0	15,0	10,9	4,7	13,6	1,3	3,6	3.16
11. Slovenci	18,4	33,2	15,9	8,9	2,8	15,7	1,3	3,9	3.16
12. Srbi	28,5	30,3	12,7	5,0	3,0	13,3	1,8	5,4	2.98
13. Talijani	11,5	30,4	15,0	8,9	4,8	19,5	2,7	7,3	3.71

C) OBITELJ I PRIJATELJI

C1. S kim trenutno živite? Živate li sami, s roditeljima, s partnerom/icom ili s prijateljima / srodniciima?

1. Živim sam/a	9,3
2. Živim s oba roditelja	61,5
3. Živim s majkom	12,1
4. Živim s ocem	2,8
5. Živim sa svojim partnerom/icom ili bračnim drugom	11,4
6. Živim s prijateljima / srodniciima	1,9
7. Nešto drugo	0,3
8. Ne znam / Bez odgovora	0,7

C2. Koja od navedenih tvrdnji najbolje opisuje Vašu situaciju?

1. Živim s roditeljima jer je za našu obitelj to najjednostavnije rješenje	55,6
2. Kada bi mi financijske mogućnosti to dozvoljavale, živio/la bih sam/a	32,9
3. Rado bih živio/la sam/a, ali moji roditelji se s time ne slažu	4,1
4. Nešto drugo	4,5
5. Ne znam / Bez odgovora	2,9

C3. Koja od navedenih tvrdnji najbolje opisuje Vaš odnos s roditeljima?

1. Slažemo se jako dobro	30,9
2. Slažemo se, iako su nam mišljenja ponekad različita	54,7
3. U pravilu se ne slažemo, često imamo prepirke	11,8
4. Naš je odnos pun sukoba	1,5
5. Moji roditelji više nisu živi	0,5
6. Ne znam / Bez odgovora	0,6

C4. Koja od navedenih tvrdnji najbolje opisuje Vaš odnos s Vašom braćom / sestrama?

1. Slažemo se jako dobro	29,0
2. Slažemo se, iako su nam mišljenja ponekad različita	37,9
3. U pravilu se ne slažemo, često imamo prepirke	12,7
4. Naš je odnos pun sukoba	1,7
5. Nemam braće i sestara	17,5
6. Ne znam / Bez odgovora	1,2

C5. Tko od članova Vaše obitelji najviše utječe na Vaše važne odluke?

1. Otac	27,2
2. Majka	43,4
3. Brat	1,6
4. Sestra	2,2
5. Djed	0,2
6. Baka	0,4
7. Netko drugi	19,0
8. Ne znam / Bez odgovora	6,0

C6. Na koji način donosite važne odluke?

1. O svemu odlučuju moji roditelji	6,1
2. Moji roditelji i ja donosimo zajednički odluke	45,4
3. Slobodan/na sam samostalno donositi odluke, odlučujem samostalno	45,9
4. Ne znam / Bez odgovora	2,6

C7. Kako zamišljate svoju budućnost?

1. Oženjen/udana s vlastitom obitelji	76,3
2. U izvanbračnoj zajednici s partnerom/icom	5,8
3. Bez partnera/ice i bez obiteljskih obaveza	6,1
4. Ne znam / Bez odgovora	11,8

C8. Što je prema Vašem mišljenju GLAVNA PREDNOST braka u odnosu na izvanbračnu zajednicu?

1. Brak jamči više odgovornosti među partnerima	44,2
2. Brak jamči više odgovornosti partnera spram njihove djece	20,1
3. Brak partnerima donosi veću financijsku sigurnost	7,4
4. U hrvatskom se društvu brak više poštuje od izvanbračnog odnosa	17,7
5. Nešto drugo	10,5
6. Ne znam / Bez odgovora	0,1

C9. Što je prema Vašem mišljenju GLAVNA PREDNOST izvanbračne zajednice u odnosu na brak?

1. Partneri su između sebe u većoj mjeri neovisni	20,0
2. Partneri imaju više prostora da se usredotoče na svoje karijere	8,9
3. Sukobi među partnerima su manje vjerojatni	7,3
4. Partneri lakše rješavaju međusobne nesporazume	9,1
5. Partneri lakše mogu prekinuti međusobni odnos	35,7
6. Nešto drugo	0,1
7. Ne znam / Bez odgovora	18,9

C10. Koje su, prema Vašem mišljenju, za ženu najbolje godine za ulazak u brak? (M=26.96)

1. 17-20	2,3
2. 21-24	10,6
3. 25	24,5
4. 26-29	27,8
5. 30	20,9
6. Iznad 30	3,6
7. Ne znam / Bez odgovora	9,2

C11. Koje su, prema Vašem mišljenju, za muškarca najbolje godine za ulazak u brak? (M=29.51)

1. 17-20	0,8
2. 21-24	3,4
3. 25	8,7
4. 26-29	26,2
5. 30	32,3
6. Iznad 30	19,7
7. Ne znam / Bez odgovora	8,7

C12. Koliko djece želite imati? (M=2.17)

1. 0	0,1
2. 1	12,3
3. 2	50,8
4. 3	15,1
5. 4 i više	4,9
6. Ne znam / Bez odgovora	16,8

C13. Ukoliko ste ili biste bili neudata/neoženjeni, koliko važnima smatrate navedene čimbenike za izbor bračnog partnera?

		Jako važno	Važno	Niti je važno niti je nevažno	Nevažno	Potpun o nevažno	Bez odgovora	M
		1	2	3	4	5	0	
C13.1.	Vjerska pripadnost	12,9	31,2	23,4	22,5	9,2	0,8	2.84
C13.2.	Ekonomski položaj	6,9	30,3	37,0	20,9	4,3	0,7	2.85
C13.3.	Pristanak obitelji	10,1	34,3	29,3	16,8	8,9	0,7	2.80
C13.4.	Djevičanstvo	2,4	7,7	21,9	36,6	29,8	1,7	3.85
C13.5.	Osobnost	47,4	40,5	7,3	3,7	0,5	0,6	1.69
C13.6.	Izgled	23,2	49,9	22,3	3,4	0,9	0,4	2.09
C13.7.	Stupanj obrazovanosti	11,4	42,9	32,0	11,3	2,2	0,3	2.50
C13.8.	Zajednički interesi	50,2	38,1	8,6	2,2	0,6	0,2	1.65
C13.9.	Regionalno porijeklo	4,5	18,8	31,7	28,0	15,7	1,3	3.32
C13.10.	Nacionalno porijeklo	7,2	25,8	30,8	23,0	12,0	1,5	3.07

C14. Sada prelazimo na drugu temu. Pripadate li određenom krugu prijatelja odnosno poznanika gdje svako svakog poznaje i s kojima često izlaze?

1. Da	87,2
2. Ne	10,3
3. Ne znam / Bez odgovora	2,5

C15. Koliko ste općenito zadovoljni svojim prijateljima?

1.	Jako zadovoljan/na	46,1
2.	Zadovoljan/ na	47,8
3.	Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	5,7
4.	Nezadovoljan/na	0,2
5.	Jako nezadovoljan/na	0,2

C16. Jeste li u posljednjih 12 mjeseci sudjelovali u nekom od navedenih nasilnih sukoba?

		Da	Ne	Bez odgovora
C16.1.	S drugim mladima u kvartu gdje stanujem	5,1	94,5	0,4
C16.2.	S drugim mladima u plesnom klubu ili kafiću	5,6	94,0	0,4
C16.3.	U sportskoj dvorani, na nogometnom stadionu itd.	3,6	95,6	0,8
C16.4.	U školi / na fakultetu	4,2	94,9	0,9
C16.5.	S mladima drukčijeg političkog uvjerenja	0,7	98,6	0,7
C16.6.	U sukobima s policijom (npr. na prosvjedima)	1,9	97,3	0,8

D) BRIGE I ASPIRACIJE**D1. Biste li željeli promijeniti mjesto boravka / prebivalište odnosno preseliti se u neki drugi grad / selo u Hrvatskoj?**

1.	Da	25,9
2.	Ne	68,9
3.	Ne znam / Bez odgovora	5,2

D2. Koji je GLAVNI RAZLOG zbog kojeg biste se preselili?

1.	Poboljšanje standarda života	44,4
2.	Više kulturne raznolikosti	8,7
3.	Bolje obrazovanje	9,4
4.	Lakše zaposlenje	24,6
5.	Veća mogućnost za otpočinjanje vlastitog posla	3,2
6.	Blizina ljudi do kojih mi je stalo	2,7
7.	Bijeg od sukoba u mom gradu odnosno selu	2,3
8.	Ne znam / Bez odgovora	2,9
9.	Nešto drugo	1,9

D3. Koliko je snažna vaša želja za iseljenjem iz Hrvatske?

1.	Jako snažna	8,1
2.	Donekle snažna	18,7
3.	Nije baš snažna	31,6
4.	Uopće nije prisutna	38,6
5.	Ne znam / Bez odgovora	3,1

D4. Kamo biste najradije iselili?

1. Australija	10,1
2. Italija	2,6
3. Njemačka	19,6
4. Austrija	2,6
5. Druge zemlje u EU	21,3
6. SAD	18,0
7. Kanada	6,4
8. Nešto drugo	12,0
9. Ne znam / Bez odgovora	7,4

D5. Koji je GLAVNI RAZLOG zbog kojeg biste se iselili?

1. Pобољшање standarda života	44,1
2. Više kulturne raznolikosti	4,9
3. Bolje obrazovanje	6,5
4. Lakše zaposlenje	28,4
5. Veća mogućnost za otpočinjanje vlastitog posla	0,9
6. Blizina ljudi do kojih mi je stalo	3,5
7. Bijeg od loše situacije u Hrvatskoj	10,5
8. Nešto drugo	0,6
9. Ne znam / Bez odgovora	0,6

D6. Kako vidite Vašu budućnost za 10 godina?

1. Bolju nego što je sada	77,1
2. Jednaku kao i sada	14,3
3. Lošiju nego što je sada	3,2
4. Ne znam / Bez odgovora	5,4

D7. Molim Vas da u sljedećim odgovorima označite koliko su Vam važni sljedeći profesionalni ciljevi u životu.

	Vrlo važno 1	Uglavnom važno 2	Uglavnom nevažno 3	Potpuno nevažno 4	M
1. Profesionalno se usavršavati u inozemstvu	15,1	30,9	38,1	16,0	2.55
2. Imati posao koji mi omogućuje što više slobodnog vremena	44,4	46,0	7,8	1,9	1.67
3. Osigurati egzistenciju	75,4	18,6	5,8	0,3	1.31
4. Nastaviti školovanje	45,1	30,7	18,0	6,1	1.85
5. Diplomirati	48,8	23,3	18,9	9,0	1.88
6. Zaposliti se	79,2	14,9	5,0	0,9	1.28
7. Naći stalan i siguran posao	80,3	15,0	4,0	0,7	1.25
8. Pokrenuti vlastiti posao	28,9	31,7	31,3	8,1	2.19
9. Nastaviti obiteljski posao	10,6	21,8	37,9	29,7	2.87
10. Raditi u struci	44,5	38,5	13,3	3,7	1.76
11. Sudjelovati u promjenama u struci	26,2	36,2	31,1	6,5	2.18
12. Raditi kreativan i dinamičan posao	43,6	37,0	17,7	1,6	1.77
13. Raditi društveno koristan posao	33,7	44,2	20,0	2,1	1.91
14. Raditi s ljudima	42,1	41,8	14,0	2,1	1.76
15. Usavršavati strane jezike	40,4	35,8	18,6	5,2	1.89
16. Profesionalno se usavršavati u Hrvatskoj	25,9	41,6	26,4	6,1	2.13
17. Baviti se znanstvenim radom	10,2	25,8	40,0	24,1	2.78

E) OBRAZOVANJE I ZANIMANJE

E1. Na kojoj razini se trenutno obrazujete?

1. Srednja škola	24,8
2. Dodiplomski studij	20,0
3. Diplomski studij / doktorat	6,6
4. Ne idem u školu / ne studiram	44,3
(9) Bez odgovora	4,3

E2. Što biste rekli, idete li u školu / na fakultet: jako rado, rado, kako kada, nerado ili jako nerado

1. Jako rado	7,2
2. Rado	30,4
3. Nekada rado / nekada nerado	50,6
4. Nerado	9,0
5. Jako nerado	1,4
6. Ne znam / Bez odgovora	1,3

E3. Kakav je prema Vašem mišljenju svakodnevni život u Vašoj školi / na fakultetu?

1. Jako naporan i stresan	7,4
2. Naporan i stresan	21,3
3. Donekle naporan i stresan	55,7
4. Lagan i ne osobito stresan	12,0
5. Jako lagan i u potpunosti bez stresa	1,9
6. Ne znam / Bez odgovora	1,8

E4. Koji je bio Vaš prosjek ocjena u posljednjoj godini?

1. Između 1-2	0,1
2. Između 2-3	18,6
3. Između 3-4	47,9
4. Između 4-5	31,7
5. Ne znam / Bez odgovora	1,7

E5. Smatrate li da se u Vašoj školi / na fakultetu kupuju ocjene i ispiti?

1. Da, često	5,9
2. Da, ponekad	15,3
3. Da, ali jako rijetko	16,7
4. Ne, nikada	41,3
5. Ne znam / Bez odgovora	20,8

E6. Koliko sati u prosjeku učite dnevno?

1. Do 1 sat	28,3
2. U prosjeku 1-2 sata dnevno	24,4
3. U prosjeku 2-3 sata dnevno	24,7
4. U prosjeku 3-4 sata dnevno	9,5
5. Više od 4 sata dnevno	3,7
6. Ne znam / Bez odgovora	9,4

E7. Koje ste privatne instrukcije koristili tijekom prošle godine? (Mogući su višestruki odgovori)

A. Instrukcije iz stranog jezika	7,4
B. Prirodoslovne instrukcije (matematika, fizika, kemija)	24,8
C. Instrukcije iz društvenih ili humanističkih znanosti	1,1
D. Instrukcije iz umjetnosti (npr. glazba)	0,7
E. Nisam koristio privatne instrukcije tijekom prošle godine	70,3

E8. Koji je GLAVNI RAZLOG koji Vas je potakao na korištenje privatnih instrukcija?

1. Bez korištenja privatnih instrukcija ne mogu svladati gradivo	68,6
2. Bez korištenja privatnih instrukcija nema prolaza kod nastavnika	6,3
3. Bez korištenja privatnih instrukcija kod nastavnika dobijete lošiju ocjenu	9,0
4. Takav je trend, svi koriste privatne instrukcije	0,6
5. Želite steći više znanja od onog što nudi program vaše škole ili fakulteta	10,6
6. Želite njegovati vaš talent u određenom području	1,9
7. Ne znam / Bez odgovora	3,0

E9. Koja od sljedećih tvrdnji vezanih uz izbor Vašeg fakulteta / visoke škole najbolje opisuje Vašu situaciju?

1. Studiram (studirao/la sam / studirat ću) onaj studij koji sam želio/la / želim studirati	65,2
2. Odabrao/la sam / odabrat ću studij koji mi osigurava posao, iako taj studij ne odgovara mojim željama	10,8
3. Odabrao/la sam / odabrat ću studij za koji smatram da postoje realne šanse da ga mogu upisati, iako taj studij ne odgovara mojim željama	6,9
4. Ne znam / Bez odgovora	17,2

E10. Koliko ste općenito zadovoljni kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj?

1. Jako zadovoljan/na	4,9
2. Zadovoljan/na	34,6
3. Donekle zadovoljan/na	41,8
4. Nezadovoljan/na	12,1
5. Jako nezadovoljan/na	3,0
6. Ne znam/bez odgovora	3,6

E11. Ukoliko biste mogli birati, gdje biste se najradije obrazovali?

1. U javnoj obrazovnoj ustanovi u Hrvatskoj	40,7
2. U privatnoj obrazovnoj ustanovi u Hrvatskoj	17,0
3. U javnoj obrazovnoj ustanovi u inozemstvu	14,1
4. U privatnoj obrazovnoj ustanovi u inozemstvu	13,7
5. Ne znam / Bez odgovora	14,5

E12. Ukoliko biste mogli birati, za koji biste se od sljedećih obrazovnih putova odlučili?

1. Strukovna srednja škola (pruža vam priliku da se obrazujete za posao mehaničara, električara itd.)	19,9
2. Sveučilište ili veleučilište	67,0
3. Ne znam / Bez odgovora	13,0

E13. Jeste li ikada sudjelovali u nekom praktikumu / dodatnoj kvalifikaciji / pripravnstvu?

1. Da	18,4
2. Ne	77,9
3. Ne znam / Bez odgovora	3,6

E14. Vjerujete li da ćete nakon završetka dodiplomskog / diplomskog / postdiplomskog studija brzo naći posao?

1. Da, vjerujem da ću odmah nakon toga naći posao	16,6
2. Da, vjerujem da ću nakon nekog vremena naći posao	51,0
3. Ne, ne vjerujem da ću brzo nakon toga naći posao	25,0
4. Ne znam / Nadam se	7,4

E15. Jeste li trenutno zaposleni na puno ili skraćeno radno vrijeme?

1. Da	28,9
2. Ne	70,1
3. Ne znam / Bez odgovora	1,0

E16. Koliko sati tjedno prosječno radite?(M= 40.37)

1. 1-20	8,0
2. 21-39	8,0
3. 40	54,8
4. 41-59	23,8
5. 60 i više	5,4

E17. Da li radite „u struci“ tj. u zanimanju za koje ste se školovali odnosno za koje se školujete?

1. Nemam izučeno zanimanje	1,9
2. Da, radim u zanimanju za koje sam se školovao / za koje se školujem	37,3
3. Da, na određeni način	18,7
4. Ne, ne radim u zanimanju za koje sam se školovao	40,9
5. Ne znam / Nadam se	1,2

E18. U kojem od sljedećih sektora biste željeli raditi?

1. U javnoj upravi	38,7
2. U privatnom sektoru	31,7
3. U nevladinim organizacijama	4,5
4. U međunarodnim organizacijama (Svjetska banka, OEES itd)	10,9
5. Nešto drugo	14,2

E19. Navest ću vam 5 faktora za koje ljudi u Hrvatskoj smatraju da su važni pri nalaženju posla. To su: poznanstva/prijatelji, stručnost, razina obrazovanja, političke veze, sreća. Molim vas da ove faktore poredate prema važnosti tako da na prvo mjesto stavite faktor za koji smatrate da je najvažniji pri nalaženju posla, na drugo mjesto onaj za koji smatrate da je drugi po važnosti itd.

	Element	Rangovi				
		1.	2.	3.	4.	5.
E19A	Poznanstva / Prijatelji	32,6	19,0	21,1	18,5	8,9
E19B	Stručnost	26,0	26,9	21,6	16,6	8,9
E19C	Razina obrazovanja	20,9	24,4	20,1	22,6	12,0
E19D	Političke veze	11,4	18,9	14,6	24,2	30,8
E19E	Sreća	9,3	11,2	22,8	18,2	38,5
E19F	Nešto drugo	16,2	5,8	11,3	19,2	47,4

E20. Navest ću vam još 4 faktora za koje se smatra da su važni pri donošenju odluke o prihvatanju radnog mjesta. To su: primanja/plaća, sigurnost radnog mjesta, mogućnost rada sa simpatičnim ljudima, zadovoljstvo poslom. Kao i na prethodnom pitanju, poredajte ove faktore prema važnosti tako da na prvo mjesto stavite faktor za koji smatrate da je najvažniji pri donošenju odluke o prihvatanju radnog mjesta, na drugo mjesto onaj za koji smatrate da je drugi po važnosti itd.

	Element	Rangovi				
		1.	2.	3.	4.	5.
E20A	Primanja / Plaća	49,1	33,7	11,2	4,9	1,1
E20B	Sigurnost radnog mjesta	32,2	36,7	20,8	10,0	0,3
E20C	Mogućnost rada sa simpatičnim ljudima	2,5	8,8	28,0	61,8	1,8
E20D	Zadovoljstvo poslom	15,3	20,5	42,6	20,8	0,7
E20E	Nešto drugo	23,1	5,6	8,6	62,7	-

E21. Koje su sve aktivnosti financirali Vaši roditelji u svrhu povećanja Vašeg uspjeha u kasnijem školovanju ili zapošljivosti? (Moguće je označiti više odgovora)

1.	Sudjelovanje u ljetnim školama znanosti	3,4
2.	Instrukcije kako biste iz nekih predmeta u školi imali odličan uspjeh (zaključenu 5 na polugodištu ili kraju školske godine)	15,9
3.	Učenje stranih jezika u inozemstvu	3,3
4.	Pohađanje privatne gimnazije	0,9
5.	Školovanje u inozemstvu tijekom jedne ili više školskih godina tijekom srednje škole	0,4
6.	Pohađanje privatnog veleučilišta	1,7
7.	Ništa od navedenog	78,0

F) DEMOKRACIJA I POLITIKA

F1. Koliko često razgovarate s roditeljima o političkim događanjima?

1.	Vrlo često	1,7
2.	Često	6,8
3.	Ponekad	30,1
4.	Rijetko	29,8
5.	Nikada	30,3
6.	Ne znam / Bez odgovora	1,3

F2. Koliko VAS osobno zanimaju politička događanja? Procijenite Vaš interes na osnovi sljedeće skale.

		Jako me zanimaju	Zanimaju me	Niti me zanimaju niti me ne zanimaju	Ne zanimaju me	Uopće me ne zanimaju	Bez odgovora	M
		1	2	3	4	5	0	
F2.1.	Svjetska politika	2,7	16,1	29,8	27,2	23,4	0,7	3.55
F2.2.	Politika na Balkanu	2,1	17,1	32,8	24,4	22,9	0,7	3.51
F2.3.	Politika u Hrvatskoj	4,8	31,3	30,1	15,0	18,1	0,7	3.12
F2.4.	Politika u EU	3,6	23,8	31,4	19,5	20,9	0,8	3.33

F3. U kojoj se mjeri Vaši politički stavovi i uvjerenja slažu s onima Vaših roditelja?

1. Jako se slažu	8,6
2. U određenoj mjeri se slažu	39,3
3. Malo se slažu	22,4
4. Uopće se ne slažu	6,0
5. Ne znam / bez odgovora	23,7

F4. Da se sada održavaju izbori za Hrvatski sabor za koju biste političku stranku glasovali?

1. HDZ	12,1
2. SPD	16,6
3. Neka druga stranka	18,8
4. Ne znam / bez odgovora	52,5

F5. Ukoliko se možete sjetiti, koliko puta ste glasovali otkada imate pravo glasa?

1. Na svim izborima na kojima sam imao/la pravo glasa	24,5
2. Na većini izbora	21,4
3. Na malom broju izbora	18,9
4. Nikada	32,0
5. Ne znam / Bez odgovora	3,3

F6. Što mislite, koliko Vaš glas utječe na to kako se upravlja institucijama?

Vlada / Skala	Jako utječe 1	Donekle utječe 2	Malo utječe 3	Uopće ne utječe 4	Bez odgovora 0	M
Na nacionalne institucije (Sabor i Vlada)	2,2	15,2	33,1	37,1	12,4	3,42
Na lokalne institucije (županijska, gradska i općinska uprava)	3,0	16,4	34,5	32,7	13,5	3,37

F7. Koji su Vaši glavni izvori informacija vezano uz praćenje političkih događanja?

1. Internet	54,2
2. TV	74,7
3. Dnevne novine	31,7
4. Radio	14,5
5. Razgovori unutar obitelji	25,4
6. Razgovori s prijateljima / poznanicima	22,4
7. Nešto drugo	1,6

F8. Vaša su politička uvjerenja općenito

Kada danas ljudi govore o svojim političkim uvjerenjima najčešće govore o "ljevičari" i "desničari", te sukladno tome simpatiziraju više lijeve ili desne političke stranke. S obzirom na izraze "lijevo" i "desno" – kada izražavate vaša politička uvjerenja i stavove – gdje biste sebe smjestili na sljedećoj ljestvici? (M = 5.58)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1,5	1,6	5,7	7,2	10,5	8,2	4,9	4,9	1,6	3,8
Ekstremno lijevo					Ekstremno desno				

F9. Koliko se osjećate zastupljenima kroz mlade ljude koji su aktivni u politici?

1. Jako	0,5
2. Donekle	11,1
3. Malo	30,8
4. Uopće ne	46,4
5. Ne znam / Bez odgovora	11,2

F10. Koliko općenito imate povjerenja u sljedeće institucije? Vjerujete li tim institucijama jako, donekle, malo ili im uopće ne vjerujete?

		Jako 1	Donekle 2	Malo 3	Uopće ne 4	Ne znam 0	M
F10.1.	Političke stranke	1,5	15,5	34,4	42,2	6,4	3.25
F10.2.	Državno izborno povjerenstvo	4,3	18,7	36,0	31,3	9,6	3.04
F10.3.	Hrvatski sabor	4,1	16,5	34,6	38,1	6,8	3.14
F10.4.	Hrvatska vlada	3,7	16,0	35,1	38,6	6,6	3.16
F10.5.	Tijela lokalne uprave / Gradonačelnik / Općinsko vijeće / Župan / Županijska skupština	3,0	22,9	38,9	28,4	6,7	2.99
F10.6.	Državno tužiteljstvo	4,5	22,1	37,7	27,4	8,3	2.96
F10.7.	Policija	10,2	36,8	31,8	16,9	4,2	2.58
F10.8.	Državni ured za reviziju	5,1	21,3	36,8	24,9	11,9	2.93
F10.9.	Vjerski vođe	9,3	22,5	30,0	28,1	10,1	2.86
F10.10.	Sudstvo	6,2	29,0	39,8	19,0	5,9	2.76
F10.11.	Mediji	6,6	27,3	38,0	23,4	4,7	2.82
F10.12.	Sindikati	4,9	24,3	37,2	23,0	10,6	2.88
F10.13.	Nevladine organizacije	5,9	28,1	33,4	21,7	9	2.80

F11. Koliko ste općenito zadovoljni stanjem demokracije u Republici Hrvatskoj?

1. Jako zadovoljan/na	3,5
2. Zadovoljan/na	22,2
3. Donekle zadovoljan/na	53,3
4. Nezadovoljan/na	18,4
5. Jako nezadovoljan/na	2,6

F12. U kojoj bi se mjeri, po Vašem sudu, hrvatska vlast trebala usmjeriti na ostvarenje svakog od navedenih ciljeva?

	Puno 1	Donekle 2	Malo 3	Nimalo 4	M
1. Borba protiv kriminala i korupcije	73,4	19,8	6,4	0,4	1.34
2. Duhovna obnova	23,9	33,1	32,4	10,6	2.30
3. Ekonomski rast i razvoj	71,0	22,5	5,9	0,7	1.36
4. Jačanje vojne moći i sigurnosti države	33,7	35,0	26,9	4,4	2.02
5. Kažnjavanje ratnih zločina i suradnja s Hagom	33,4	35,4	23,1	8,2	2.06
6. Očuvanje prirodnog okoliša i prostora	41,5	39,2	17,7	1,6	1.79
7. Osiguranje ljudskih prava i sloboda	62,5	28,0	8,1	1,4	1.48
8. Osiguranje socijalne pravde i sigurnosti za sve	64,4	26,7	7,8	1,1	1.46
9. Pобољшanje položaja žena	53,7	33,0	11,2	2,0	1.62
10. Pобољшanje položaja mladih	68,5	23,6	6,9	1,0	1.40
11. Poticanje populacijskog rasta	46,8	34,6	15,5	3,0	1.75
12. Potpora Hrvatima u Bosni i Hercegovini	25,4	39,3	27,0	8,3	2.18
13. Razvoj privatnog poduzetništva	45,2	37,6	14,9	2,3	1.74
14. Razvoj regija i decentralizacija Hrvatske	44,3	40,6	13,4	1,7	1.72
15. Priprema za ulazak Hrvatske u Europsku uniju	38,3	36,3	18,1	7,2	1.94
16. Skladan život Hrvata i manjinskih zajednica u Hrvatskoj	32,4	43,9	20,8	2,9	1.94
17. Smanjenje nezaposlenosti	77,6	15,3	5,8	1,3	1.31
18. Unapređenje odnosa sa susjednim zemljama	36,7	41,8	18,8	2,7	1.87
19. Zaštita digniteta Domovinskog rata	44,4	37,5	15,5	2,5	1.76

G) UPRAVLJANJE I RAZVOJ

G1. Koliko su prema Vašem mišljenju sljedeći problemi uznemirujući za hrvatsko društvo?

Skala uznemiravanja kao posljedica niže navedenih problema	Jako uznemir. 1	Donekle uznemir. 2	Malo uznemir. 3	Uopće nije uznemir. 4	Ne znam 5	Bez odgovora 0	M
1. Porast siromaštva	68,4	20,6	7,0	3,1	0,5	0,5	1.44
2. Nezaposlenost	79,4	13,9	5,2	0,6	0,5	0,4	1.26
3. Onečišćenje okoliša	31,1	35,6	24,7	7,1	0,6	0,9	2.08
4. Prijetnja terorizma	22,2	20,5	28,9	22,4	4,8	1,2	2.55
5. Prijetnja širenja HIV / Aids-a	23,6	22,9	32,1	15,7	4,3	1,4	2.42
6. Prijetnja širenja kroničnih bolesti (rak, bolesti srca)	31,8	27,4	29,0	8,0	3,1	0,8	2.14
7. Nekorektna primjena zakona	42,8	32,3	18,1	3,4	2,3	1,1	1.81
8. Nesigurnost radnog mjesta	63,5	22,9	9,3	1,9	2,0	0,5	1.48
9. Rizici za zdravlje i život na radnom mjestu	37,9	34,5	19,3	5,0	2,5	0,8	1.91
10. Rizik da se građani koji rade u inozemstvu više nikad neće vratiti živjeti u Hrvatskoj	25,6	26,2	25,9	16,9	4,1	1,2	2.36
11. Opasnost od uličnog kriminala	37,3	29,3	23,9	3,5	2,3	0,6	2.00
12. Različiti kriminalni i krijumčarski poslovi	41,2	31,4	19,2	5,0	2,6	0,6	1.88
13. Klimatske promjene	23,6	30,4	28,4	13,7	2,9	1,1	2.34
14. Nedovoljno efikasna borba protiv korupcije	48,3	30,0	15,6	3,8	1,5	0,8	1.74

G2. Kako će se prema Vašem mišljenju razvijati ekonomska situacija ljudi u Hrvatskoj u idućih 10 godina?

1. Jako će se poboljšati	4,6
2. Donekle će se poboljšati	48,1
3. Neće se promijeniti	27,7
4. Donekle će se pogoršati	6,8
5. Jako će se pogoršati	4,4
6. Ne znam / Bez odgovora	8,4

H) UNUTRAŠNJA I VANJSKA POLITIKA**H1. Slažete li se s ulaskom Hrvatske u EU?**

1. U potpunosti se slažem	10,8
2. Uglavnom se slažem	30,9
3. Niti se slažem niti se ne slažem	30,7
4. Uglavnom se ne slažem	11,2
5. U potpunosti se ne slažem	9,8
6. Ne znam / Bez odgovora	6,6

H2. Molimo Vas da procijenite zašto i koliko je poželjno uključivanje Hrvatske u Europsku uniju

Uključivanje Hrvatske u EU je poželjno jer omogućuje:	U potpunosti se slažem 1	Uglavnom se slažem 2	Uglavnom se ne slažem 3	U potpunosti se ne slažem 4	M
1. Kvalitetniji i brži gospodarski razvoj	25,9	51,5	16,4	6,1	2.03
2. Bržu demokratizaciju društva	23,7	49,7	20,2	6,4	2.09
3. Viši životni standard ljudi	25,5	44,5	21,6	8,5	2.13
4. Bolju zaštitu ljudskih i manjinskih prava	23,0	49,0	21,5	6,4	2.11
5. Bolje upoznavanje kultura i religija drugih naroda	29,2	51,3	13,7	5,8	1.96
6. Bolje mogućnosti zapošljavanja	33,6	44,5	16,2	5,8	1.94
7. Bolje i kvalitetnije obrazovanje	31,4	48,7	14,5	5,5	1.94
8. Bolju vojnu zaštitu Hrvatske	19,9	49,3	23,8	7,0	2.18
9. Veće mogućnosti za putovanja i sklapanja prijateljstva	36,2	49,8	10,8	5,3	1.85

H3. Molimo Vas da procijenite zašto i koliko je nepoželjno uključivanje Hrvatske u Europsku uniju.

Uključivanje Hrvatske u EU nije poželjno jer:	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem	Uglavnom se ne slažem	U potpunosti se ne slažem	M
	1	2	3	4	
1. Ugrožava nacionalni identitet hrvatskog naroda	19,1	33,3	39,8	7,8	2.36
2. Narušava suverenitet hrvatske države	18,6	34,4	39,0	8,0	2.36
3. Povećava mogućnost gospodarske eksploatacije Hrvatske	22,8	41,9	30,2	5,1	2.18
4. Čini Hrvatsku ovisnom o razvijenim europskim zemljama (kulturno, politički, gospodarski, itd.)	25,7	41,6	27,6	5,1	2.12
5. Ekonomskim standardima i mjerama ograničava gospodarski razvoj Hrvatske	20,3	39,8	33,0	6,9	2.27

H4. Označite koliko navedene okolnosti otežavaju priključivanje Hrvatske Europskoj uniji.

17. Oznacite koliko navedene okolnosti otežavaju prilagđivanje Hrvatske Europskoj uniji					
Uključivanje Hrvatske u EU nije poželjno jer:	Vrlo otežava	Uglavnom otežava	Uglavnom ne otežava	Uopće ne otežava	M
	1	2	3	4	
1. Nedovoljna gospodarska razvijenost Hrvatske	17,7	54,2	22,6	5,5	2.16
2. Nedovoljno demokratiziran društveni politički sustav u Hrvatskoj	13,8	52,9	27,8	5,5	2.25
3. Prestrogi kriteriji koje Europska unija postavlja budućim članicama	23,1	51,8	20,8	4,4	2.06
4. Nepravedno nametnuti uvjeti Hrvatskoj za uključivanje u EU	23,1	50,5	22,1	4,3	2.08
5. Nedovoljno poštivanje ljudskih i manjinskih prava u Hrvatskoj	11,7	48,7	31,1	8,5	2.36
6. Interes nekih vladajućih grupa u zemlji da se Hrvatska ne uključi u EU	16,0	47,1	30,0	6,8	2.28
7. Nesposobnost vlasti da se prilagodi zahtjevima i standardima EU	17,1	53,6	23,6	5,7	2.18
8. Nezadovoljstvo EU suradnjom Hrvatske s Haškim sudom	14,2	54,0	25,0	6,8	2.24

H5. Koliko vjerujete institucijama EU?

1. U potpunosti vjerujem	3,2
2. Uglavnom vjerujem	24,7
3. Niti vjerujem niti ne vjerujem	46,0
4. Uglavnom ne vjerujem	10,9
5. U potpunosti ne vjerujem	9,6
6. Ne znam / Bez odgovora	5,6

DEMOGRAFSKI MODUL

iDIPLOM. Koja je Vaša najviša obrazovna kvalifikacija? Najviša obrazovna kvalifikacija Vaše majke i Vašeg oca?

	Nezavršena i završena osnovna škola	Trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Sveučilište / (Bolonja) Dodiplomski studij (VŠS)	Magisterij ili Doktorat / (Bolonja) Diplomski ili Postdiplomski studij (VSS)
Ispitanik/ca	24,8	16,2	45,3	9,8	3,9
Majka	7,6	17,0	56,4	14,1	4,9
Otac	4,7	20,8	55,7	13,4	5,5

Dodatni podaci – ekonomski status

M1. Koliko imate računala (desktop PC)? (M=0.94)

1. Ne posjeduje računalo	18,2
2. 1	71,8
3. 2 i više	10,0

M2. Koliko imate laptopa? (M=0.67)

1. Ne posjeduje laptop	44,6
2. 1	46,1
3. 2 i više	9,3

M3. Koliko automobila (osobnih, drugih)? (M=1.23)

1. Ne posjeduje automobil	8,5
2. 1	64,6
3. 2 i više	27,0

M4. Koliko soba ima Vaš stan / Vaša kuća? (M=3.17)

1. 1	4,8
2. 2	27,2
3. 3	33,9
4. 4	19,8
5. 5 i više	14,3

M5. Koliko knjiga imate u stanu/kući? (M=75,0)

1. 0	14,6
2. Do 10	12,9
3. 10-20	11,8
4. 21-30	7,6
5. 31-50	15,3
6. 51-100	16,2
7. Više od 100	16,2
8. Ne znam / Bez odgovora	5,5

M6. Živate li u unajmljenom stanu/kući?

1. Ne	90,0
2. Da	10,0

M7. Živate li u vlastitom stanu/kući?

1. Ne	10,7
2. Da	89,3

M8. Imate li svoju sobu?	
1. Ne	8,9
2. Da	91,1

M9. Imate li internetsku vezu?	
1. Ne	7,5
2. Da	92,5

M9. Možete li molim Vas na osnovi ove karte reći, u koju se kategoriju mogu uvrstiti mjesečni izdaci Vašeg domaćinstva? Pod mjesečnim izdacima se misli na svakodnevne izdatke kao npr. za hranu, odjeću, komunikacije, režijske troškove, razonodu?

1. Do 1000 kn	1,8
2. 1001 do 1500 kn	2,0
3. 1501 do 2000 kn	3,9
4. 2001 do 2500 kn	6,4
5. 2501 do 3000 kn	9,7
6. 3001 do 4000 kn	9,3
7. 4001 do 5000 kn	11,9
8. 5001 do 7000 kn	13,4
9. 7001 do 10000 kn	4,5
10. Više od 10000 kn	7,4
(98) Ne želi odgovoriti	10,9
(99) Ne zna	18,9

OCUPI. Što radite trenutno? Jeste li?:

Zaposlen/a na puno radno vrijeme	26,3	Student/ica	21,5
Zaposlen/a na skraćeno / povremeno radno vrijeme	3,5	Poljoprivrednik/ica	0,1
Samostalan rad /slobodna profesija	0,7	Vlasnik/ca tvrtke /obrta	0,1
Nezaposlen/a	24,4	Nešto drugo	-
Učenik/ca	23,3		

Ukoliko ste zaposleni, kolika je Vaša prosječna mjesečna plaća (u kunama)? (M=4.244)

1. Do 2.800	19,9
2. 2.900-4.000	44,2
3. 4.100-5.400	21,8
4. 5.500-6.000	13,1
5. Više od 6.000	6,0

BILJEŠKE O AUTORICAMA

Dejana Bouillet (1967) - diplomirala je, magistrirala i doktorirala na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (smjer socijalna pedagogija). Zaposlena je na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao izvanredna profesorica. Angažirana je u nastavi na Studijskom centru socijalnog rada Pravnog fakulteta, a sudjeluje u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi i na drugim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu. Bavi se istraživanjima raznorodnih aspekata socijalne i inkluzivne pedagogije, s posebnim naglaskom na socijalnim okolnostima odrastanja mladih. Samostalno ili u koautorstvu objavila je dva sveučilišna udžbenika i dvije znanstvene knjige, te preko 60 znanstvenih i stručnih radova. Članica je uredništava časopisa *Sociologija i prostor* i *Hrvatskog časopisa za odgoj i obrazovanje*.

Anja Gvozdanović (1982) – diplomirala je na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje u sklopu doktorskog studija dovršava izradu doktorskog rada o socijalnom kapitalu hrvatskih studenata. Zaposlena je u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu kao znanstvena novakinja. Bavi se istraživanjima mladih, vrijednosti, socijalnog povjerenja i volonterskog angažmana. Objavila je dvije knjige u koautorstvu te preko 10 znanstvenih i stručnih radova.

Vlasta Ilišin (1954) – diplomirala je, magistrirala i doktorirala na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu kao znanstvena savjetnica. Godinama je radila kao stalna vanjska suradnica u nastavi na Kineziološkom fakultetu i Fakultetu političkih znanosti (gdje je izabrana u naslovnu redovitu profesoricu), te sudjelovala u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi na nekoliko fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Bavi se istraživanjima mladih, političke kulture, europskih integracija, slobodnog vremena, medija i političkih elita. Samostalno ili u koautorstvu objavila je 15 knjiga te oko 100 znanstvenih i stručnih radova. Bila je članica uredništava časopisa *Sociologija sela* i *Politička misao* te biblioteke *Znanost i društvo*.

Dunja Potočnik (1975) – diplomirala je i doktorirala na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu kao znanstvena suradnica. Bavi se istraživanjima društvene strukture, mladih, profesionalnog osposobljavanja, zapošljavanja i poduzetništva, te novih tehnologija. Objavila je dvije knjige u koautorstvu te oko 30 znanstvenih i stručnih radova. Članica je uredništva biblioteke *Znanost i društvo*.

ISBN 978-953-7043-45-2

9 789537 043452